

รายงานสืบเนื่อง

จากการประชุมวิชาการระดับชาติ

Proceedings

คราม

ทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน
กับการพัฒนาที่ยั่งยืน

25 ธันวาคม 2563

ณ หอประชุมมหาวิราลงกรณ์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

การประชุมวิชาการระดับชาติ

คราม

ทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน
กับการพัฒนาที่ยั่งยืน

25 ธันวาคม 2563

ณ หอประชุมมหาวิจิราลงกรณ
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร จังหวัดสกลนคร

ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง ไขปองเอี่ยมเยียมผ้าทออีสาน
การเสวนา เรื่อง Smart Entrepreneur New Gen : ครามกับกระแสแฟชั่นโลก
นิทรรศการ ไหมย้อมครามเฉลิมพระเกียรติ
ผลงานออกแบบแฟชั่นของกลุ่มนักร้องแบบ Keep KHRAM Sakon

สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ร่วมกับภาควิชาเรียน

หอการค้าจังหวัดสกลนคร

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสกลนคร

สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสกลนคร

ศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ สกลนคร

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติฯ สกลนคร

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสกลนคร

ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน)

ศูนย์ประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริและความมั่นคง (ศปร.)

สอบถามรายละเอียดได้ที่

อาจารย์ปกกสิน ขาพิพอด 088-552-0130 และ อาจารย์ญาณีภา แสนสุริวงศ์ 085-000-9881

กองบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ฤทธิรงค์ จิวะกานนท์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สายันต์ บุญใบ	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
รองศาสตราจารย์ ดร.ภาวิณี แสนชนม์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
รองศาสตราจารย์ทศากร ศิริพันธุ์เมือง	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธงจุกา สุวรรณประเสริฐ	มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธวัชชัย ไพไหล	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นันทกาญจน์ เกิดมาลัย	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เปรม สวนสมุทร	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สพสันต์ เพชรคำ	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยะจันต์ ปัทมดิลก	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาทิตย์ ทองทักษ์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพสิฐ บริบูรณ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์อนรรตน์ สายทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฐิติรัตน์ แว่นเรืองรอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์นันทนา บุญละออ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์รัตนพล ชื่นคำ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปกกลิน ขาทิพฮอด	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
ดร.สืบพงศ์ ช้างบุญชู	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ดร.ศศิกานต์ สังข์ทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
ดร.วินิธา พาณิชย์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
ดร.ทิตติยา ศรีภักดี	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
ดร.อุมารินทร์ ตูลารักษ์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ดร.พรชัย ศักดิ์สิริโสภณ	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

คำนำ

การประชุมวิชาการระดับชาติ “คราม : ทูตทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานกับการพัฒนาที่ยั่งยืน” เป็นความร่วมมือของสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กับ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ซึ่งเน้นการสร้างร่วมมือทางวิชาการเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาครามในทุกมิติ ให้เป็นที่รับรู้อย่างแพร่หลายทั้งในแวดวงวิชาการและให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติในการยกระดับศักยภาพของประเทศในหลากหลายมิติ บนพื้นฐานแนวคิด 3 ประการ คือ ต่อยอดอดีต-ปรับปัจจุบัน-สร้างคุณค่าใหม่ในอนาคต อีกทั้งยังเป็นการตอบสนองแนวทางของยุทธศาสตร์ระดับภูมิภาคที่ต้องการยกระดับมาตรฐานสินค้ากลุ่มผ้าไหม ผ้าฝ้าย ผ้าย้อมคราม และส่งเสริมให้ก้าวไปสู่การเป็นศูนย์กลางแฟชั่นในระดับภูมิภาค

การจัดการประชุมวิชาการในครั้งนี้ ได้รับความร่วมมือจากหลายภาคส่วน อาทิ สำนักงานหม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ เขต 2 จังหวัดอุดรธานี, ศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ จังหวัดสกลนคร, ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน), ศูนย์ประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริและความมั่นคง (ศปร.), หอการค้าจังหวัดสกลนคร, สำนักงานพัฒนาชุมชน จังหวัดสกลนคร, สำนักพาณิชย์ จังหวัดสกลนคร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติฯ สกลนคร และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสกลนคร ซึ่งได้เล็งเห็นความสำคัญในการที่จะสนับสนุน ส่งเสริมให้เกิดการสืบสานและสร้างสรรค์ภูมิปัญญาคราม ทั้งในด้านการศึกษาวิจัย การสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อนำเอาคุณค่าของภูมิปัญญาครามมาปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การต่อยอดและยกระดับคุณภาพชีวิตจากทรัพยากรฐานชีวภาพและสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจฐานรากได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กองบรรณาธิการ

สารบัญ

กำหนดการ	1
คำกล่าวต้อนรับ	2
คำกล่าวรายงาน	3
คำกล่าวเปิดโครงการ	5
ปาฐกถาพิเศษ ตำนานผ้าทอผืนงามจากแดนอีสาน	6
มีชัย แต่สุจริยา	
การปรับตัวและรูปแบบการสื่อสารของผู้ประกอบการถนนผ้าครามสกลนคร	11
ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)	
ต่อศักดิ์ เกษมสุข	
ชื่อลวดลายผ้าฝ้ายมัดหมี่ย้อมครามของชาวผู้ไทในอำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร :	22
มุมมองด้านอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์	
กันยารัตน์ มะแสงสม	
ผ้าทอย้อมคราม : ทูทางวัฒนธรรมกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสตรี	35
อุทุมพร หลอดโค	
เรื่องเล่าจากผืนผ้า : เมื่อคุณค่าถูกทำให้มีมูลค่าในโลกดิจิทัล	46
ปกกสิณ ขาทิพฮอด	
การดำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ยผ่านผ้าย้อมคราม	60
ไอลดา ทิพย์เสนา	
ภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างสรรค์จากผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมคราม	69
ปัญญาพร แสนภูวา	
ผลกระทบของกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชต่อพันธุ์คราม	77
दनยณัฐ จิระวัฒนาสมกุล	
ณัฐพร จิระวัฒนาสมกุล	
ปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ	86
การเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990	
ธโรธร ตู๋ทองคำ	

กำหนดการโครงการประชุมวิชาการระดับชาติ
“คราม : ทูทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานกับการพัฒนาที่ยั่งยืน”
จัดโดย สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ร่วมกับ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
วันศุกร์ที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2563
ห้อง หอประชุมมหาชิราลงกรณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

.....

08.30-08.50 น.	ลงทะเบียน
08.50-09.00 น.	กล่าวเปิดงานโดย ผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร กล่าวรายงานโดย ผู้อำนวยการสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กล่าวต้อนรับโดย อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร มอบของที่ระลึกและถ่ายภาพร่วมกัน
09.00-10.30 น.	ปาฐกถาพิเศษหัวข้อ “ไขปองเอี่ยมเยียมผ้าทออีสาน”
10.30-10.40 น.	พักรับประทานอาหารว่าง
10.40-11.30 น.	การเสวนา หัวข้อ “Smart Entrepreneur New Gen : ครามกับกระแสแฟชั่นโลก”
11.30-12.00 น.	การจัดแสดงแฟชั่นโชว์ผ้าไหมย้อนครามโดย TIME KHRAM SNRU และกลุ่มนักออกแบบ Keep Khram Sakon (10 Young Designers)
12.00-13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
13.00-16.00 น.	การนำเสนอผลงานวิจัยแบบ Oral presentation แบ่งตามห้องย่อย ห้อง 19408 ห้องมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และ ศิลปะและการออกแบบ ห้อง 19409 ห้องเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ และการตลาด การจัดการและโลจิสติกส์ ห้อง 19410 ห้องวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การเกษตร และการศึกษา

*หมายเหตุ : กำหนดการอาจมีการเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสม

คำกล่าวต้อนรับ

โครงการประชุมวิชาการระดับชาติ

“คราม : ทูทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานกับการพัฒนาที่ยั่งยืน”

โดยอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปรีชา ธรรมวินทร)

วันศุกร์ที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2563

เรียน รองผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร / ผู้อำนวยการสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย / ผู้อำนวยการศูนย์ประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริและความมั่นคง / ผู้บริหาร / ประธานหอการค้าจังหวัด / หัวหน้าส่วนราชการทุกภาคส่วน / คณาจารย์ / นิสิต นักศึกษาและแขกผู้มีเกียรติทุกท่าน

ในนามของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ผมมีความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้รับเกียรติมากล่าวต้อนรับทุกท่านในการจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ “คราม : ทูทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานกับการพัฒนาที่ยั่งยืน” ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๓ การประชุมวิชาการครั้งนี้มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครได้ร่วมกับสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และภาคีเครือข่ายของจังหวัดสกลนคร โดยมีเป้าหมายในการขับเคลื่อนงานวิจัยและพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับ “คราม” ในฐานะที่เป็นทูทางวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัด และเป็นผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น ที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเศรษฐกิจฐานรากของจังหวัดสกลนคร ซึ่งการจัดประชุมวิชาการในครั้งนี้มุ่งตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งจากภายใน โดยเฉพาะทูทางวัฒนธรรมจากผ้าไหม ผ้าฝ้าย และผ้าย้อมคราม เพื่อทำให้เกิดการสร้างสรรค์ผลงานและนำไปพัฒนาจากเศรษฐกิจของชุมชนสู่เศรษฐกิจโลก

ในการนี้ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ขอต้อนรับทุกท่านที่ให้เกียรติในการเป็นเจ้าภาพร่วมพลังขับเคลื่อนการพัฒนาในระดับจังหวัดและภูมิภาคด้วยการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ รวมถึงขอขอบคุณผู้ร่วมจัดโครงการทุกท่าน และหวังเป็นอย่างยิ่งว่ามหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครจะเป็นพื้นที่ทางวิชาการเพื่อทำหน้าที่ในการเป็นสะพานเชื่อมโยงองค์ความรู้จากชุมชนท้องถิ่นเพื่อก้าวข้ามไปสู่สากลได้อย่างมั่นคง ขอขอบพระคุณครับ

คำกล่าวรายงาน

การประชุมวิชาการระดับชาติ

“คราม ทูทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานกับการพัฒนาที่ยั่งยืน”

โดย ผู้อำนวยการสถาบันไทยศึกษา (รองศาสตราจารย์ฤทธิรงค์ จิวากานนท์)

วันศุกร์ที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2563

ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

.....

เรียน รองผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร, อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ผู้อำนวยการศูนย์ประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริและความมั่นคง, ผู้บริหาร, ประธานหอการค้าจังหวัด, หัวหน้าส่วนราชการทุกภาคส่วน, คณาจารย์, นิสิต นักศึกษาและแขกผู้มีเกียรติทุกท่าน

ด้วย สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, หอการค้าจังหวัดสกลนคร, สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสกลนคร, สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสกลนคร, ศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ สกลนคร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติฯ สกลนคร, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสกลนคร ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน) ศูนย์ประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริและความมั่นคง (ศปร.) ได้จัดการประชุมวิชาการระดับชาติ “คราม ทูทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานกับการพัฒนาที่ยั่งยืน” ในวันศุกร์ที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2563 ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมให้ นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นิสิต นักศึกษา ผู้สนใจทั้งภาครัฐและเอกชน และหน่วยงานต่าง ๆ ได้นำเสนอผลงานวิจัยและเผยแพร่ผลงานวิชาการสู่สาธารณชนและชุมชน
2. เพื่อกระตุ้นให้นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นิสิต นักศึกษา ผู้สนใจและผู้เกี่ยวข้องได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ ตลอดจนข้อคิดเห็นในการพัฒนางานวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
3. เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการในการพัฒนางานวิจัยให้เกิดขั้นระหว่างนักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นิสิต นักศึกษา ในสถาบันการศึกษาตลอดจนหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน
4. เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษาครบรอบ 88 พรรษา

กิจกรรมในครั้งนี้ประกอบด้วย

1. ปาฐกถาพิเศษหัวข้อ “ไขปองเอี่ยมเอี่ยมผ้าทออีสาน”
2. การเสวนา หัวข้อ “Smart Entrepreneur New Gen : ครามกับกระแสแฟชั่นโลก”
3. การจัดแสดงแฟชั่นโชว์ผ้าไหมย้อมคราม จากกลุ่มนักร้องแบบ Keep Khram Sakon
4. นิทรรศการ “ไหมย้อมครามเฉลิมพระเกียรติ”
5. การนำเสนอผลงานวิจัยแบบ Oral presentation ตามหัวข้อดังนี้

- ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
- ด้านศิลปะและการออกแบบ
- ด้านเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ
- ด้านการตลาด การจัดการและโลจิสติกส์
- ด้านการศึกษาและการพัฒนาหลักสูตร
- ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
- ด้านการเกษตร

ในนามของคณะผู้จัดงานขอขอบคุณทุกท่าน ที่สนับสนุนและเข้าร่วมการประชุมวิชาการในครั้งนี้

ในโอกาสนี้ ขอเรียนเชิญประธานในพิธีได้กล่าวเปิดการประชุมวิชาการระดับชาติ “คราม ทูนทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานกับการพัฒนาที่ยั่งยืน” ขอเรียนเชิญครับ

คำกล่าวเปิดโครงการการประชุมวิชาการระดับชาติ
“คราม : ทูทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานกับการพัฒนาที่ยั่งยืน”
วันศุกร์ที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2563
ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

เรียน อธิการบดี / ผู้อำนวยการศูนย์ประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริและความมั่นคง (ศปร.) / ผู้อำนวยการสถาบันไทยศึกษา วิทยาการ / หัวหน้าส่วนราชการ / ประธานหอการค้าจังหวัด / ผู้บริหาร นักวิจัย / คณาจารย์ / นิสิต นักศึกษาและผู้มีเกียรติทุกท่าน

ในนามของรองผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร ผมขอขอบคุณสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครและภาคีเครือข่ายทุกแห่งที่ร่วมกันจัดโครงการประชุมวิชาการ “คราม : ทูทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานกับการพัฒนาที่ยั่งยืน” ในวันนี้ และขอบคุณที่ได้รับเกียรติเป็นประธานเปิดโครงการ อย่างที่ทราบกันดีว่า “หัตถกรรมผ้าทอ” นับว่าเป็นรากฐานศิลปอาชีพสำคัญที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงให้ความสำคัญและทรงมอบให้แก่ประชาชนในพื้นที่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลายเป็นสายธารแห่งศิลปอาชีพที่หยั่งรากลึกในจิตวิญญาณของพสกนิกรมายาวนานหลายทศวรรษ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแนวทางการพัฒนาพื้นที่ด้วยการยกระดับมาตรฐานสินค้ากลุ่มผ้าไหม ผ้าฝ้าย ผ้าย้อมคราม และส่งเสริมพื้นที่ที่มีศักยภาพให้ก้าวไปสู่การเป็นศูนย์กลางแฟชั่นในระดับภูมิภาค โดยส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพสินค้า การออกแบบ และตราสัญลักษณ์ พัฒนาเทคโนโลยีและงานศึกษาวิจัยสร้างนวัตกรรมเพิ่มมูลค่า พร้อมทั้งพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนอื่น ๆ รวมถึงการยกระดับผู้ประกอบการและนักออกแบบรุ่นใหม่ ให้มีทักษะ มีความรู้ความสามารถทั้งการออกแบบและการจัดการ อันจะเป็นแนวทางที่ตอบสนองต่อยุทธศาสตร์ชาติเพื่อสร้างขีดความสามารถด้านการแข่งขันบนพื้นฐานแนวคิด “ต่อยอดอดีต ปรับปัจจุบัน และสร้างคุณค่าใหม่ในอนาคต”

บัดนี้ ได้เวลาเหมาะสมแล้ว กระผมขอเปิดโครงการประชุมวิชาการระดับชาติ “คราม : ทูทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานกับการพัฒนาที่ยั่งยืน” และขอให้การดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ทุกประการ

ปาฐกถาพิเศษ

ตำนานผ้าทอผืนงามจากแดนอีสาน

มีชัย แต่สุจริยา¹

‘ผ้าเยียรบับลาว’ ในพระราชหัตถเลขาที่ล้นเกล้ารัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานมาถึง พระเจ้าน้องยาเธอฯ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ซึ่งขณะนั้นทรงเป็นข้าหลวงต่างพระองค์ที่เมืองอุบล (มณฑลลาวกา) ผ้าเยียรบับนั้นคงหมายถึงผ้าทอยกทองอันเป็นผ้าสำหรับใช้ในราชสำนักเพื่อเจ้านายและขุนนางชั้นสูง ความงดงามประณีตนั้นถึงขนาดที่พระองค์ท่านทรงรับเป็น ‘นายหน้า’ (นายหน้า) จัดจำหน่ายให้กับสังคมชั้นสูงในราชสำนัก

แต่ที่คงไม่ใช่ผ้าผืนแรก หรือเป็นครั้งแรกที่ ‘ผ้าอีสาน’ ได้มีโอกาสใช้เป็นเครื่องทรง และเครื่องนุ่งห่มในราชสำนัก และสังคมไทย ยิ่งไปกว่านั้นพระราชหัตถเลขาฉบับนี้ยังเป็นเอกสารอันทรงคุณค่า ที่ยืนยันได้ถึงพระมหากรุณาธิคุณที่พระราชวงศ์ชั้นสูงของไทย ทรงมีพระเมตตาเจตนาที่จะอุปถัมภ์ผ้าอีสานให้เป็นที่รู้จัก ทั้งยังเป็นการสร้างรายได้และก่อให้เกิดสัมมาอาชีพกับชาวอีสานผู้มีความสามารถในการถักทออีกส่วนหนึ่ง

ถ้าจะกล่าวถึงผ้าอีสาน คงมีน้อยคนนักที่จะไม่รู้จักหากแต่ผ้าอีสานนั้นมีความหลากหลาย ทั้งชนิดของผ้าที่จำแนกตามลักษณะของการถักทอหรือเทคนิควิธี และอาจจำแนกตามลักษณะการใช้สอยได้มากมายหลายชื่อ ด้วยเหตุนี้อาจทำให้รู้จักผ้าอีสานได้ไม่ชัดเจนทั่วถึง ทำให้ขาดความรู้ความเข้าใจที่จะได้ช่วยกันรักษาสืบทอดไว้เพราะ ‘ผ้าอีสาน’ แท้จริงแล้วคือสรรพตำรา-สรรพวิชา เป็นแหล่งรวมขององค์ความรู้ในการถักทอของไทยที่ครอบคลุมไว้อย่างทั่วถึง และสมบูรณ์ที่สุด

คำกล่าวนี้ย่อมไม่เกินความเป็นจริง เพราะผ้าอีสานมีการใช้เส้นใยที่ผลิตขึ้นในท้องถิ่น ด้วยเครื่องมือที่มีรูปแบบอันแสดงเอกลักษณ์ซึ่งสร้างจากวัสดุพื้นบ้าน คือ ไม้หรือไม้ไผ่ โดยไม่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีหรืออุปกรณ์ทอผ้าจากแหล่งอื่นที่สำคัญอย่างยิ่งคือ ทั้งขิด (ยก) จก ยกมุก หรือมัดหมี่อันเป็นความชำนาญที่โดดเด่นกว่าทุกภูมิภาคของไทย

‘ผ้าอีสาน’ เหล่านี้ทอถักโดยชาวอีสานที่ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย มีการสร้างบ้านแปงเมืองทับซ้อนกันบนผืนแผ่นดินที่กว้างใหญ่ไพศาลนี้ นับพันๆปีจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

ด้วยทั้งสภาพทางภูมิศาสตร์ต่างๆทั้งที่ราบกว้างใหญ่ ลุ่มภูเทือกเขา ที่ราบลุ่มริมน้ำ อีกทั้งยังมีพรมแดนประชิดติดต่อกับลาว กัมพูชา และยังมีเส้นทางโบราณที่ติดต่อถึงกันกับเวียดนามหรือแม้แต่พม่า จึงเกิดการประสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ และผ้าทอทั้งหลายบนดินแดนอีสานนี้

นอกจากความสัมพันธ์ทางด้านอารยธรรม ประวัติศาสตร์ กับชาติต่าง ๆ ยังมีร่องรอยความรุ่งเรืองต่อเนื่องมานับแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งเราได้พบร่องรอยของ ‘ผ้า’ ที่เก่าที่สุดของไทยที่พบในขณะนี้ที่แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง หรือร่องรอยอารยธรรมของชนชาวจาม จนถึงยุคสมัยทวารวดีและเขมร หรือลพบุรีของไทย อารยธรรมเหล่านี้ย่อมต้องส่งผ่านจนถึงกลุ่มชนในวิถีชีวิต และวัฒนธรรมทั้งการใช้สอยและถักทอผ้ามาอย่างไม่ขาดสาย ผ้าอีสานจึงมีความเป็นเอกลักษณ์ มีลักษณะเฉพาะอันเกิดจากการสืบทอด กล่อมเกล่า และผสมผสานทั้งยังบ่งบอกถึงเรื่องราวที่มาของกลุ่มชาวอีสานอันมีความหลากหลายในชาติพันธุ์ได้จนถึงปัจจุบัน

“...เจ้าเยื่อจาโดย...มาเตอกินเข้า...อันเงินฮกบาย...มาเยือกินเค้า...” นี่คือคำทักทายเชิญชวนให้ร่วมรับประทานอาหารของชาวอีสานที่พูดภาษา ส่วย...ลาว...เขมร...และผู้ไท ด้วยอศยาศัยไม่ตรีเดียวกันแต่ต่างสำเนียงภาษา นอกจากนี้ ‘คนอีสาน’ ยังมีอีกหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีเชื้อสาย กูย (กวย) กูย (กวย) กูย (กวย) โย้ย ข่า กุลา (ไทยใหญ่) เยอ และกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยที่นำศึกษา ‘ผ้าอีสาน’ จึงมีความหลากหลาย แตกต่างกันไปตามแบบแผนประเพณี วัฒนธรรม หรือความเชื่อในแต่ละหมู่เหล่า

¹ ครูศิลปของแผ่นดิน (SACIT)

แต่ผ้าอีสานทั้งที่ใช้เป็นเครื่องนอน เครื่องใช้ ก็ยังมีลักษณะร่วมที่คล้ายคลึงกันบ้างทั้งรูปแบบ รูปลักษณะ เทคนิควิธีของกระบวนการถักทอ ซึ่งสืบต่อเอกลักษณ์ประจำชาติพันธุ์และภูมิปัญญาในการถักทอผ้าให้มีคุณภาพไป

‘ผ้า’ เกิดจากองค์ประกอบพื้นฐานดังนี้...ทางเครื่อง-เส้นยืน (Warp) ทางตำ-เส้นพุ่ง (Weft) ประกอบเข้ากันเป็นผ้าด้วยการตำ (ทอ) ด้วยอุปกรณ์คือเขา-ตะกอ (Heddle) ที่แยกยกเส้นยืนให้ทอพุ่งเข้าไปขัดเป็นผ้าได้ และพีม-ฟันหวี (Comb) ซึ่งมีไว้เพื่อใช้ตำ กระทบให้แน่นเป็นผืนผ้าได้ รวมทั้งหมอนี่เรียก หูก และตำ (ทอ) บนที่ทอผ้า (Loom)

ผ้าอีสานส่วนใหญ่ แม้จะหลากหลายแตกต่างกันแต่อาจจะทำความเข้าใจได้ง่ายขึ้นได้ หากจะแยกตามลักษณะการสร้างสรรค้ออกแบบถักทอด้วยยึดถือเอาลักษณะเด่นอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนี้

ผ้าทอด้วยไหมสี สองเขา-สองตะกอ (Plain Weave)

เรียกผ้าแพ(ร) ผ้าพื้น ทั้งที่เป็นสีเดียวไม่มีลวดลาย หรือทอพุ่งสีหนึ่งบนเส้นยืนอีกสีหนึ่งเพื่อให้เกิดความเหลือบเงาหรือทอสลัสีเป็นลายริ้ว นิยมใช้ในทุกหมู่เหล่า เดิมหัวเมืองอีสานมีหน้าที่ส่งส่วย (ภาษีอากร) ขึ้นต่อเมืองหลวง นอกจากทรัพยากรในท้องถิ่น เช่น น้ำผึ้ง ไม้ต่าง ๆ ฯลฯ ยังมี ‘ส่วยผ้าขาว’ ที่จะนำไปใช้เอนกประสงค์ ผ้าพื้นเรียบนี้ยังมีผ้าสีที่ทอพุ่งสีหนึ่งบนเส้นยืนอีกสีหนึ่ง เช่น พุ่งสีเขียวบนพื้นสีฟ้า-น้ำเงิน ก็จะกลายเป็นผ้าพุ่งสีปักแมงทับ มีความเป็นเอกลักษณ์นำยกย่องในภูมิปัญญาในการออกแบบ

(ต่อไปนี้ขอเรียกแทนชาวอีสานที่พูดภาษาลาวว่า ลาว ในคำอธิบายหรือเรียกเป็นภาษาอื่น เช่น ชาวอีสานที่พูดภาษาเขมรว่า เขมร เพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อน และง่ายต่อการอ่านทำความเข้าใจ)

ผ้าที่ทอด้วยไหมหางกระรอก (Twisted Yarn)

เรียกมัดไหม (ลาว) กระเนียว (เขมร) มีผ้าอีสานอีกหลายชนิดที่เกิดจากการเอาไหมหรือด้ายสีต่างกันสองสีซึ่งเป็นสีตัดกัน มาปั่นหรือตีเกลียวให้บิดพันกัน อาจต้องปั่นเกลียวสองหรือสามรอบ ตามขนาดของเส้นใยและความชำนาญของช่างแต่ละคน

ไหมหางกระรอกที่เรียกว่ามัดไหม (มัดไหม) หรือกระเนียวนี้นับว่าเป็นเทคนิคพื้นฐานที่มีความนิยมมากที่สุด ก่อให้เกิดผ้าชนิดต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่นิยมใช้สำหรับบุรุษ เช่น โสร่ง (โสร่ง) ผ้าขาวม้าหรือผ้าแพอูโป้ ผ้าสร้อยปลาไหล ผ้าวาหรือผ้ายาว หรือผ้าหางกระรอก (ใช้สำหรับนุ่งแบบโจงกระเบน) ผ้าเหล่านี้ใช้ในหมู่บุรุษชาวอีสาน

นอกจากนี้ยังมีการนำไปทอเพื่อสตรี เช่น โสร่งสโรย (เขมร) ผ้าซิ่นคั้น ซิ่นควบ ซิ่นล่อง อันลุนซิม (ผ้าแบบสยาม-เขมร) ล้วนแล้วแต่เป็นการสร้างลวดลายจากไหมหางกระรอก ซึ่งเป็นวัสดุหลักทั้งสิ้น

คำกล่าวที่พูดถึงลักษณะของชาวอีสานที่ว่า “อยู่เหนือสูง นุ่งโสร่ง” นั้นชัดเจน เพราะบุรุษทุกชาติพันธุ์ ทุกภาษา นุ่งผ้าโสร่งที่มีลายเป็นตาสี่เหลี่ยมและทอจากไหมหางกระรอกนี้อย่างเดียวกัน อาจจะบ่งบอกลักษณะพิเศษแตกต่างกันบ้าง เช่น โสร่งสวย มีสีสดใส จังหวัดสุรินทร์มีสีแดง-เขียวชัดเจน จังหวัดอุบลฯ มีสีน้ำตาลไหม้ หรือเม็ดมะขามเป็นสีหลัก จังหวัดยโสธรมีสีชมพูแทนสีแดง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม โสร่งจะประกอบด้วย 5 สีหลักดังนี้ สีเข้ม (น้ำตาล ดำ กรมท่า) แดง เขียว ขาว เหลือง

โสร่งลาวไม่อนุญาตให้สตรีใช้ ยกเว้นในพิธีเช่นไหว้ผี หรืออื่นๆ ที่เป็นพิธีกรรมที่เชื่อว่าต้องนุ่งผ้าให้ผิดเพศ แต่ก็มีโสร่งสโรย (โสร่งผู้หญิง) ทอเป็นตาเล็กแบบเขมร ซึ่งเป็นผ้านุ่งแบบสตรี

ผ้าวา-ผ้ายาว หรือผ้าหางกระรอก ที่มีความยาวเป็นสองเท่าของผ้าซิ่นเพื่อให้นุ่งโจงกระเบนได้ นับเป็นผ้าสำคัญในตระกูล เพราะต้องใช้ตั้งแต่บวช แต่งงาน และใช้เป็นผ้าเอ้ (ประดับตกแต่ง) หรือดอยศพ เมื่อละชีวิตไปแล้ว นับเป็นมรดกหรือมรดกที่นิยมใช้ทั้งลาว เขมร กูย ส่วย ผู้ไท ฯลฯ

ไหมหางกระรอกยังนำไปทอเป็นผ้าแพอูโป้ (ผ้าขาวม้า) ผ้าสร้อยปลาไหล (ผ้าขาวม้าทอคันสลัเป็นลายริ้ว ไม่เป็นตาราง) ในกลุ่มผ้าขาวม้าเหล่านี้บางครั้งจะมีการทอประดิษฐ์ลวดลายที่เชิงชายผ้าทั้งสองอย่างประณีตงดงาม เช่น เพิ่มลวดลายมัดหมี่ในกลุ่มเขมร หรือขีดทั้งในเขมรและลาว ยังพบว่ามีการทอยก (Brocade) เป็นลายตวยหรือกรวยเชิงเล็ก ๆ ด้วยดิ้นเงิน หรือทองสำหรับบุคคลชั้นสูง

ผ้าทอด้วยวิธีขิดหรือยก (คือเทคนิคเดียวกันแต่เรียกคนละชื่อ - Brocade, Weft Brocade) และจก (Supplementary Weave)

มีการทอผ้าด้วยกระบวนการวิธีนี้อย่างกว้างขวาง ทั้งเขมร ลาว ส่วย ผู้ไท ฯลฯ มีผ้าหลายชนิดที่มีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป เช่น เบียงขิด ผ้าขิ่นยก ขิ่นขิด ผ้า (นุ่ง) ยก ผ้าขิด ผ้าตุ้ม ผ้าแพรวา ผ้าหน้ามุ้ง ผ้าขอบมุ้ง ผ้าหน้าหมอน ผ้าแพรมน ผ้ากั้ง ผ้ากั้งสวม (ผ้ามานบังตา แทนประตูห้องนอนของฝ่ายหญิง) ฯลฯ

ผ้าเหล่านี้มีลักษณะการทอเหมือนงานขิดสาน คล้ายงานสานไม้ไผ่ (ตอก) มีการแยกเส้นยืนแต่ละคู่ (สองเส้น) ให้กอดจกลง (เรียกเส้นข่ม) และทอพุ่งให้เกิดลวดลายที่ต้องการยกขึ้น (เรียกเส้นขิด) และต้องทอสลับไปกับการพุ่งเส้นล่อง (เส้นล่อง) เพื่อให้ไปเกาะเกี่ยวเส้นยกให้ติดต่อกันเป็นผืนผ้า ส่วนใหญ่เมื่อทอพุ่งยกด้วยด้ายหรือไหมสีจะเรียกผ้าขิด หากทอพุ่งยกด้วยไหมเงินหรือทอง มักจะเรียกผ้ายกเงิน หรือยกทอง ตามเส้นใยที่ใช้

ผ้าที่ทอด้วยการขิดหรือยกนี้ มักจะใช้ในโอกาสพิเศษ เพราะลวดลายจะมีความนูนเด่น หรือหรูหราระยิบระยับด้วยดิ้นเงิน หรือทอง ซึ่งในบางกลุ่ม เช่น ลาว เดิมไม่มีการจำกัดให้ใช้เฉพาะเจ้านายหรือบุคคลชั้นสูง แต่จะจำกัดเฉพาะบางลวดลาย ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่า รับเอาแบบแผนมาจากราชสำนักสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ของไทยในโอกาสที่มีพิธีการสำคัญ เช่น บวช หรือแต่งงาน ก็มักนิยมแต่งกายเลียนแบบเทวดา หรือราชวงศ์ได้ ดังจะเห็นได้ในแถบลาวใต้ หรือวัฒนธรรมอุบล-จำปาศักดิ์ มีบางชนิดและลวดลายที่อาจสงวนไว้สำหรับชนชั้นสูง เช่น ลายตวย (กรวยเชิง) ขิ่นหัวคำ-ตีนคำ (ขิ่นที่มีหัวขิ่นหรือแถบเอว และตีนขิ่นทอยกทองทั้งหมด) เป็นต้น

ในแถบนี้ยังพบผ้านุ่งยกไหมสำหรับบุรุษนุ่งแบบโจงกระเบน บางครั้งพบว่ามีการทอยกทองเฉพาะลวดลาย ‘ตวย’ เฉพาะชายที่ปลายผ้าทั้งสองด้าน

สำหรับผ้าเบียงหรือสะไบของสตรี เพื่อใช้ห่มทับเสื้อให้สุภาพเป็นพิเศษ มักทอยกขิดในกลุ่มลาว มักจะไม่มีการจก และยังมีนิยมทอผ้าที่มีเชิงชายเพียงด้านเดียว แล้วเพลากลางผืนให้กว้างเพื่อใช้เป็นผ้าห่มคลุมไหล่เฉพาะบุรุษทั้งผู้ไท และลาว มักเรียกผ้านี้ว่า “ผ้าขิด” พบตั้งแต่กาฬสินธุ์ มหาสารคาม อุตรธานี หนองบัวลำภู สกลนคร นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี ผ้าเบียง หรือสะไบสตรีในแบบผู้ไทที่เรียก แพรวา มีการเพิ่มลวดลายสีสันหิ้งดงามประณีตเป็นพิเศษด้วยการจก (Supplementary) วิธีนี้คือการปักระหว่างที่ทอให้ไหมปักแนบแน่นไปกับเนื้อผ้า มักจะเป็นลวดลายจกเพื่อเพิ่มเติมมิติให้มีสีสันซับซ้อนสวยงามขึ้น ในแถบอุบลฯ มักจะเรียกจกว่า เกาะ เช่น หัวขิ่นเกาะดาว-จกดาว อันเป็นลักษณะเฉพาะของเมืองอุบลฯ คนทั่วไปมักจะไม่ว่าจะเข้าใจว่า ขิด (ยก) กับจกต่างกันอย่างไร ฉะนั้นเราอาจจะดูได้ง่ายจากการที่มีลายขิด หรือยกหลายสี สีต่างๆที่ไม่ได้เป็นสีหลักส่วนใหญ่ นั่นก็คือ การจก ดังได้กล่าวมาแล้ว

ยังมีผ้าที่ทอผสมขิด (ยก) กับมัดหมี่ ที่เรียกว่า “ขิดคำเผ่า” พบว่ามีความนิยมมากในสตรีอีสานตั้งแต่จังหวัดเลย กาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด มุกดาหาร อุบลราชธานี (อุบล-จำปาศักดิ์) ผ้าขิ่นนี้ทอมัดหมี่เป็นลายคั่นสลับกับขิดเล็ก ๆ มักจะต่อหัวขิ่น-ตีนขิ่นแตกต่างกันออกไปในแต่ละถิ่น ผ้าขิ่นชนิดนี้แพร่หลายอย่างกว้างขวางจนน่าจะเป็นภาพลักษณ์ของผ้าขิ่นอีสาน (ลาว)

ผ้าที่เกิดลวดลายจากการกำหนดด้วยตะกอ (Twill Weaves) หรือการเหยียบ

ผ้าในกลุ่มนี้ที่เด่นชัดรู้จักกันดีคือ “ผ้าลูกแก้ว” คนอีสานไม่มีใครรู้จักผ้าลูกแก้วเพราะเดิมเรียกว่า “ผ้าเหยียบ” (หรือผ้าแพรเหยียบ) เพราะเกิดจากการเหยียบให้ตะกอสลับกันตามลวดลายที่กำหนดไว้ เช่น ลายหน่วยน้อย ลายหน่วยใหญ่ มักทอไว้เป็นผ้าสะไบ (เขมร) ผ้าเบียงสำหรับไปวัด (ลาว) หรือตัดเป็นเสื้อ-ซิง (กางเกง) มีตั้งแต่ 4-6-8 ตะกอ ที่ไม่ใช่ลายหน่วยก็มี เช่น ลายเกล็ดเต่า ซึ่งนิยมใช้เป็นผ้าตุ้ม หรือ ผ้าคลุมไหล่ นิยมถักทอ และใช้แพร่หลายในชาวอีสานทุกกลุ่ม อาจจะต่างกันบ้างที่วัตถุดิบเช่น ผู้ไท นิยมทอด้วยฝ้ายย้อมคราม ส่วนเขมร (สุรินทร์ ศรีสะเกษ) ลาว (อุบลฯ) นิยมทอไหมแล้วย้อมมะเกลือ (ใส่มะเกลือ) ใช้ในทุกโอกาส หรือแม้แต่ใส่ไปทำงานในไร่

ผ้ามัดหมี่ (Ikat)

แต่เดิมชาวอีสานไม่เรียกว่าขิ่นหมี่ว่า ขิ่นมัดหมี่เพราะคำว่า “หมี่” เป็นคำศัพท์เฉพาะเรียกลายที่เกิดจากการมัด

แล้วนำไปย้อมว่า “หมี่” เช่น หมี่หมากจับ หมี่ขอ หมี่โคมห้า เป็นต้น แต่คำว่ามัดหมี่ บอกลักษณะเทคนิคการทอได้ชัดเจนขึ้นเพราะผ้าชนิดนี้เกิดจากการมัดเส้นใยที่เตรียมไว้เป็นกลุ่ม ๆ ตามลายที่กำหนดไว้ มัดเป็นเปลาะๆแล้วนำไปย้อม ตรงที่มัดไว้จะไม่ติดสี เมื่อแก้เชือกที่มัดออกจะปรากฏสีตัดกันเป็นลวดลายเมื่อนำกลุ่มเส้นใยที่ผ่านการ “แก้หมี่” นี้แล้วไปใส่ใน ‘กง’ ก็จะสามารถปั่นลงในหลอด (ด้าย) ของกระสวยเพื่อนำไปทอพุ่งให้เรียงกันเป็นลวดลายตามที่มัดและย้อมเอาไว้

มัดหมี่นี้นิยมถักทออย่างกว้างขวางทั้งผู้ไท ส่วย เขมร กูย ลาว ซึ่งทุกกลุ่มของชาวอีสานนิยมทอมัดหมี่เส้นพุ่ง (Weft Ikat) เท่านั้น แตกต่างจากมาเลเซีย หรืออินโดนีเซีย อินเดีย จีน ญี่ปุ่น ซึ่งพบว่า นิยมทอมัดหมี่เส้นยืน (Warp Ikat) และมัดหมี่สองทาง (Double Ikat, Weft & Warp Ikat)

ชิ้นหมี่ หรือ ผ้าชิ้นมัดหมี่ของสตรีนิยมใช้แพร่หลายทั่วทั้งอีสานในหมู่ผู้ไท กูย โย้ย ส่วย เขมร และลาว กลุ่มผู้ไทและลาวนิยมชิ้นหมี่ฝ้ายบ้างสำหรับเด็กสาว ซึ่งไม่นิยมในกลุ่มเขมร มักจะใช้ไหมเท่านั้น ลวดลายหรือหมี่ก็เป็นเอกลักษณ์ประจำที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของแบบแผนวัฒนธรรมของแต่ละหมู่เหล่า

สำหรับบุรุษมีการถักทอผ้าปุม (ผ้าสมปักปุม) หรือผ้าโฮลเปรี๊ยะห์ (เขมร) เป็นผ้าที่มีความยาวสำหรับนุ่งแบบโจงกระเบน มักจะย้อมซับซ้อนถึง 5 สี คือ สีเข้ม (กรมท่า น้ำตาล-เม็ดมะขาม) แดง เหลือง ขาว และเขียว เป็นผ้าชั้นสูงสำหรับบุรุษ เท่าที่พบในอีสานมักพบในตระกูลชนชั้นปกครอง เจ้าเมือง-อาชญาสี่ (ลาว) และพบว่าใช้เป็นผ้าเพื่อประกอบพิธีกรรมในกลุ่ม เขมร กูย (กวย) แลบบุรีรัมย์ สุรินทร์ อุบลราชธานี ทั้งในพิธีคล้องช้าง หรือใช้เป็นผ้าห่อบายศรี เป็นต้น

ผ้าปุมอีสานหรือปุมลาว (บางท่านเรียกปุมสยาม) มีความแตกต่างจากผ้าสมปักปุมที่ใช้เป็นผ้าพระราชทานขุนนางตั้งแต่ชั้นพระยา เพื่อเป็นเครื่องแบบ ซึ่งราชสำนักสยามสั่งทอจากกัมพูชา ความแตกต่างสังเกตได้จากลวดลายที่ปลายผ้า ทั้งสองด้านที่เรียกว่า กรวยเชิง มักไม่ละเอียดซับซ้อนนัก อาจจะทอค้นให้เป็นลวดลายคล้ายชิ้นหมี่ค้น ทั้งนี้ลวดลายรอบผ้า (สังเวียน) จะไม่ชัดเจนตามแบบอย่างราชสำนัก และที่สำคัญคือ ผ้าปุมลาวนี้มักทอแบบสองตะกอ ด้วยไหมไทย (ไหมบ้าน) ซึ่งไม่เล็กเรียบเป็นมันเหมือนสมปักปุมเขมร ที่มีเส้นไหมแบบไหมจีน และมักทอแบบสามตะกอ (Twill Weaves)

ผ้าอีสานแบบอื่น ๆ

ยังมีผ้าอีสานอีกหลากหลายที่ไม่อาจจะพรรณนาได้โดยละเอียดในที่นี้ ขอยกตัวอย่างที่น่าสนใจเพียงบางชนิด ได้แก่ ผ้าชิ้นทิว ผ้าชิ้นของสตรีลาว (ล้านช้าง) ซึ่งปกติจะนิยมนุ่งผ้าลายยาวตามลำตัว (Vertical) แต่ผ้าชิ้นทิวนี้เป็นผ้านุ่งลายขวางลำตัว (Horizontal) เหมือนชิ้นแบบล้านนา นิยมใช้ตั้งแต่จังหวัดเลย อุรธานี กาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ สกลนคร มุกดาหาร นครพนม อุบลราชธานี นอกจากนี้พบว่าทอในกลุ่มเขมรเรียก ชิ้นไกว อาจจะเพี้ยนเสียงมาจาก ชิ้นก้วย ตามลักษณะการไขว้ย้อมแยกสีเส้นเครือตามภาษาลาว

ชิ้นชนิดนี้เฉพาะเมืองอุบลฯ มีผ้าเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่นคือ ชิ้นทิวมุก ซึ่งเพิ่มเทคนิคจก และ ยกมุก (Warp Brocade) ไปเป็นแนวขวาง ที่สำคัญคือมีการต่อหัวชิ้นด้วย หัวชิ้นเกาะดาว หรือจกดาว เทคนิคยกมุกนี้ยังพบในกลุ่มผู้ไท แลบบุกดาหาร นครพนม เรียกว่า ผ้าจอง เป็นผ้าคลุมไหล่บุรุษเหมือนผ้าตุ้ม และผ้าขิดของผู้ไทและลาว ผ้าจองนี้มีลักษณะลวดลายเป็นริ้วไปตามเส้นยืน พบได้ในผ้าของชนชาวจาม ในเวียดนาม และชนเผ่าต่าง ๆ ในลาวได้ ติดกับอีสานของไทย

ที่ได้กล่าวมานี้เป็นการจำแนกชนิดของผ้าตามลักษณะของกระบวนการถักทอ และตามลักษณะการนุ่งห่มในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เห็นได้ว่าคนอีสานได้สืบสานภูมิปัญญาในการทอผ้าด้วยการรักษาจารีตประเพณีที่ผูกพันกันมาอย่างแนบแน่น

เส้นไหมบ้าน-เส้นไหมไทย

แม้ว่าจะมีการปลูกและเข็นปั่นฝ้าย เพื่อทอใช้และนุ่งห่มกระจายอยู่ทั่วทุกส่วนในภาคอีสาน สิ่งหนึ่งที่ไม่อาจจะละเลยเสียได้คือ ‘เส้นไหม’ ชาวอีสานทุกหมู่เหล่ารักษาและสืบทอดวัฒนธรรมในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ทั้งยังรักษาสายพันธุ์ไหมบ้านของไทยไว้ให้เป็นสมบัติของชาติอย่างแท้จริง คุณสมบัติพิเศษของเส้นไหมไทยที่แยกตามชั้นจากการสาวรังไหม จะได้เส้นไหมคุณภาพต่าง ๆ คือ ไหมลืบ (ลาว) หรือ ไหมหัว (เขมร) เป็นชั้นนอกสุด ไหมสาวเลยเป็นชั้นกลาง และไหมน้อย ซึ่งเป็นเส้นไหมชั้นในที่ละเอียด สะอาด มีคุณภาพดีที่สุดในไหมน้อยสาวด้วยมือที่สม่ำเสมอ เป็นเสมือนสมบัติล้ำค่าที่ได้จากการทะนุถนอม กล่อมเกลี้ยงเกลี้ยงหม่อน หรือตัวไหม การที่จะสาวดึงให้เป็นเส้นไหมจากใยละเอียดอ่อนที่หุ้มห่อรังอยู่เป็น

กลุ่มนั้น ต้องอาศัยมือที่ชำนาญ แลต้องเป็นมือที่มีสัมผัสพิเศษ สามารถรวบรวมจากใยน้อย ๆ แล้วดึงร้อยเส้นให้เรียบผ่าน พวงสาวจนเป็นหนึ่งเดียวได้ ทั้งนี้ต้องอาศัยความรักที่เกิดแต่จิตวิญญาณ ไม่เพียงแต่การฝึกฝนจากประสบการณ์เท่านั้น

แม้เส้นไหมของไทยจะเคยได้รับการวิจารณ์จากครูไหมชาวญี่ปุ่นที่ลั่นเกล้าฯ รัชการที่ 5 ทรงมีพระราชดำริให้ว่า จ้างมาสอนเพื่อปรับปรุงพัฒนาเส้นไหมไทยในเวลานั้น กล่าวว่ เส้นไหมไทยมีความบกพร่องจากรังไหมที่มีขนาดเล็ก สีกไม่ขาว (มีสีเหลืองทองอ่อน ๆ) ทำให้เส้นที่สาวได้มีขนาดสั้น ไม่เรียบเป็นมันวาวเหมือนเส้นไหมญี่ปุ่นหรือจีน บัดนี้เส้นไหม พันธุ์ไทยแท้ก็กลับได้รับการยอมรับจากวงการไหมทั่วโลกในคุณสมบัติพิเศษที่นุ่มเนียนในสัมผัส มีความเงางามลึกล้ำ เฉพาะตัว และสามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับทุกอุณหภูมิของอากาศ ไม่ว่าจะร้อนหรือหนาวเย็นได้อย่างน่าอัศจรรย์ ตลาดญี่ปุ่นยอมรับว่าเส้นไหมบ้านนี้ยอมสิดำได้ลึกล้ำดำสนิทกว่าไหมชนิดอื่น จนสนใจมาศึกษาและลงทุนผลิตเส้นไหมไทย นี้ในประเทศไทย เป็นที่น่าคิดว่าหากไม่มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเพื่อผลิตเส้นไหมบ้านของไทยนี้แล้ว เราจะมีผ้าไหมไทยได้อย่างไรกัน

แม้ชาวอีสานจะรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี มีความเชื่อในการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ-ถือผีต่าง ๆ แต่เมื่อได้ยึดมั่น ในหลักธรรมคำสอนของพระบรมศาสดา สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็มีศรัทธาแน่นแฟ้น จนอีสานเป็นดินแดนที่มีความ รุ่งเรืองในพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากการที่มีครูบาอาจารย์ พระอริยสงฆ์ที่ได้กำเนิดบวรศรัทธาของชาวอีสานสืบต่อ พระศาสนาอย่างไม่ขาดสาย ศรัทธานี้ก่อให้เกิดผ้าอีสานอีกมากมายหลายชนิดที่นับเนื่องเป็นสิ่งทอในพระพุทธศาสนา เช่น ผ้ากึ่งแพดาน (ใช้เช่นเดียวกับฉัตร เพื่อกันเหนื่อพระพุทธรูป) ผ้าห่มพระประธาน รุง (ตุง-สำเนียงล้านนา) อันมีเรื่องราว และ แบบแผนที่หลากหลาย ผ้าห่อคัมภีร์ ผ้าไตรจีวร ซึ่งผ้าเหล่านี้จะถักทอและสร้างสรรค์ขึ้นให้เหมาะสมด้วยเทคนิควิธีต่าง ๆ ทั้งขิด (ยก) จก ปัก หรือมัดหมี่

นอกจากนี้ ยังมีประเด็นที่น่าสนใจคือ การทอสบง จีวร และสังฆาฏิด้วยไหม เพื่อถวายแด่พระสงฆ์ตามวาระโอกาส อาจมีผู้กล่าวว่า ชาวไทยในภูมิภาคอื่นไม่นิยมเลี้ยงไหม จึงไม่มีภูมิปัญญาในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม “เพราะกลัว บาบ” ซึ่งเกิดจากการเข้าใจที่ผิด เพราะดังได้มีพระบรมพุทธานุญาตไว้ว่า พระภิกษุในพระพุทธศาสนาของพระตถาคตเจ้า สามารถใช้จีวรได้ 6 ชนิดได้แก่ ๑) เปลือกไม้ 2) ฝ้าย 3) ไหม 4) ขนสัตว์ 5) ป่าน 6) ผ้าทำด้วยของเจือกัน (คือผ้าที่ทอจาก เส้นใยใด ๆ ใน 5 ชนิดนั้นทอผสมกัน-ผู้เขียน)

จะเห็นได้ว่า แม้พระสัพพัญญูเจ้าผู้ทรงรู้แจ้งเห็นจริง ทรงเป็นที่สูงสุดในความละเอียดประณีตในธรรมทั้งหลาย ยังมี พระบรมพุทธานุญาตให้ใช้ ‘ไหม’ เป็นหนึ่งในจีวรของพระภิกษุได้ ดังนั้นพระเจ้า-พระสงฆ์ส่วนใหญ่ในอีสานย่อมจะคุ้นเคย กับผ้าไหมไตรจีวรโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่มีศรัทธาทอมาจากไหมน้อย ซึ่งเป็นไหมชั้นดีที่สุดมาถวาย เพราะดูแลรักษาง่าย ซัก แล้วแห้งไว ไม่อับชื้น และเบาสบายเมื่อถือครองนั่งห่ม

ในปัจจุบันนี้ ทั้งในกระบวนการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และถักทอผ้าไทยในอีสาน ยังคงได้รับพระเมตตาและพระ มหากุณณาธิคุณจากพระบรมราชวงศ์ของไทยอย่างไม่ขาดสาย ดังที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และพระบรม วงศานุวงศ์ ที่ได้ทรงอุปถัมภ์ค้ำจุนและทรงส่งเสริมจนไหมอีสานกลับพลิกฟื้น คืนความภาคภูมิใจในงานหัตถศิลป์ของไทย แขนงนี้ ที่อาจจะเกือบถูกละเลยไปในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของชาติไปแล้ว บัดนี้สามารถพัฒนาการผลิตถักทอแม่ผ้าที่ ราชสำนักสยามเคยสั่งทอมาจากต่างประเทศหลายชนิดในอดีต ก็สามารถทอได้ประณีตงดงามด้วยฝีมือคนไทยอย่าง ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

ทั้งนี้ก็ด้วยพระเมตตาและพระวิริยะอุตสาหะที่ทรงทุ่มเทให้กับผ้าไทย-ผ้าอีสานและชาวอีสาน ควรที่พวกเราชาว ไทยจะได้ตอบแทนพระมหากุณณาธิคุณอันล้นพ้นนั้นมิให้สูญเปล่า โดยควรได้มีส่วนในการใช้สอย สนับสนุน หรือให้ความ สนใจศึกษา สืบสาน ให้ผ้าอีสานได้ทำหน้าที่เป็นมรดกของชาวไทยสืบไป

การปรับตัวและรูปแบบการสื่อสารของผู้ประกอบการถนนผ้าครามสกจนคร ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

ต่อศักดิ์ เกษมสุข¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการปรับตัวของผู้ประกอบการของผู้ประกอบการถนนผ้าครามสกจนครในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) 2) เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารของผู้ประกอบการถนนผ้าครามสกจนครในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ประกอบการผ้าครามโดยเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง จำนวน 30 ราย

ผลการศึกษาพบว่า ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ผู้ประกอบการผ้าครามที่ย้อมครามที่ถนนผ้าครามสกจนคร ได้รับผลกระทบในการดำเนินธุรกิจ ในด้านยอดขายการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ลดลง ผู้ประกอบการจึงมีการปรับแนวทางในการดำเนินกิจการเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง ลักษณะการปรับตัวที่ปรากฏ ประกอบด้วย 1) การปรับตัวด้านช่องทางการจำหน่าย โดยเพิ่มช่องทางการจำหน่ายในสื่อออนไลน์มากยิ่งขึ้น เช่น การจำหน่ายผ่านช่องทางใน Facebook Fanpage, Line, Instagram 2) การปรับตัวด้านผลิตภัณฑ์ผ้าครามให้เข้ากับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ได้แก่ การผลิตหน้ากากผ้าคราม, ผ้าเช็ดหน้า และกระเป๋า 3) การปรับตัวด้านราคาสินค้าและผลิตภัณฑ์ โดยผู้ประกอบการใช้วิธีการลดราคาสินค้าและผลิตภัณฑ์ในด้านรูปแบบการสื่อสารผู้ประกอบการเน้นการสื่อสารเกี่ยวกับสินค้าและผลิตภัณฑ์ผ่านการให้ข้อมูลรายละเอียดสินค้า เพื่อเป็นการส่งเสริมและกระตุ้นยอดขายในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ซึ่งเป็นวิธีการที่ผู้ประกอบการถนนผ้าครามสกจนครเลือกใช้เพื่อให้ธุรกิจยังสามารถดำเนินต่อไปได้

คำสำคัญ : รูปแบบการสื่อสารผ้าคราม, การปรับตัวของผู้ประกอบการ, สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

¹อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกจนคร

Adaptation and Communication Style of Entrepreneurs on Sakon Nakhon Kram Street During the Pandemic of Coronavirus Disease (COVID-19)

Torsak Kasemsuk²

Abstract

The objectives of this article were 1) to study the entrepreneurial adaptation of Sakon Nakhon Kram Street (indigo-dyed fabric products sold on the street) entrepreneurs during the coronavirus (COVID-19) pandemic situation in 2019 and 2) to study the communication style of Sakon Nakhon Kram Street entrepreneurs during the coronavirus (COVID-19) pandemic by collecting data from in-depth interviews with a group of indigo-dyed cloth entrepreneurs from 30 purposive samplers.

The study revealed that during the coronavirus (COVID-19) pandemic, entrepreneurs who sold indigo-dyed clothing at the Sakon Nakhon Kram Street have been affected in business operations in terms of product sales decrease, the entrepreneurs therefore adjusted their business operation along with the changes. The appearances of adjustments consisted of 1) selling channel adjustments made by adding more distribution channels in online media such as Facebook Fanpage, Line, Instagram 2) adaptation of indigo-dyed fabric products to fit with the situation of the pandemic of coronavirus 2019 (COVID- 19) disease, such as making indigo-dyed masks, handkerchiefs, and bags; 3) and adjustment of product and product prices. This allowed the entrepreneurs to use the method of reducing the price of products. In terms of communication styles, entrepreneurs focused on communicating by including storytelling for their products in order to promote and stimulate sales during the situation of the coronavirus disease 2019 (COVID-19) pandemic. This was the method that the entrepreneurs of Sakon Nakhon Kram Street had chosen in order to continue their business operation.

Keywords : indigo-dyed fabric, communication style, entrepreneurial adaptation, pandemic situation, coronavirus 2019

²Lecturer, Faculty of Humanities and Socail Sciences, Sakon Nakhon Rajabhat University.

บทนำ

จังหวัดสกลนคร เป็นจังหวัดที่มีชื่อเสียงในการผลิตผ้าอ้อมคราม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ในปัจจุบันได้มีการแปรรูปผ้าอ้อมครามเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทต่าง ๆ เช่น เสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้า เครื่องประดับ ก่อให้เกิดมีผู้ประกอบการธุรกิจผ้าอ้อมครามเพิ่มมากขึ้นในทุก ๆ ปี สอดคล้องกับ ชนิศรา ดวงบุปผา (2558) กล่าวว่า การทำผ้าอ้อมคราม เป็นสิ่งที่สร้างความเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะท้องถิ่นของสกลนคร ซึ่งประเทศไทยนับเป็นเพียง 1 ใน 8 ของโลกที่ผลิตผ้าอ้อมสีคราม ผ้าครามจึงถือได้ว่าเป็นผลิตภัณฑ์ประจำถิ่นของเขตสกลนคร โดยเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทรงคุณค่าทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ทำให้การผลิตผ้าครามได้รับความสนใจในการผลักดันให้เป็นผลิตภัณฑ์ของจังหวัด และได้รับการส่งเสริมจากทางภาครัฐ ภาคเอกชน สนับสนุนให้จัดตั้งแหล่งจำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์ผ้าอ้อมคราม ให้เป็นที่รู้จักแก่คนทั่วไป ในรูปแบบของถนนคนเดินผ้าอ้อมคราม จังหวัดสกลนคร ขึ้นในชื่อว่า “ย่านเมืองเก่าสกล ถนนผ้าคราม” ซึ่งเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของชุมชนวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร ภาคราชการ ภาคเอกชน และประชาชนในจังหวัดสกลนคร สนับสนุนให้จัดตั้งขึ้น เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2559 เพื่อเพิ่มช่องทางการตลาด การกระตุ้นเศรษฐกิจ ส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด และประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์เด่นของจังหวัดสกลนคร ได้แก่ ผ้าอ้อมคราม ข้าวฮาง น้ำหมักเฒ่า อาหาร ของฝาก และของที่ระลึกของจังหวัดสกลนคร โดยเปิดให้บริการทุกวันเสาร์-อาทิตย์และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (กระทรวงวัฒนธรรม, 2559) ในปัจจุบันได้ดำเนินการเปิดถนนผ้าครามมาเป็นเวลากว่า 5 ปี มีผู้ประกอบการเข้าร่วมจำหน่ายสินค้ากว่า 60 ราย และมีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจเลือกซื้อสินค้าอย่างสม่ำเสมอ สามารถสร้างรายได้ให้ผู้ประกอบการและเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจให้กับจังหวัดสกลนครได้เป็นอย่างดี

การดำเนินกิจการของผู้ประกอบการในถนนผ้าครามสกลนครสามารถดำเนินไปกิจการไปได้ด้วยดีตลอดมาจนกระทั่งในเดือนมีนาคม พุทธศักราช 2563 ที่ผ่านมา ประเทศไทยและประชาคมโลกได้เผชิญกับวิกฤตการณ์การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ส่งผลให้รัฐบาลได้ประกาศมาตรการและแนวทางการดำเนินการในกรณีมีเหตุจำเป็นเร่งด่วน เพื่อป้องกันและควบคุมการแพร่ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือโรคโควิด 19 ฉบับลงวันที่ 19 มีนาคม 2563 เพื่อควบคุมสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรค โดยมีการประกาศปิดพื้นที่การเข้าออกประเทศ ควบคุมเวลาการออกนอกเคหะสถานของประชาชน ปิดสถานที่ราชการและบริษัท ห้างร้านต่าง ๆ ชั่วคราว ซึ่งส่งผลกระทบต่อผู้ประกอบการในถนนผ้าครามสกลนคร ที่ไม่สามารถจำหน่ายสินค้าได้ในช่วงสถานการณ์ดังกล่าว เนื่องจากมีการสั่งปิดถนนผ้าครามสกลนคร ชั่วคราว

จากสถานการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการปรับตัวและรูปแบบการสื่อสารการขายของผู้ประกอบการของผู้ประกอบการถนนผ้าครามสกลนครในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ซึ่งผู้ประกอบการแต่ละรายย่อมมีวิธีการในการปรับตัวและการสื่อสารการตลาดกับลูกค้าที่แตกต่างกันออกไปและสามารถใช้เป็นกรณีศึกษาแนวทางปฏิบัติในการเตรียมรับมือกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคและมีการประกาศ พ.ร.ก.ฉุกเฉินขึ้นอีกครั้งในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการปรับตัวของผู้ประกอบการของผู้ประกอบการถนนผ้าครามสกลนครในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)
2. เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารของผู้ประกอบการถนนผ้าครามสกลนครในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

วิธีการดำเนินการ

1. ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ประกอบการผ้าย้อมคราม ถนนผ้าครามสกลนครโดยเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง จำนวน 30 ราย
2. ใช้แบบสอบถามเพื่อศึกษาข้อมูลผู้ประกอบการผ้าย้อมคราม เพื่อศึกษาการปรับตัวด้านช่องทางการจำหน่าย การปรับตัวด้านผลิตภัณฑ์ การปรับตัวด้านราคา และการสื่อสารการขาย เป็นเครื่องมือวิจัยที่ใช้เก็บข้อมูลจากผู้ประกอบการผ้าย้อมคราม ถนนผ้าครามสกลนคร
3. เก็บข้อมูลโดยการสนทนาแบบเจาะจงและรวบรวมแบบสอบถาม
4. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการตอบแบบสอบถาม มาเรียบเรียงหมวดหมู่ประเด็นต่าง ๆ ที่สามารถแสดงให้ถึงการปรับตัวและการสื่อสารของผู้ประกอบการถนนผ้าครามสกลนครในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ผลการศึกษา

1. ข้อมูลพื้นฐานของผู้ประกอบการ ถนนผ้าครามสกลนคร

ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 30 ราย สรุปได้ดังนี้

1.1 จำนวนปีที่ผู้ประกอบการดำเนินกิจการในถนนผ้าคราม อยู่ระหว่าง 1-5 ปี แบ่งได้ดังนี้

1.1.1 ผู้ประกอบการที่ดำเนินกิจการ 1 ปี จำนวน 2 ราย คิดเป็นร้อยละ 6.66

1.1.2 ผู้ประกอบการที่ดำเนินกิจการ 2 ปี จำนวน 5 ราย คิดเป็นร้อยละ 16.66

1.1.3 ผู้ประกอบการที่ดำเนินกิจการ 3 ปี จำนวน 9 ราย คิดเป็นร้อยละ 30.00

1.1.4 ผู้ประกอบการที่ดำเนินกิจการ 4 ปี จำนวน 8 ราย คิดเป็นร้อยละ 26.66

1.1.5 ผู้ประกอบการที่ดำเนินกิจการ 5 ปี จำนวน 6 ราย คิดเป็นร้อยละ 20.00

1.2 ประเภทสินค้าที่จำหน่าย แบ่งประเภทได้ดังนี้

1.2.1 ประเภทผ้าครามแปรรูป จำนวน 22 ราย คิดเป็นร้อยละ 73.33

1.2.2 ประเภทผ้าคลุมไหล่ ผ้าพันคอ ผ้าเมตร จำนวน 8 ราย คิดเป็นร้อยละ 26.66

ตารางที่ 1 ตารางแสดงรายชื่อผู้ประกอบการ ถนนผ้าครามสกลนคร ที่ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล ผู้ให้ข้อมูล	ชื่อร้านผู้ประกอบการ	จำนวนปีที่ประกอบการ ในถนนผ้าครามฯ	ประเภทสินค้าที่จำหน่าย
1	นางสาวดาวใจ บุญชาญ	ดาวใจผ้าคราม	2	ผ้าคราม, ผ้าคลุมไหล่, ผ้าพันคอ
2	นางโสภา มังโรคา	แม่โสภาผ้าคราม	3	ผ้าคราม, ผ้าคลุมไหล่, ผ้าพันคอ
3	นางเพียงขวัญ บุตร สุวรรณ	เพียงขวัญผ้าคราม	3	ผ้าคราม, ผ้าคลุมไหล่, ผ้าพันคอ
4	นางระเบียบ แก้วดี	ระเบียบผ้าครามสวย	2	ผ้าคราม, ผ้าคลุมไหล่, ผ้าพันคอ
5	นางสาววิยะดา ยะพลหา	ครามสองพี่น้อง	3	ผ้าครามแปรรูป, เครื่องประดับผ้าคราม

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล ผู้ให้ข้อมูล	ชื่อร้านผู้ประกอบการ	จำนวนปีที่ประกอบการ ในถนนผ้าครามฯ	ประเภทสินค้าที่จำหน่าย
6	นายนันทพงษ์ ทิมฉิมพลี	ลานครามภูเก็ต	4	ผ้ามัดย้อมครามแปรรูป
7	นายณภัทร กลาง ประพันธ์	กันโตผ้าฝ้าย	2	ผ้าครามแปรรูป
8	นางสาวจรรุพรรณ มณีปุ	ฝ้ายดอกเปลือย	3	ผ้าครามแปรรูป, ผ้าคลุม ไหล่, ผ้าพันคอ
9	นายภูชิต สิทธิยา	ก๊ีกผ้าฝ้าย	4	ผ้าครามแปรรูป
10	นายณัฐนันท์ ขอนยาง	ครามนินจา	2	ผ้าครามแปรรูป
11	นางสาววนิดา แก้วฝ้าย	วนิดาผ้าคราม	4	ผ้าคราม, ผ้าคลุมไหล่, ผ้าพันคอ
12	นายพิชญา ประพันธ์	เฮือนครามน้ำแซบ	4	ผ้าครามแปรรูป
13	นางประภาพร คำศรี	ธนะเจริญผ้าคราม	5	ผ้าครามแปรรูป
14	นางนวลพัชร์ สุขุณยานาง	ครามปั่นสุข	5	ผ้าครามแปรรูป
15	นางวิไลลักษณ์ ธารชก	@Kram	4	ผ้าครามแปรรูป
16	นายพีรศักดิ์ ไชยยะ	เทพธิดาผ้าคราม	3	ผ้าครามแปรรูป
17	นางชาลิสา เขียบแหลม	ชาลิสา ผ้าคราม	1	ผ้าครามแปรรูป
18	นางมินตรา รชานนท์	มินตราผ้าคราม	1	ผ้าครามแปรรูป
19	นางอรอนงค์ นามละคร	ครามหอม	5	ผ้าครามแปรรูป
20	นางวิราวรรณ เรืองวงษ์	ผ้าครามคุณแ้ว	5	ผ้าครามแปรรูป, ผ้าคลุมไหล่, ผ้าพันคอ
21	นางวรรณมา ดินอาษา	ผ้าครามสด	4	ผ้าครามแปรรูป, ผ้าคลุมไหล่, ผ้าพันคอ
22	นางประกายแก้ว จันทร์ นามวงศ์	ครูแก้วผ้าคราม	3	ผ้าครามแปรรูป, ผ้าคลุมไหล่, ผ้าพันคอ
23	นางวนิดา ชาลีธาร	คิตฮอตคราม	3	เสื้อย้อมคราม
24	นางสุรางคณา สรรพโส	เจ้ากอกกล้วย	4	ผ้าครามแปรรูป, ผ้าคลุมไหล่, ผ้าพันคอ
25	นางผ่องศรี แก้วนา	ผ่องศรีผ้าคราม	2	ผ้าครามแปรรูป
26	นางปราณี ปังอุทา	ปราณีผ้าคราม	3	ผ้าคราม, ผ้าคลุมไหล่, ผ้าพันคอ
27	นางจิตติมา บุญต่าย	เฮือนนางคราม	4	ผ้ามัดย้อมครามแปรรูป
28	นางนิพร โชติพันธ์	ครามเชิงดอย	5	ผ้าฝ้ายขึ้นมือย้อมครามและ สีเปลือกไม้

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล ผู้ให้ข้อมูล	ชื่อร้านผู้ประกอบการ	จำนวนปีที่ประกอบการ ในถนนผ้าครามฯ	ประเภทสินค้าที่จำหน่าย
29	นางวิกุล พรหมหากุล	ครองวิถี	3	ผ้าครามแปรรูป, ผ้าคลุมไหล่, ผ้าพันคอ
30	นายยศตัญญ์ อองไชย	ฮ่มฮัก	5	ผ้าครามแปรรูป

2. การปรับตัวของผู้ประกอบการของผู้ประกอบการถนนผ้าครามสกนนครในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

จากการศึกษาข้อมูลพบว่า ผู้ประกอบการถนนผ้าครามสกนนคร ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) คิดเป็นร้อยละ 100 ส่งผลให้รายได้ลดลงมากกว่าร้อยละ 50 ดังนั้นผู้ประกอบการถนนผ้าครามสกนนคร จึงได้มีวิธีการปรับตัวในการดำเนินธุรกิจผ้าคราม ดังนี้

2.1 การปรับตัวด้านช่องทางการขาย จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ทำให้มีการปิดถนนผ้าครามเป็นเวลา 3 เดือน ตั้งแต่เดือนมีนาคม-พฤษภาคม 2563 ทำให้ผู้ประกอบการต้องหาช่องทางการขายในช่องทางอื่น ๆ ดังนี้

2.1.1 ผู้ประกอบการที่ใช้ช่องทางการขายผ่านแอปพลิเคชัน Line จำนวน 21 ราย คิดเป็นร้อยละ 70.00

2.1.2 ผู้ประกอบการที่ใช้ช่องทางการขายผ่าน Facebook Fanpage จำนวน 19 ราย คิดเป็นร้อยละ 63.33

2.1.3 ผู้ประกอบการที่ใช้ช่องทางการขายผ่านแอปพลิเคชัน Instagram จำนวน 2 ราย คิดเป็นร้อยละ 6.66

นอกจากนี้ยังมีผู้ประกอบการที่ไม่มีช่องทางการขายอื่น ๆ จำนวน 6 ราย คิดเป็นร้อยละ 20 ซึ่งผู้ประกอบการที่ไม่มีช่องทางการขายช่องทางอื่น ๆ ส่วนใหญ่ประสบกับปัญหาการขาดความรู้ความเข้าใจเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยเฉพาะโซเชียลเน็ตเวิร์กและแอปพลิเคชันต่าง ๆ ทำให้เสียโอกาสในการสร้างรายได้ในช่วง 3 เดือนที่มีการปิดถนนผ้าครามจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

2.2 การปรับตัวด้านผลิตภัณฑ์

จากการศึกษาข้อมูลพบว่า ผู้ประกอบการถนนผ้าครามสกนนคร ได้มีการปรับตัวด้านผลิตภัณฑ์ โดยมีการผลิตผลิตภัณฑ์ที่มีความจำเป็นและเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคให้สอดคล้องกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) คือการผลิตหน้ากากผ้าคราม โดยเน้นวัสดุหลักในการผลิตคือผ้าครามสกนนคร โดยมีผู้ประกอบการผลิตหน้ากากผ้าจำหน่ายจำนวน 20 ราย คิดเป็นร้อยละ 66.66 ซึ่งรายได้จากการจำหน่ายหน้ากากผ้าครามสามารถนำมาเป็นทุนหมุนเวียนในการดำเนินกิจการช่วงที่มีการปิดถนนผ้าคราม นอกจากนี้ผู้ประกอบการบางรายยังได้ผลิตผลิตภัณฑ์อื่น ๆ อาทิ ผู้เช็ดหน้า กระเป่าและเครื่องประดับ ที่ผู้บริโภคกำลังซื้อได้ในช่วงสถานการณ์ดังกล่าว นอกจากนี้ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ยังลดต้นทุนการผลิตและชะลอการผลิตสินค้าในช่วงเวลาดังกล่าวเพื่อเป็นการลดต้นทุนและเป็นการประคับประคองให้ธุรกิจยังสามารถดำเนินต่อไปได้

2.3 การปรับตัวด้านราคา

จากการศึกษาข้อมูลพบว่า ผู้ประกอบการถนนผ้าครามสกนนคร ได้มีการปรับตัวด้านราคาผลิตภัณฑ์ โดยผู้ประกอบการส่วนใหญ่ตัดสินใจลดราคาสินค้าลงจากเดิม 10-50 เปอร์เซ็นต์ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ลูกค้า สั่งซื้อผลิตภัณฑ์ในช่วงที่มีการปิดถนนผ้าคราม ซึ่งผู้ประกอบการยอมรับในผลกำไรที่ลดลงแต่เพื่อความอยู่รอดของธุรกิจ ผู้ประกอบการส่วนใหญ่จึงยอมลดราคาสินค้าลงอีกทั้งเป็นการคืนกำไรให้กับผู้บริโภคในช่วงสถานการณ์ที่ยากลำบากของประเทศ ทั้งนี้การปรับตัวใน

ด้านราคาสินค้ายังเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการตัดสินใจในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าอ้อมครามในช่วงสถานการณ์ดังกล่าว

ตารางที่ 2 ตารางแสดงข้อมูลการปรับเปลี่ยนช่องทางการจำหน่ายสินค้าของผู้ประกอบการถนนผ้าครามสกลนครในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)ข

ลำดับที่	ชื่อร้านผู้ประกอบการ	ไม่มีการเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้า	มีการเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้า	ช่องทางที่ใช้ในการจำหน่ายสินค้าในช่วงสถานการณ์ Covid-19
1	ดาวใจผ้าคราม		✓	Facebook Fanpage, Line
2	แม่โสภผ้าคราม		✓	Line
3	เพียงขวัญผ้าคราม		✓	Facebook Fanpage, Line, Instagram
4	ระเบียบผ้าครามสวย		✓	Facebook, Line
5	ครามสองพี่น้อง		✓	Facebook Fanpage
6	ลานครามภูไท		✓	Facebook Fanpage, Line
7	ก้นโตผ้าฝ้าย		✓	Facebook Fanpage, Line
8	ฝ้ายดอกเปลือย		✓	Facebook Fanpage, Line
9	กิ๊กผ้าฝ้าย		✓	Facebook Fanpage, Line
10	ครามนินจา		✓	Facebook Fanpage, Line, Instagram
11	วนิดาผ้าคราม		✓	Facebook Fanpage, Line
12	เฮือนครามน้ำแซบ		✓	Line
13	ชนะเจริญผ้าคราม	✓		-
14	ครามปั่นสุข		✓	Facebook Fanpage, Line
15	@Kram		✓	Facebook Fanpage, Line
16	เทพธิดาผ้าคราม	✓		-
17	ชาลิส้า ผ้าคราม		✓	Line
18	มินตราผ้าคราม		✓	Facebook
19	ครามหอม	✓		-
20	ผ้าครามคุณแอม		✓	Line
21	ผ้าครามสด	✓		-
22	ครูแก้วผ้าคราม		✓	Facebook Fanpage, Line
23	คิดฮอดคราม	✓		-
24	เจ้ากอกกล้วย		✓	Facebook Fanpage, Line
25	ผ่องศรีผ้าคราม	✓		-
26	ปราณีผ้าคราม		✓	Line

ลำดับที่	ชื่อร้านผู้ประกอบการ	ไม่มีการเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้า	มีการเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้า	ช่องทางที่ใช้ในการจำหน่ายสินค้าในช่วงสถานการณ์ Covid-19
27	เขื่อนนางคราม		✓	Facebook Fanpage, Line, Instagram
28	ครามเชิงดอย		✓	Facebook Fanpage, Line
29	ครองวิถี		✓	Facebook Fanpage, Line
30	ฮ่มฮัก		✓	Facebook Fanpage, Line

3. รูปแบบการสื่อสารของผู้ประกอบการถนนผ้าครามสกนกรในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

จากการศึกษาพบว่าช่องทางการสื่อสารที่ผู้ประกอบการนิยมใช้ในการสื่อสารการขายมากที่สุดคือช่องทางการสื่อสารผ่านแอปพลิเคชัน line โดยมีผู้ประกอบการใช้แอปพลิเคชันนี้จำนวน 22 ราย คิดเป็นร้อยละ 73.33 โดยการใช้แอปพลิเคชัน line มีความสะดวกสบายและง่ายในการสนทนากับลูกค้า โดยเฉพาะในช่วงการแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) พบว่าผู้ประกอบการใช้การสื่อสารกับลูกค้าผ่านแอปพลิเคชัน Line เป็นหลัก ทั้งการส่งรูปภาพสินค้า ข้อมูลสินค้า ราคา และรายละเอียดการจัดส่งผ่านแอปพลิเคชันดังกล่าว นอกจากนี้ยังมีผู้ประกอบการที่ใช้แอปพลิเคชัน Line ควบคู่ไปกับการใช้แอปพลิเคชันอื่นๆ เช่น Facebook Fanpage และ Instagram เป็นต้น

3.1 รูปแบบการสื่อสารผ่าน Facebook Fanpage ของผู้ประกอบการถนนผ้าครามสกนกร

ในช่วงการแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ผู้ประกอบการถนนผ้าครามสกนกร ได้ปรับเปลี่ยนช่องทางการขายจากการขายหน้าร้าน เป็นการขายผ่านช่องทางสื่อออนไลน์มากยิ่งขึ้น Facebook Fanpage เป็นอีกหนึ่งช่องทางที่ผู้ประกอบการนิยมใช้เป็นสื่อกลางในการจำหน่ายสินค้า เพราะมีความสะดวก รวดเร็ว และสามารถติดต่อสื่อสารระหว่างผู้บริโภคกับผู้ประกอบการได้โดยตรง ลักษณะการสื่อสารการขายผ่าน Facebook Fanpage มีลักษณะดังนี้

3.1.1 การโพสต์รูปสินค้าและให้รายละเอียด ผู้ประกอบการใช้วิธีการสื่อสารการขายสินค้า โดยถ่ายภาพสินค้า ลงรายละเอียดเรื่องประเภทของสินค้า เส้นใยในการทอ สีที่ใช้ในการย้อม ขนาดของสินค้า ราคาของสินค้า รายละเอียดการชำระเงินและการจัดส่ง เพื่อให้ลูกค้าได้ตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าตามความต้องการ

ภาพที่ 1 ตัวอย่างการโพสต์รูปและข้อมูลสินค้าผ้าครามของผู้ประกอบการบน Facebook Fanpage

3.1.2 การไลฟ์สดขายสินค้า ผู้ประกอบการบางรายนอกจากใช้วิธีการโพสต์รูปและข้อความเพื่อขายสินค้าแล้วยังใช้วิธีการไลฟ์สดขายสินค้า ซึ่งเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่กำลังเป็นที่นิยมในยุคปัจจุบัน ซึ่งการไลฟ์สดเป็นอีกหนึ่งฟังก์ชันการใช้งานของ Facebook Fanpage ที่สามารถพูดคุยปฏิสัมพันธ์และจำหน่ายสินค้าให้กับผู้บริโภคได้ทันที เป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) การสื่อสารผ่านการไลฟ์สดนี้ ผู้ประกอบการสามารถนำเสนอสินค้า ให้รายละเอียดรายละเอียดการชำระเงินและการจัดส่งได้ในการไลฟ์สดในแต่ละครั้ง ซึ่งเป็นการสื่อสารอีกหนึ่งช่องทางที่ช่วยให้ผู้ประกอบการสามารถจำหน่ายสินค้าได้ในช่วงการแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) เยียดสินค้า และตอบคำถามจากลูกค้าได้อย่างทันท่วงทีตลอดจนการนำเสนอโปรโมชั่นการลดราคาสินค้าและรายละเอียดการชำระเงินรวมถึงรายละเอียดการจัดส่งสินค้า

ภาพที่ 2 ตัวอย่างการไลฟ์สดเพื่อให้ข้อมูลและจำหน่ายสินค้าผ้าครามของผู้ประกอบการ

3.2 รูปแบบการสื่อสารผ่าน Instagram ของผู้ประกอบการถนนผ้าครามสกนคร

แอปพลิเคชัน Instagram เป็นอีกหนึ่งแอปพลิเคชันที่มีผู้คนนิยมใช้ทั่วโลก ทั้งใช้ในรูปแบบ Instagram ส่วนตัวและ Instagram สำหรับนำเสนอสินค้าและจำหน่ายผ่านช่องทางดังกล่าว ซึ่งมีผู้ประกอบการถนนผ้าครามสกนครเพียง 2 รายเท่านั้นที่มีการใช้แอปพลิเคชันนี้ในการสื่อสารการขายไปยังผู้บริโภค โดยลักษณะการสื่อสารเป็นการโพสต์รูปภาพและรายละเอียดของสินค้า นับเป็นอีกหนึ่งช่องทางที่น่าสนใจในการสื่อสารการขายเพื่อเข้าถึงผู้บริโภคได้หลากหลายมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 3 ตัวอย่างการโพสต์รูปและข้อมูลสินค้าผ้าครามของผู้ประกอบการบน Instagram

บทสรุป

จากการศึกษาข้อมูลการปรับตัวและรูปแบบการสื่อสารของผู้ประกอบการถนนผ้าครามสกลนครในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) พบว่าผู้ประกอบการผ้าครามที่ถนนผ้าครามสกลนครได้รับผลกระทบในการดำเนินธุรกิจ ในด้านยอดการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ลดลง ผู้ประกอบการจึงมีการปรับแนวทางในการดำเนินกิจการเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง ลักษณะการปรับตัวที่ปรากฏ ประกอบด้วย การปรับตัวด้านช่องทางการจำหน่าย โดยเพิ่มช่องทางการจำหน่ายในสื่อออนไลน์มากยิ่งขึ้น โดยผู้ประกอบการนิยมใช้แอปพลิเคชัน Line ในการติดต่อสื่อสารกับลูกค้ามากที่สุด รองลงไปคือการใช้ Facebook Fanpage และ Instagram ซึ่งเป็นช่องทางการสื่อสารออนไลน์ที่สามารถใช้ติดต่อสื่อสารได้ระหว่างผู้ประกอบการกับลูกค้าโดยตรง การปรับตัวด้านผลิตภัณฑ์ผ้าครามให้เข้ากับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ได้แก่ การผลิตหน้ากากผ้าคราม, ผ้าเช็ดหน้า, กระเป๋าและเครื่องประดับที่มีราคาเหมาะสมสำหรับผู้บริโภคกำลังซื้อได้ในช่วงสถานการณ์ดังกล่าว นอกจากนี้ผู้ประกอบการยังมีการปรับตัวด้านราคาสินค้าและผลิตภัณฑ์ โดยผู้ประกอบการใช้วิธีการลดราคาสินค้าและผลิตภัณฑ์เพื่อกระตุ้นยอดขาย ส่วนในด้านรูปแบบการสื่อสารผู้ประกอบการเน้นการสื่อสารเกี่ยวกับสินค้าและผลิตภัณฑ์ผ่านการเล่าเรื่อง เพื่อเป็นการส่งเสริมและกระตุ้นยอดขายในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ซึ่งเป็นวิธีการที่ผู้ประกอบการถนนผ้าครามสกลนครเลือกใช้เพื่อให้ธุรกิจยังสามารถดำเนินต่อไปได้ อย่างไรก็ตามยังมีผู้ประกอบการจำนวนหนึ่งที่ไม่สามารถปรับตัวด้านการขายในสื่อออนไลน์ได้ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) เนื่องจากขาดทักษะในการใช้สื่อออนไลน์และแอปพลิเคชันที่ใช้ติดต่อสื่อสารกับลูกค้าหรือผู้บริโภคทำให้ขาดโอกาสทางการขาย ดังนั้นจึงควรมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้ประกอบการเรียนรู้และทำความเข้าใจกับช่องทางการสื่อสารการขายในรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้นตลอดจนทักษะการสื่อสารการขาย ตลอดจนการวางแผนการดำเนินธุรกิจเพื่อเตรียมรับมือกับสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เพื่อสามารถดำเนินธุรกิจผ้าครามได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงวัฒนธรรม. (2559). **โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว “ย่านถนนเมืองเก่า ถนนผ้าคราม” จังหวัดสกลนคร.** สืบค้นเมื่อ 17 ธันวาคม 2563. เข้าถึงจาก http://mculture.go.th/th/ewt_snews.php?c2Frb25uYWtob25AQEAzNDY=
- ชนิสรา ดวงบุปผา. (2558). **ผ้าข้อมคราม : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นันทการ เกิดมาลัย, ชรินทร์ วะสีนนท์, ละมัย ร่มเย็น และชาติชัย อุดมกิจมงคล. (2561). สภาพการบริหารการพัฒนาและปัญหาการดำเนินธุรกิจผลิตภัณฑ์ครามในจังหวัดสกลนคร. ใน **วารสารการบริหารปกครอง.** 7(2), 291-313.

ชื่อลวดลายผ้าฝ้ายมัดหมี่ย้อมครามของชาวผู้ไทในอำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร : มุมมองด้านอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์

กันยารัตน์ มะแสงสม¹

บทคัดย่อ

ฝ้าย้อมครามเป็นผ้าทอที่มีชื่อเสียงของจังหวัดสกลนคร โดยเฉพาะฝ้ายมัดหมี่ย้อมครามของชาวผู้ไทในอำเภอพรรณานิคม บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายของชื่อลายฝ้าย้อมครามตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ เพื่อให้ทราบถึงโครงสร้างของการตั้งชื่อลวดลายองค์ประกอบทางความหมายของชื่อลายและภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในชื่อลายผ้า จากชื่อเรียกผ้าฝ้ายมัดหมี่ย้อมครามจำนวน 34 ชื่อ ผลการศึกษาพบว่า โครงสร้างชื่อของลายผ้าประกอบด้วยโครงสร้างเดี่ยวและโครงสร้างขยาย ด้านองค์ประกอบทางความหมายพบว่าชื่อลวดลายแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและกลุ่มที่ไม่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ชื่อลวดลายกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติมีมากที่สุด มีมิติแห่งความแตกต่าง 3 มิติ ได้แก่ มิติชีวิต การเคลื่อนไหว ความเชื่อ ส่วนชื่อลวดลายกลุ่มที่ไม่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติมีมิติแห่งความแตกต่าง 3 มิติ ได้แก่ เครื่องใช้ รูปทรงเรขาคณิต ความเชื่อ ลายฝ้าย้อมครามมีความหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทั้งพืช สัตว์ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ และรวมถึงวัตถุสิ่งของที่อยู่ในวิถีชีวิตของผู้ทอผ้า สะท้อนให้เห็นว่าชาวผู้ไทในอำเภอพรรณานิคมมีความผูกพันกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งยังมีความเชื่อและความศรัทธาเกี่ยวกับพุทธศาสนา

คำสำคัญ : ผ้าทอ, ฝ้ายมัดหมี่, ผู้ไท, อรรถศาสตร์ชาติพันธุ์

¹อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

Names of Mud-Mee Indigo Dyed Fabrics of the Phu Tai Ethnic in Amphoe Phannanikhom, Sakon Nakhon province : An Ethnosemantic Study

Kanyarat Masaengsom²

Abstract

Indigo dyed fabric is a famous woven fabric Sakon Nakhon province. Especially, indigo-dyed mudmee cloth of the Phutai people at Phannanikhom sub-district. This article aims to study names of indigo dyed fabric by ethnosemantics approach. It was analyzed in structure of the name, componential analysis and cultural reflection that appears in the fabric name. There were 34 names of indigo dyed mudmee fabrics collect from documents and interviewed key informants. It is found that naming structure of the fabric consists of a single structure and an extended structure. The meaning of name could divided into 2 groups : natural and man-made meaning. Natural name meaning is the most common. In natural names, there were differentiated by three dimensions of contrast: live, movement and belief. In man-made names, there were differentiated by three dimensions of contrast: appliance, geometry and belief. The result showed that names included of natural thing such as plants, animals, natural phenomenon and appliance in their daily life. Cultural reflection that appears in the fabric name showed that Phu-Tai people has a strong connection to nature and the environment and beliefs about Buddhism.

Keywords : Woven fabric, mud mee fabric, phu tai, ethnosemantics

²Lecturer, Faculty of Humanities and Socail Sciences, Sakon Nakhon Rajabhat University.

บทนำ

เครื่องนุ่งห่มนับเป็นหนึ่งในปัจจัย 4 ที่มีความสำคัญต่อมนุษย์ ความสำคัญดังกล่าวมีทั้งความสำคัญในการเป็นสิ่งปกป้องร่างกาย มีความสำคัญในการสร้างความสวยงาม เสริมบุคลิกภาพ อีกทั้งยังสามารถสะท้อนให้เห็นลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้สวมใส่อีกด้วย

ผ้าย้อมครามถือเป็นเครื่องนุ่งห่มประเภทหนึ่งที่ได้รับการยกระดับให้เป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่เป็นจุดเด่นของจังหวัดสกลนคร พรรณวดี ศรีขาวและคณะ (2560) กล่าวถึงความสำคัญและบทบาทในฐานะที่เป็นสินค้าทางวัฒนธรรมของผ้าย้อมครามเอาไว้ที่น่าสนใจว่า เนื่องจากผ้าย้อมครามมีความสำคัญในฐานะที่เป็นเครื่องนุ่งห่มที่ผลิตจากภูมิปัญญาของชาวสกลนครบวกกับกลไกของภาครัฐและกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของสกลนครในที่สุด

พื้นที่ที่ผลิตผ้าย้อมครามที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของจังหวัดสกลนครคืออำเภอพรรณานิคม ซึ่งอยู่บริเวณตอนกลางของจังหวัด อำเภอพรรณานิคมเป็นอำเภอหนึ่งที่มีชาวผู้ไทอาศัยอยู่จำนวนมาก ทั้งนี้ เป็นที่ทราบกันดีว่าชาติพันธุ์ผู้ไทเป็นหนึ่งในชาติพันธุ์ที่มีองค์ความรู้เรื่องศิลปวัฒนธรรมที่โดดเด่น โดยเฉพาะการทอผ้าที่ผ่านมามีงานวิจัยและบทความที่ศึกษาองค์ความรู้เรื่องครามในจังหวัดสกลนครด้านเคมี เช่น งานวิจัยของอนุรัตน์ สายทอง (2544) ศึกษาการเตรียมสีครามจากครามผงธรรมชาติ ด้านพืชศาสตร์ เช่น ในการศึกษาการคัดเลือกพันธุ์ครามและพันธุ์พืชอื่น ๆ ที่ให้สีคราม โดย อังคณา เทียนกล้า, อนุรัตน์ สายทอง และสุรชาติ เทียนกล้า(2552) ส่วนในการศึกษาด้านลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม พบว่าการศึกษาของนาย ชาทิพฮอด (2557) ที่ศึกษาเรื่อง ผ้าย้อมคราม : การทำวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้า ในกระแสโลกาภิวัตน์ สุพิศดา ชองเหล็กนอก (2015) ศึกษาเรื่องกระบวนการจัดการความรู้ของกลุ่มธุรกิจชุมชนผ้าย้อมคราม การวิจัยเพื่อพัฒนาตลาดผ้าย้อมครามในงานของกัญจน์ชญา จันทรงษ์ (2556) รวมถึงรัชนิกร กุศลานนท์, จตุรงค์ เลหาพะเพ็ญแสง และทรงวุฒิ เอกวุฒิมงศา (2557) แต่ยังไม่มีการศึกษาผ้าย้อมครามในด้านภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมซึ่งเป็นการศึกษาในด้านอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์

อรรถศาสตร์ชาติพันธุ์เป็นสาขาหนึ่งของวิชาภาษาศาสตร์และมานุษยวิทยา มีแนวคิดสำคัญว่าภาษาสามารถสะท้อนความคิดของกลุ่มคนหรือสามารถสะท้อนวัฒนธรรมในแต่ละชาติพันธุ์ได้ การศึกษาตามแนวนี้นี้จึงมักเป็นการศึกษาความหมายของชุดคำต่าง ๆ ของผู้บอกภาษา เช่น คำเรียกสี คำเรียกญาติ คำเรียกชื่ออาหาร คำเรียกชื่อลวดลายผ้า และการศึกษาการจัดประเภทสิ่งต่าง ๆ ของผู้พูดภาษาแต่ละชาติพันธุ์

งานวิจัยที่ศึกษาชื่อของลวดลายผ้าตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ เช่น งานของพิจิตรา พาณิชกุล (2547) ที่ศึกษาชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ดั้งเดิมของชาวไทพวน งานวิจัยของ ยศกร สิทธิศักดิ์ไพบุลย์, จรัลวิไล จรุงโรจน์ และวิภากร วงศ์ไทย์ (2553) ที่ศึกษาชื่อลวดลายผ้าแพรวาของชาวผู้ไทกาฬสินธุ์ ผลงานดังกล่าวช่วยอธิบายระบบความคิด การมองโลก และวิถีชีวิตของการทอผ้ามัดหมี่ของแต่ละชาติพันธุ์ได้เป็นอย่างดี

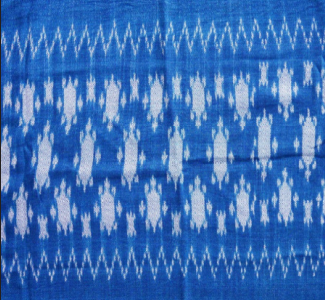
ดังนั้น ผู้เขียนจึงสนใจศึกษาชื่อลวดลายผ้าย้อมครามในจังหวัดสกลนครด้วยวิธีทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ เพื่อให้ทราบถึงระบบความคิดและลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้ทอผ้า ผลการศึกษาครั้งนี้จะช่วยเติมเต็มความรู้เรื่องผ้าย้อมครามด้วยการนำวิธีการทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์มาใช้ ทำให้เห็นคุณค่าของผ้าย้อมครามในด้านวัฒนธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

บทความนี้มุ่งศึกษาความหมายของชื่อลวดลายผ้าย้อมครามของชาวผู้ไทในอำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร ด้วยวิธีการทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ ได้แก่ การวิเคราะห์โครงสร้างของชื่อลวดลายและการวิเคราะห์องค์ประกอบความหมายของชื่อลวดลายผ้า ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นระบบคิด ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมจากชื่อลวดลาย

ข้อมูลและการคัดเลือกข้อมูล

ชื่อลายผ้าฝ้ายมัดหมี่ย้อมครามในบทความนี้ เบื้องต้นผู้เขียนนำมาจากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่กล่าวถึงข้อมูลชื่อลายผ้าทอย้อมครามในอำเภอพรหมานิกม พรหมวดี ศรีขาว, ปกกสิณ ซาทิพฮต และนิโลบล ภูระย้า (2560) จากนั้นจึงลงพื้นที่สัมภาษณ์แบบเจาะจงผู้ทอผ้าย้อมครามชาวผู้ไทจาก 4 หมู่บ้านในอำเภอพรหมานิกม ได้แก่ บ้านดอนกอย บ้านหนองครอง บ้านคำข่า และบ้านอุนดง เพื่อให้เห็นความต่อเนื่องของข้อมูล โดยเลือกวิเคราะห์ชื่อลายดั้งเดิมของท้องถิ่นเท่านั้น ตัดชื่อลายผ้าที่ซ้ำกันออก และตัดชื่อเรียกลวดลายที่เป็นการอธิบายลักษณะของเส้นโดยตรง เช่น ลายคั่น ลายตาใหญ่ ออก ได้ชื่อลายผ้าที่นำมาศึกษาวิเคราะห์จำนวน 34 ชื่อ ได้แก่

ลำดับ	ชื่อลาย	ภาพตัวอย่าง	ลำดับ	ชื่อลาย	ภาพตัวอย่าง
1	ไก่		18	น้ำไหล	
2	นาค		19	สร้อยระย้า	
3	นาคใหญ่		20	ลูกยอ	
4	สายฝน		21	ตุ้มเล็ก	
5	เต่า		22	ตุ้มป่อง	
6	เต่าน้อย		23	ตุ้มต่อ	

ลำดับ	ชื่อลาย	ภาพตัวอย่าง	ลำดับ	ชื่อลาย	ภาพตัวอย่าง
7	พินปลา		24	ดอกจำปา	
8	บานไม่รู้โรย		25	นกนางแอ่น	
9	ผีเสื้อ		26	พิกุลทอง	
10	กุญแจ		27	ธาตุทราย	
11	ดอกเอื้อง		28	ธาตุทรายโบราณ	
12	แจกัน		29	เฉลียงเล็บมือนาง	
13	ดอกแก้ว		30	เฉลียงดอกตูม	
14	หมากจับ		31	แมงมุมเล็ก	

ลำดับ	ชื่อลาย	ภาพตัวอย่าง	ลำดับ	ชื่อลาย	ภาพตัวอย่าง
15	มะจับน้อย		32	บันไดโบราณ	
16	โคมไฟใหญ่		33	นาคโบราณ	
17	เกล็ดเต่า		34	นกกางแอนโอบไม้	

ทั้งนี้ ในการเรียกชื่อลายผ้าข้างต้น พบว่า การเรียกชื่อลายผ้ามี 2 ลักษณะ กล่าวคือ เรียกด้วยชื่อเพียงอย่างเดียว เช่น ลายดอกแก้ว บางหมู่บ้านเรียกชื่อลายด้วยการนำคำว่า “หมี่” มาหน้าชื่อลายด้วย เช่น ลายหมี่เต้าน้อย ซึ่งคำดังกล่าวมีความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2554 ว่า ชื่อผ้าชนิดหนึ่ง ทอโดยเอาเชือกมัดด้ายหรือไหมเป็นเปลาะ ๆ ตามลาย แล้วย้อมสี เมื่อทอแล้วจะได้ลวดลายต่าง ๆ ตามที่มัดไว้, ผ้ามัดหมี่ ก็เรียก ผู้เขียนจึงถือว่าคำว่าหมี่ไม่ได้เป็นชื่อที่ระบุลักษณะพิเศษของลายจึงตัดคำว่าหมี่หรือมัดหมี่ออก

แนวคิด/ทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์ : มุมมองด้านอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ (ethnosemantics)

ดังที่ได้กล่าวไปข้างต้นแล้วว่า อรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ (ethnosemantics) เป็นคำที่ใช้หมายถึงวิธีการศึกษาระบบความคิดหรือวัฒนธรรมของคนในแต่ละชาติพันธุ์ ด้วยการวิเคราะห์ความหมายของถ้อยคำที่คนในกลุ่มนั้นใช้ในการสื่อสาร อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2546) สรุปหลักการที่สำคัญในการวิเคราะห์ทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ดังต่อไปนี้

1) คำในภาษาเป็นตัวแทนของมโนทัศน์ดังนั้นการวิเคราะห์คำทำให้เห็นและเข้าใจมโนทัศน์ซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจระบบความรู้ความคิดและวัฒนธรรมของเจ้าของภาษาได้

2) ข้อมูลที่ใช้ต้องได้มาอย่างเป็นธรรมชาติและเป็นวัตถุวิสัย

3) เน้นการวิเคราะห์ความหมายของคำ

4) ผู้วิเคราะห์ต้องใช้วิธีการที่เป็นวิทยาศาสตร์ซึ่งสามารถตรวจสอบได้

5) เป้าหมายของการวิเคราะห์คือการเปรียบเทียบระบบความรู้จากมุมมองของชาวบ้านไม่ใช่จากมุมมองของผู้วิเคราะห์ ผู้เขียนพบว่าวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์มีหลายวิธี เช่น การจัดจำพวกแบบชาวบ้าน (folk taxonomy) การวิเคราะห์องค์ประกอบ(component analysis) การวิเคราะห์โครงสร้างชื่อ ทั้งนี้งานวิจัยที่ศึกษาชื่อของสิ่งต่าง ๆ พิจิตรา พานิชย์กุล (2547) ยศกร สิทธิศักดิ์ไพบูลย์, จรัลวิไล จรุงญโรจน์และวิภากร วงศ์ไทย (2553) อุมารพร สังขมาน (2554) ใช้วิธีการวิเคราะห์โครงสร้างของชื่อและการวิเคราะห์องค์ประกอบ

การวิเคราะห์โครงสร้างของชื่อ เป็นการวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างของคำว่าเป็นคำเดี่ยว หรือคำขยาย หากเป็นคำขยาย คำที่นำมาขยายมีความหมายอย่างไรหรือจัดเป็นคำหมวดใด จากนั้นสรุปออกมาเป็นโครงสร้าง การวิเคราะห์

โครงสร้างของชื่อลวดลาย อูมาพร สังขมาน (2554) ศึกษาความหมายของชื่อกระเจี๊ยบ กล่าวว่า โครงสร้างทางความหมายของคำสามารถสะท้อนให้เห็นถึงวิธีการตั้งชื่อได้ เพราะเป็นการนำความหมายตรงของรูปภาษามาสร้างเป็นชื่อ วิธีการนี้ใช้ได้กับชื่อลายผ้าเนื่องจากข้อมูลที่พบมีทั้งชื่อที่มีโครงสร้างเป็นแบบเดี่ยว และโครงสร้างแบบขยาย

การวิเคราะห์องค์ประกอบ เป็นการวิเคราะห์ความหมายประจำรูปของคำแต่ละคำโดยแยกออกเป็นความหมายย่อยเพื่อที่จะแยกคำนั้นออกจากคำอื่นในกลุ่ม Nida (1979: 32–33 อ้างถึงใน ปฏิญญา บุญมาเลิศ, 2018) กล่าวว่า การวิเคราะห์ความหมายประจำรูปคำจะต้องระบุลักษณะที่จำเป็นและเพียงพอที่จะแยกความหมายของคำหนึ่งออกจากคำอื่นที่อยู่ในวงความหมายของคำศัพท์เดียวกันและจะต้องรู้ว่าคำที่นำมาวิเคราะห์มีความสัมพันธ์ทางความหมายกับคำอื่นอย่างไร เพื่อให้เข้าใจความหมายของคำมากขึ้น อีกทั้งทำให้รู้ว่าคำแต่ละคำมีความหมายเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างเป็นระบบ วิธีการนี้มักนำไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคำเรียกสิ่งต่าง ๆ เช่น คำเรียกญาติ คำเรียกสี คำเรียกกรส คำเรียกชื่ออาหาร คำเรียกอารมณ์โกรธ เป็นต้น

วิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบมักจะเริ่มต้นจากการกำหนดมิติของความแตกต่าง (dimension of contrast) จากนั้นจึงกำหนดอรรถลักษณะ (semantic component) หรือความหมายย่อยของคำ ดังที่เพียรศิริ วงศ์วิภาณนท์ (2525) กล่าวว่า อรรถลักษณะได้มาจากการนำความหมายของคำแจกเป็นส่วนซึ่งอรรถลักษณะแต่ละประเภทที่ประกอบกันขึ้นมาใช้ อรรถลักษณะที่พบในคำนั้นเพียงคำเดียว การแสดงอรรถลักษณะจะแบ่งเป็น 2 คำ คือคำ + และคำ - และยังมีอรรถลักษณะอีกอย่างหนึ่งคืออรรถลักษณะเด่นของคำ จะไม่มีอรรถลักษณะที่คำเป็น -

ผลการวิจัย

1. โครงสร้างของชื่อลวดลาย

การวิเคราะห์โครงสร้างของชื่อลวดลาย พบว่า ชื่อลวดลายผ้ามัดหมี่ย้อมครามมีโครงสร้างเป็นแบบเดี่ยว และโครงสร้างแบบขยาย ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 โครงสร้างชื่อลวดลายแบบเดี่ยว

โครงสร้างชื่อลายผ้าที่เป็นชื่อลวดลายเดี่ยว หมายถึง ชื่อลายผ้าที่นำสิ่งสิ่งเดียวมาตั้งเป็นชื่อ พบจำนวน 17 ชื่อ ได้แก่ ไก่ นาค สายฝน เต่า ดอกเอื้อง ฟันปลา บานไม่รู้โรย ฝี่เสื่อ กุญแจ แจกกัน ดอกแก้ว หมากจับ (หรือมะจับในภาษาผู้ไท) สร้อยระย้า ลูกยอ ดอกจำปา นกนางแอ่น เกล็ดเต่า

1.2 โครงสร้างชื่อลวดลายแบบขยาย

โครงสร้างชื่อประเภทนี้คือโครงสร้างชื่อที่เกิดจากการใช้ชื่อลวดลายเดี่ยวตามด้วยคำหรือวลีที่บอกลักษณะหรือสภาพ บอกขนาด บอกการเคลื่อนไหว สามารถวิเคราะห์ชื่อลวดลายประเภทนี้ได้เป็นประเภทย่อย ๆ 3 ประเภท ดังนี้

1.2.1 ชื่อลวดลาย+คำบอกขนาด หมายถึง ชื่อลวดลายตามด้วยคำขยายบอกขนาดว่า เล็ก น้อย ใหญ่ เช่น แมงมุมเล็ก นาคเล็ก นาคใหญ่ ตุ่มน้อย เต่าน้อย โคมไฟใหญ่ คำที่ขีดเส้นใต้คือคำบอกขนาด

1.2.2 ชื่อลวดลาย+คำบอกคุณสมบัติ หมายถึง ชื่อลวดลายตามด้วยคำบอกลักษณะว่ามีรูปร่างอย่างไร มีความเก่าแก่อย่างไร มีส่วนประกอบอะไร เช่น ตุ่มป่อง (ลายตุ่มกลมมีช่องว่างรอบ ๆ) เฉลียงดอกตุ่ม (ลายเฉียงที่มีดอกไม้กลมปรากฏอยู่ด้วย) เฉลียงเล็บมือนาง (ลายเฉียงที่ขอขอบมนทุ่เป็นชั้น ๆ คล้ายเล็บมือผู้หญิง) ชาติุทราวย ชาติุทราวยโบราณ (สิ่งก่อสร้างสำหรับบรรจุกระดูกของบุคคล/พระพุทธเจ้า มีรูปร่างคล้ายเจดีย์ มีทราวยเป็นส่วนผสม) คำที่ขีดเส้นใต้คือคำบอกลักษณะ

1.2.3 ชื่อลวดลาย+คำหรือวลีบอกการเคลื่อนไหวหรือการกระทำ หมายถึง ชื่อลวดลายตามด้วยคำหรือวลีบอกการเคลื่อนไหวหรือการกระทำของชื่อลวดลายหลัก ทำให้เห็นภาพของลายชัดเจนขึ้น ได้แก่ น้ำไหล คำที่ขีดเส้นใต้คือคำบอกการเคลื่อนไหวหรือการกระทำ นกนางแอ่นโอบโม่ย (ลายนกนางแอ่นที่มีสีฟ้าม้วนโอบรอบตัวนก) กริยาวลีที่ขีดเส้นใต้คือวลีบอกการเคลื่อนไหวหรือการกระทำ

จากการพิจารณาโครงสร้างของชื่อลวดลายข้างต้น ผู้เขียนมีข้อสังเกตว่า ชื่อลวดลายเดี่ยวบางชื่อมีคำประกอบเพื่อขยายรูปร่างลักษณะของลายให้เห็นชัดเจน ซึ่งอาจเกิดจากความนิยมที่มีต่อลวดลายนั้น จึงมีการคิดออกแบบลวดลายเพิ่มเติมให้มีความหลากหลาย ได้แก่ ลายนาค ลายตุ้ม โดยเฉพาะลายนาค พบว่ามีการเพิ่มเติมลายออกไปมากที่สุด กล่าวคือ ลายนาค มีทั้ง นาคโบราณ นาคเล็ก นาคใหญ่ ส่วนลายตุ้ม มีทั้งตุ้มเล็ก ตุ้มปอง ตุ้มต่อ

การวิเคราะห์โครงสร้างชื่อจะทำให้เห็นลักษณะโครงสร้างของชื่อลายผ้าได้อย่างชัดเจน ลำดับต่อไปจะเป็นการวิเคราะห์ความหมายของชื่อด้วยวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบ

2. องค์ประกอบทางความหมายของชื่อลวดลาย

บทความนี้ผู้เขียนจะวิเคราะห์องค์ประกอบของชื่อจากชื่อที่เป็นชื่อพื้นฐาน หรือชื่อที่เป็นโครงสร้างเดี่ยวเท่านั้นหากชื่อเป็นโครงสร้างขยายจะตัดส่วนขยายออกเนื่องจากเห็นว่าส่วนหลักคือส่วนสำคัญที่แสดงรูปร่างของลายผ้า การบรรยายผลการศึกษาก็จะเริ่มจากการอธิบายความหมายชื่อแต่ละชื่อโดยอ้างอิงตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานออนไลน์หรือแหล่งข้อมูลสารสนเทศออนไลน์ที่เกี่ยวกับผ้าทอ และบรรยายอรรถลักษณะของแต่ละชื่อ

ด้วยเหตุนี้จึงได้ชื่อลวดลายมาวิเคราะห์องค์ประกอบ จำนวน 24 ลาย ได้แก่

1) ไก่	9) สายฝน	17) ลูกยอ
2) นาค	10) ดอกเอื้อง	18) กุญแจ
3) เต่า	11) ดอกแก้ว	19) แจกกัน
4) ผีเสื้อ	12) ดอกจำปา	20) โคม
5) ฟันปลา	13) บานไม่รู้โรย	21) ตุ้ม
6) นกนางแอ่น	14) สร้อยระย้า	22) ธาตุ
7) แมงมุม	15) พิกุล	23) บันได
8) น้ำ	16) หมากจับ	24) เส้นเฉลียง

ต่อไปจะกล่าวถึงความหมายของแต่ละคำและจัดแบ่งประเภทใหญ่เพื่อให้สะดวกในการอธิบายองค์ประกอบทางความหมายของคำในลำดับต่อไป

2.1 ความหมายของชื่อลวดลาย

ชื่อลวดลายข้างต้นสามารถจัดประเภทกลุ่มได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ตามเกณฑ์เป็นหรือไม่เป็นสิ่งที่อยู่ในธรรมชาติ ได้แก่

2.1.1 กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ประกอบด้วยคำ 17 คำ มีความหมาย ดังนี้

ลำดับที่	คำ	ความหมาย
1	ไก่	ชื่อสัตว์ปีกจำพวกนก มีหลายวงศ์ บินได้ในระยะสั้น หากินตามพื้นดิน ตกไข่ก่อนแล้วจึงฟักเป็นตัว ตัวผู้หงอนใหญ่และเดือยยาว เช่น ไก่แจ้ ไก่ภู ไก่ตะเภา
2	นาค	งูใหญ่มีหงอน เป็นสัตว์ในนิยาย
3	เต่า	ชื่อสัตว์เลื้อยคลานหลายวงศ์ ในอันดับ Testudines คอยาว ลำตัวสั้น มีกระดองหุ้ม กระดองมีทั้งที่เป็นแผ่นเกล็ดแข็งและที่เป็นแผ่นหนัง ขาและหางสั้นส่วนใหญ่หดเข้าไปในกระดองได้ มีถิ่นอาศัยต่าง ๆ กัน ที่อยู่บนบก เช่น เต่าเหลือง ที่อยู่ในน้ำจืด เช่น เต่านา ที่อยู่ในทะเล เช่น เต่าตนุ พวกที่มีหนังหุ้มกระดองเรียก ตะพาบ เช่น ตะพาบสวน

ลำดับที่	คำ	ความหมาย
4	ผีเสื้อ	ชื่อแมลงทุกชนิดในอันดับ Lepidoptera มีปีกเป็นแผ่นบาง 2 คู่ ลำตัว ปีก และขาปกคลุมด้วยเกล็ดขนาดเล็กมาก คล้ายฝุ่นเมื่อมองด้วยตาเปล่า เกล็ดเหล่านี้ทำให้เกิดสีต่าง ๆ กันปากเป็นวงยาวม้วนเข้าอยู่ใต้หัวได้ มีทั้งชนิดหากินในเวลากลางวัน เรียกผีเสื้อกลางวัน พายัพเรียก กะเบือ ก่าเบือ ก่าเบือ หรือ อีเบือ และชนิดหากินในเวลากลางคืน เรียก ผีเสื้อกลางคืน พายัพเรียก แมงกาย
5	พินปลา	พินของปลา เรียกสิ่งที่มีรูปร่างพินปลา เรียกลักษณะที่สลับหว่างสลับเยื้องกันอย่างพินปลาว่า สลับพินปลา เช่น นิ่งสลับพินปลา ยืนสลับพินปลา
6	นกนางแอ่น	ชื่อเดียวกันกับ นกอีแอ่น เป็นชื่อนกชนิดหนึ่งตัวเล็กกว่านกกระจาตเล็กน้อย ชอบบินร่อนวนเวียนอยู่บนอากาศเป็นฝูงๆ
7	แมงมุม	ชื่อสัตว์พวกแมง ที่ปากมีเขี้ยวรูปร่างคล้ายปากคืบและมีอวัยวะรูปทรงคล้ายขายื่นออกมา 1 คู่ ไม่มีหนวด มีหลายชนิด ทุกชนิดที่ขาไม่มีโครงสร้างพิเศษซึ่งสามารถยกที่ออกมาจากรูเปิดตรงส่วนท้องได้ มีทั้งชนิดกัดกัดสัตว์ เช่นแมงมุมขี้เถ้า (Pholcus spp.) ในวงศ์ Pholcidae และชนิดกระโดดจับสัตว์กิน เช่น บึ้ง
8	น้ำ	สารประกอบซึ่งมีองค์ประกอบเป็นธาตุไฮโดรเจนและออกซิเจนในอัตราส่วน 1: 8 โดยน้ำหนัก เมื่อบริสุทธิ์มีลักษณะเป็นของเหลวใส ไม่มีสี กลิ่น รส มีประโยชน์มากเช่นใช้ดื่ม ชำระล้างสิ่งสกปรก โบราณถือว่าเป็น ธาตุ 1 ในธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม
9	สายฝน	ฝนที่ตกลงมา
10	ดอกเอื้อง	ดอกกล้วยไม้
11	ดอกแก้ว	ดอกของต้นแก้ว แก้วเป็นพรรณไม้ยืนต้นขนาดเล็กถึงขนาดกลาง สูงประมาณ 5-10 เมตร ทรงพุ่มไม่เป็นระเบียบ ใบออกเป็นช่อ เป็นแผงเรียงสลับกัน ใบเป็นมันสีเขียวเข้ม ขอบใบเรียบเป็นคลื่นเล็กน้อย ออกดอกเป็นช่อใหญ่ ช่อสั้น ออกตามปลายกิ่ง กลิ่นหอม ดอกบานเต็มที่ขนาด 2-3 เซนติเมตร ผลรูปไข่ รี ปลายทู่ มีสีส้ม ภายในมีเมล็ด 1-2 เมล็ด (108 พรรณไม้ไทย)
12	ดอกจำปา	ดอกของต้นจำปา ซึ่งเป็นช่อดอกไม้ขนาดใหญ่ชนิดหนึ่ง ดอกสีเหลืองอมส้ม กลีบดอกใหญ่และยาว มีหลายกลีบ มีกลิ่นหอม
13	บานไม่รู้โรย	ชื่อไม้ล้มลุกชนิด Gomphrena globosa L. ในวงศ์ Amaranthaceae ลำต้นค่อนข้างแข็งแตกแขนงเป็นพุ่มเล็ก ๆ ใบเดี่ยวออกตรงข้ามกัน ดอกกลม ๆ สีขาว ชมพู หรือม่วงแดง ดอกทนอยู่ได้นาน
14	สร้อยระย้า	ดอกสร้อยระย้า เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก ใบรูปไข่ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบดอกออกเป็นช่อตามยอด หรือที่ปลายกิ่ง ก้านดอกยาวประมาณ 25 ซม. ก้านดอกเล็กเรียวยาวเส้นด้าย กลีบรองดอกรูปประซัง สีแดง กลีบดอกมีสีขาวปลายแยก 5 กลีบ ออกดอกช่วงเดือนมิถุนายนไปจนถึงหน้าหนาว ประมาณเดือน ธันวาคม-มกราคม ระยะเวลาบานของดอกนานเป็นเดือน ช่อดอกจะบานและยาวออกมาเรื่อย ๆ จนยาวเป็นเมตรจนกว่าจะบานหมด
15	พิกุล	ชื่อไม้ต้นชนิด Mimosa elengi Linn. ในวงศ์ Sapotaceae กลีบดอกจกแหลม กลิ่นหอมและหอมอยู่จนแห้ง ใช้ทำยาได้

ลำดับที่	คำ	ความหมาย
16	หมากจับหรือมะจับ	ต้นพีช (หญ้า) ชนิดหนึ่งที่เกิดในธรรมชาติเวลาเดินผ่านดอกหมากจับจะเกาะติดแน่นตามเสื้อผ้า (สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม)
17	ลูกยอ	ผลของต้นยอ ซึ่งเป็นชื่อไม้ต้นชนิด <i>Morinda citrifolia</i> Linn. ในวงศ์ Rubiaceae แก่นและรากใช้ย้อมผ้า ผลและใบกินได้

2.1.2 กลุ่มที่ไม่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ มีจำนวน 7 คำ มีความหมายดังนี้

ลำดับที่	คำ	ความหมาย
1	ตุ้ม	ของกลมเล็ก ๆ ที่ห้อยลงมา
2	แจกัน	ภาชนะสำหรับปักดอกไม้ตั้งเครื่องบูชาหรือประดับสถานที่ มักมีรูปคล้ายขวดปากบาน
3	เส้นเฉลียง	เส้นเฉียง
4	กุญแจ	เครื่องสำหรับใส่ประตูหน้าต่างเป็นต้น เพื่อยึดหรือสลักไม้ให้เปิดเข้าออกได้ เวลาทหรือไขออก มีเสียงลั่นดังกรีก มีลูกไข เรียกว่า ลูกกุญแจ
5	โคม	เครื่องตามไฟหรือเครื่องให้แสงสว่างซึ่งมีเครื่องบังลมหรือเครื่องบังคับแสงไฟ ใช้ตั้ง หิ้ว หรือแขวน เช่น โคมไฟฟ้า
6	บันได	สิ่งที่เป็นขั้น ๆ สำหรับก้าวขึ้นลง กระได กี่ว่า
7	ธาตุ	ข้อมูลจากผู้ที่ทอผ้ากล่าวว่า หมายถึง สิ่งก่อสร้างสำหรับบรรจุกระดูกของบุคคลต่าง ๆ ถ้าเป็นพระพุทธรูปจะเรียกว่าพระธาตุ มีรูปร่างคล้ายเจดีย์ ใช้ปูนและทรายเป็นส่วนผสมหลัก

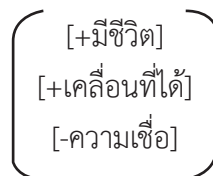
2.2 การวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายของชื่อลวดลาย

ผู้เขียนกำหนดมิติแห่งความแตกต่างสำหรับชื่อลวดลาย 2 ชุดแตกต่างกัน โดยกำหนดให้ชื่อลวดลายกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ มี 3 มิติ ประกอบด้วย มิชีวิต การเคลื่อนที่ ความเชื่อ ส่วนกลุ่มที่ไม่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ มี 3 มิติ ประกอบด้วย เครื่องใช้ รูปทรงเรขาคณิต ความเชื่อ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมาย เป็นดังนี้

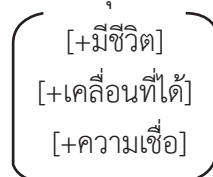
2.2.1 ชื่อลวดลายกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ มีอรรถลักษณะย่อยคือ [+มิชีวิต]

[-มิชีวิต] [+เคลื่อนที่ได้] [-เคลื่อนที่ได้] [+ความเชื่อ] [-ความเชื่อ] เมื่อนำไปวิเคราะห์ความหมายของคำเรียกชื่อลวดลายแต่ละคำ สามารถจัดกลุ่มได้ดังนี้

1) กลุ่มสัตว์ ได้แก่ ไก่ เต่า ฝี่เสื่อ ฟันปลา นกนางแอ่น แมงมุม มีอรรถลักษณะเป็นดังนี้

2) กลุ่มสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของมนุษย์ ได้แก่ นาค มีอรรถลักษณะเป็นดังนี้

3) กลุ่มพืช ได้แก่ ดอกเอื้อง ดอกแก้ว ดอกจำปา บานไม่รู้โรย สร้อยระย้า พิกุล หมากจับหรือมะจับ ลูกยอ มีอรรถลักษณะเป็นดังนี้

[+มีชีวิต]
[-เคลื่อนที่ได้]
[-ความเชื่อ]

4) กลุ่มปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ได้แก่ สายฝน น้ำไหล มีอรรถลักษณะเป็นดังนี้

[-มีชีวิต]
[-เคลื่อนที่ได้]
[-ความเชื่อ]

2.2.2 ชื่อลวดลายกลุ่มที่ไม่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ มีอรรถลักษณะย่อยคือ [+เครื่องใช้] [-เครื่องใช้] [+รูปทรงเรขาคณิต] [-รูปทรงเรขาคณิต] [+ความเชื่อ] [-ความเชื่อ] เมื่อนำไปวิเคราะห์ความหมายของคำเรียกชื่อลวดลายแต่ละคำ สามารถจัดกลุ่มได้ดังนี้

1) กลุ่มสิ่งของเครื่องใช้ ได้แก่ ตุ่ม กุญแจ แจกัน โคม บันได มีอรรถลักษณะเป็นดังนี้

[+เครื่องใช้]
[-รูปทรงเรขาคณิต]
[-ความเชื่อ]

2) กลุ่มสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ได้แก่ ธาตุ มีอรรถลักษณะเป็นดังนี้

[-เครื่องใช้]
[-รูปทรงเรขาคณิต]
[+ความเชื่อ]

3) กลุ่มรูปทรงเรขาคณิต ได้แก่ เส้นเฉียง(เส้นเฉียง) มีอรรถลักษณะเป็นดังนี้

[-เครื่องใช้]
[-รูปทรงเรขาคณิต]
[-ความเชื่อ]

3. ภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมจากชื่อลวดลาย

การวิเคราะห์องค์ประกอบความหมายของชื่อลายผ้าข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าผู้ทอผ้าย่อมครามในอำเภอพรหมานิคมให้ความสำคัญกับสิ่งมีชีวิตในธรรมชาติ มองว่าธรรมชาติคือสิ่งที่สวยงาม เห็นได้จากชื่อลายผ้าที่นำมาจากพืชและสัตว์ โดยนำมาจากพืชมากที่สุด ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า สัตว์และพืชใกล้ตัวที่มีในท้องถิ่นคือสิ่งที่ชาวผู้ไทมักจะนำมาใช้ เป็นต้นแบบลวดลายบนผืนผ้า ตรงกันกับผลการวิเคราะห์ของพิจิตรา (2547) และยศกร สิทธิศักดิ์ไพบูลย์, จรัลวิไล จรุงญโรจน์และวิภากร วงศ์ไทย (2553) ที่ระบุตรงกันว่า ลายผ้าสะท้อนให้เห็น “วิถีชีวิต” ของคนแต่ละกลุ่มได้

พิจิตรา พบว่า ชื่อลายผ้าทอสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตชาวไทพวนจากมากไปหาน้อย 3 ประการ ได้แก่ ธรรมชาติและเกษตรกรรม วัฒนธรรมทางวัตถุ และความเชื่อทางพุทธศาสนา ส่วนยศกร (2553) ระบุว่า ลายผ้าแพรวาของชาวผู้ไท ภาพสัญลักษณ์ให้เห็นวิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จะเห็นได้ว่า ในการตั้งชื่อลวดลายมักจะมี ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความเชื่อ เป็นสิ่งที่ปรากฏร่วมกัน ชื่อกลุ่มวัตถุ สิ่งของก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ผู้ทอผู้นำมาใช้เป็นชื่อลายผ้า ในลำดับรองลงมา ผู้เขียนสังเกตว่า รูปร่างของสิ่งของที่นำมาตั้งชื่อ จะมีรูปร่างกลม แบบ ยาวรี ขนาดเล็กห้อยลงมา สังเกตจากคำว่า ตุ่ม อีกทั้งยังมีคำว่า เฉลียง ที่หมายถึง เส้นเฉียง ในภาษาอีสาน แสดงให้เห็นว่าผู้ทอผู้นำมองเห็นว่าความโค้งมน ไม่ตรง คือความสวยงามของลายผ้า

บทสรุป

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายของชื่อลายผ้าย้อนกรมตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ เพื่อให้ทราบถึงโครงสร้างของการตั้งชื่อลวดลาย องค์ประกอบทางความหมายของชื่อลายและภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในชื่อลายผ้า จากชื่อเรียกลวดลายผ้าฝ้ายมัดหมี่ย้อนกรมที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ทอฝ้ายย้อนกรมชาติพันธุ์ผู้ไทและจากเอกสารงานวิจัยบ้านดอนกอย บ้านหนองครอง บ้านคำข่า บ้านอุ้นดง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร โดยคัดเลือกมาจำนวน 34 ชื่อ พบว่า โครงสร้างชื่อของลายผ้าประกอบด้วยโครงสร้างเดี่ยวและโครงสร้างขยาย เมื่อนำชื่อเรียกลวดลายผ้าไปแบ่งประเภทเป็นชื่อกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและกลุ่มที่ไม่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ พบว่า ชื่อกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ มีมิติที่แตกต่างกัน 3 ด้าน ได้แก่ ได้แก่ มีชีวิต การเคลื่อนที่ ความเชื่อ มิติดังกล่าวสามารถนำมาจัดกลุ่มความหมายของชื่อลวดลายได้เป็น 4 กลุ่มคือ 1) กลุ่มสัตว์ 2) กลุ่มสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของมนุษย์ 3) กลุ่มพืช 4) กลุ่มปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ส่วนชื่อลวดลายกลุ่มที่ไม่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ มีมิติที่แตกต่างกัน 3 ด้าน ประกอบด้วย เครื่องใช้ รูปทรงเรขาคณิต ความเชื่อ เมื่อนำไปวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายของชื่อลวดลาย สามารถนำมาจัดกลุ่มความหมายของชื่อลวดลายได้เป็น 3 กลุ่มคือ 1) กลุ่มสิ่งของเครื่องใช้ 2) กลุ่มสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ และ 3) กลุ่มรูปทรงเรขาคณิต

วิธีการศึกษาชื่อลวดลายผ้าฝ้ายมัดหมี่ย้อนกรมของชาวยุไท อำเภอพรรณานิคมด้วยอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์สะท้อนให้เห็นว่าชาวยุไทมองว่าสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ใต้นธรรมชาติคือสิ่งสวยงาม จึงนำมาออกแบบเป็นลวดลายมัดหมี่ ไม่ว่าจะเป็น พืช สัตว์ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ความเชื่อทางพุทธศาสนาและรวมถึงวัตถุสิ่งของที่อยู่ในวิถีชีวิตของชาวยุไทนั่นเอง

อภิปรายผล

ผู้เขียนมีความเห็นว่า ประเด็นที่น่าสนใจศึกษาต่อไปคือนอกจากภาพสะท้อนทางความคิดที่มีร่วมกันแล้ว ลายที่แต่ละกลุ่มมีร่วมกันจะสามารถอธิบายได้อย่างไร

จากการเปรียบเทียบชื่อลายผ้าในบทความนี้กับผลการวิเคราะห์ลายผ้าดั้งเดิมของชาวไทพวน และชาวยุไทจังหวัดกาฬสินธุ์ พบข้อสังเกตถึงลายที่มีชื่อร่วมกันในผ้าทอของกลุ่มชาติพันธุ์ไท คือลายนาค ซึ่งเป็นสัตว์ในตำนานหรือความเชื่อของคนไทย แต่ทว่าไม่เพียงแต่เป็นลายที่ปรากฏในระบบความคิดของคนไทยเท่านั้น หนังสือ ผ้าแพ้นี้ มีตำนาน (2001) ที่รวบรวมภาพและบทความเกี่ยวกับผ้าทอในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทั้งกลุ่มไท-ลาว กลุ่มมอญ-เขมร กลุ่มชาวม้ง โดยเฉพาะบทความ ชื่อสะเพาะ ลายเด่นในผ้าแพญฮานลาว (terminology and local terms for predominant motifs in traditional Lao Textiles) ก็ได้กล่าวถึงลายผ้าโบราณกลุ่มสัตว์น้ำในนิทาน ตำนาน อันประกอบด้วย เงือก นาค ลวง เอื้อ เอาไว้ ผู้เขียนคิดว่าประเด็นที่น่าสนใจคือการศึกษเพิ่มเติมต่อไปว่าลายนี้เป็นลายร่วมกันของผ้าทอในกลุ่มชาติพันธุ์ไทเท่านั้นหรือไม่

เอกสารอ้างอิง

กัญจนชญา จันทรังษี. (2556). ศึกษาโครงสร้างผ้าทอมือเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาลวดลายฝ้ายย้อนกรม : กรณีศึกษากลุ่มทอฝ้ายย้อนกรม บ้านดอนกอย อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร. กรุงเทพฯ: ฐานข้อมูลโครงสร้างพื้นฐานภาครัฐด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.

- दनัย ซาพิพอด. (2557). ผ้าอ้อมคราม : การทำวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้า ในกระแสโลกาภิวัตน์. ใน วารสารไทยศึกษา. 10(2) : 87-153.
- ปฎิญา บุญมาเลิศ. (2561). คำเรียกอาหารไทใหญ่ในมุมมองอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์. ใน วารสารใบลานมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. 3(1).
- พรรณวดี ศรีขาว, ปกกลีณ ซาพิพอด และนิโลบล ภู่อะยา. (2560). ลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมกับการสร้างคุณค่าทางสังคมและเศรษฐกิจของผ้าอ้อมคราม ในอำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- พิจิตรา พาณิชกุล. (2547). การศึกษาชื่อและระบบการทอขึ้นมัดหมี่ดั้งเดิม. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพจอุทยานแห่งชาติไทร้มเย็น. (2552). ดอกสร้อยระย้า. สืบค้นเมื่อ 19 ธันวาคม 2563. เข้าถึงจาก <https://www.facebook.com/189577335266226/posts/233378904219402/>
- เพียรศิริ วงศ์วิภาณนท์. (2525). เอกสารการสอนและแบบฝึกหัดปฏิบัติชุดวิชาภาษาไทย 3 หน่วยที่ 13 สาขาวิชาศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- มุนินทิ สุนทาง อาชี. (2544). ผ้าแพนี้ มีตำนาน Legends in the weaving. เวียงจันทน์ สปป.ลาว: บริษัท หัตถะกำแพงใหม่.
- ยศกร สิทธิศักดิ์ไพบูลย์, จรัลวิไล จรุงโรจน์ และวิภากร วงศ์ไทย. (2553). การศึกษาชื่อลายผ้าแพรวาในภาษาผู้ไทยตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์. ใน วารสารวิจัย มข. (ฉบับบัณฑิตศึกษา). 10(1) : 126-133.
- รัชนิกร กุศลานนท์, จตุรงค์ เลหาหะเพ็ญ แสงและทรงวุฒิ เอกวุฒิวงศา. (2557). ศึกษาการออกแบบศิลปหัตถกรรมผ้าพื้นถิ่นจังหวัดสกลนครเพื่อประยุกต์สู่แนวทางการออกแบบผลิตภัณฑ์. ใน วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. 5(1) : 87-114.
- สุทิศา ซองเหล็กลอก. (2558). กระบวนการจัดการความรู้ของกลุ่มธุรกิจชุมชนผ้าอ้อมคราม. ใน วารสารวิจัย มข. (ฉบับบัณฑิตศึกษา). 15(3) : 1-14.
- สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม. (2553). ผ้าไหมมัดหมี่ลายหมากจับ. สืบค้นเมื่อ 20 ธันวาคม 2563. เข้าถึงจาก http://www.thaiculture.go.th/script/test.php?pageID=1314&table_d=textile&stype=
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2546). อรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ : วิธีการศึกษาภาษาเพื่อเข้าถึงระบบปริธานของมนุษย์. ใน บทความเสนอในการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยาครั้งที่ 2 เรื่องชาติและชาติพันธุ์วิถีชีวิตและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในโลกปัจจุบัน 26-28 มีนาคม 2546 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- อนรรตน์ สายทอง. (2544). การเตรียมสีครามจากครามผงธรรมชาติ. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- อังคณา เทียนกล้า, อนรรตน์ สายทอง และสุรชาติ เทียนกล้า. (2552). การคัดเลือกพันธุ์ครามและพันธุ์พืชอื่น ๆ ที่ให้สีคราม. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- อุมาพร สังขมาน. (2554). การศึกษาความหมายของชื่อกระเจี๊ยบ. ใน วารสารมนุษยศาสตร์. 18(2) : 127-140.
- Sanook. พจนานุกรมออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 20 ธันวาคม 2563. เข้าถึงจาก <https://dictionary.sanook.com/search/dict-th-th-royal-institute>
- 108 พรรณไม้ไทย. (มปป.). แก้ว. สืบค้นเมื่อ 20 ธันวาคม 2563. เข้าถึงจาก <https://www.panmai.com/Zodiac/1/keaw.shtml>

ผ้าทอย้อมคราม : ทุนทางวัฒนธรรมกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสตรี

อุทุมพร หลอดโค¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอ 1) การศึกษาทุนทางวัฒนธรรมกับกระบวนการทอผ้าย้อมครามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดสกลนคร และ 2) ศึกษาการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมครามในจังหวัดสกลนคร ด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย คณะกรรมการกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม และเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมการจัดการกลุ่มทอผ้าย้อมคราม เพื่อทำการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม เครื่องมือที่ใช้สำหรับการวิจัย ประกอบด้วย แนวทางการสัมภาษณ์ และแนวทางการสังเกต วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลใช้หลักการการวิเคราะห์วิเคราะห์เชิงพรรณนา และวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า ทุนทางวัฒนธรรมถูกนำมาใช้ในกระบวนการทอผ้าย้อมครามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดสกลนคร ได้แก่ การจัดหาวัตถุดิบในการผลิตผ้าทอคราม กระบวนการย้อมสีคราม และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การส่งเสริมความเข้มแข็งของกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมครามในจังหวัดสกลนคร เช่น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าย้อมคราม การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มสตรีทอผ้าคราม การสร้างเครือข่ายกลุ่มทอผ้าย้อมครามระดับพื้นที่ และการสร้างจิตสำนึกรักษ์ท้องถิ่นในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านการทอผ้าย้อมคราม

คำสำคัญ : ผ้าย้อมคราม, ทุนวัฒนธรรม, การเสริมสร้างความเข้มแข็ง

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
นักศึกษาลูกศรดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Indigo Weaving : Cultural Capital and Empowerment of Rural Women

Utumporn Lordko²

Abstract

This article aims to present 1) to study the cultural capital and indigo dye weaving process of community enterprises in Sakon Nakhon Province. 2) to study the empowerment of indigo-dyed women weaving group in Sakon Nakhon Province.

The study utilized variety of qualitative methods to obtain qualities data such as in-depth interview and focus group. Data were analyzed through a descriptive method and content analysis which found the conclusion and suggestion. The key informants were specified purposefully into the leaders' group and the committees, the representative members' group, and the government officials' group which involved in promoting the management of the indigo dye weaving group. Data collections were through in-depth interviews, participatory observation. The tools used for this research were included in-depth interview guidelines with observation guidelines. The data were analyzed using content analysis and descriptive analysis.

The results showed that, the cultural capital was used in the indigo dye weaving process by community enterprises in Sakon Nakhon Province, in namely procurement of raw materials for indigo dyed fabric production, the process Indigo dyeing, and product development. The empowerment of indigo-dyed women weaving groups in Sakon Nakhon Province, such as, promoting participation in the management of indigo-dyed women weaving group, the creating a joint learning process of the indigo weaving women group, an establishing a network of indigo dye weaving groups at the local area level, and the creating local awareness in the conservation of indigo dye weaving wisdom.

Keywords : Indigo Weaving, Cultural Capital, Empowerment

²Lecturer, Faculty of Humanities and Socail Sciences, Sakon Nakhon Rajabhat University.

Ph.D. Student, Department of Development Studies, Faculty of Humanities and Socail Sciences, Khon Kaen University.

บทนำ

วัฒนธรรมท้องถิ่นถือว่าเป็นทุนของชุมชนที่มีความสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมชุมชน และการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล อันเป็นการใช้ศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่ นำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งในปัจจุบันเป้าหมายของการพัฒนามุ่งเน้นการพัฒนาด้วยการค้นหาศักยภาพของชุมชนอย่างรอบด้าน เพื่อใช้ประโยชน์สำหรับการวางแผนพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563)

จังหวัดสกลนครเป็นดินแดนที่มีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ อาทิ ไทญ้อ ภูไท ไทโย้ย ไทกะโล่ ไทกะเลิง ไทลาว และไทเวียดนาม ส่งผลให้มีความหลากหลายของวัฒนธรรมชุมชนตามกลุ่มชาติพันธุ์ที่ดำรงวิถีชีวิตอยู่ในจังหวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชาติพันธุ์ภูไทเป็นกลุ่มประชากรที่มีขนาดใหญ่ อารมณ์อัตลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรม การแต่งกาย อาหาร การกินอยู่ และการประกอบอาชีพที่เป็นเอกลักษณ์ รวมถึงการมีองค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านการทอผ้าย้อมครามที่ถูกหยิบยกการมาสู่พัฒนาเป็นอาชีพเสริมในชุมชน เกิดการสร้างงานในท้องถิ่น นำพามาซึ่งรายได้แก่ผู้ทอผ้าย้อมครามของจังหวัดสกลนคร จากการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดสกลนครมีการกระจายตัวกันทั้ง 18 อำเภอ การริเริ่มของการจัดตั้งกลุ่มเกิดจากกลุ่มสตรีในชุมชนที่มีองค์ความรู้เรื่องการปลูกคราม ทำผ้าย้อมคราม มัดหมี่ ย้อมคราม และทอผ้าสิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ถูกประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมการประกอบอาชีพและผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มขึ้น การวางระบบการบริหารจัดการกลุ่มทอผ้าย้อมครามส่วนใหญ่ขึ้นจึงประกอบด้วย คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มที่เป็นสตรี ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการดำเนินการของกลุ่มวิสาหกิจทอผ้าย้อมครามในจังหวัดสกลนครให้เป็นที่ยอมรับและรู้จักอย่างกว้างขวางในนามของ “นครแห่งครามธรรมชาติโลก” อันเกิดจากความพยายามของกลุ่มสตรีฝึกความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างสร้างสรรค์ ด้วยการนำวัฒนธรรมชุมชนมาใช้ในการรังสรรค์ผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นวิธีการจัดการทุนของชุมชนอย่างชาญฉลาด นอกจากนี้ยังสามารถช่วยแก้ไขปัญหาความยากจน ปัญหาการอพยพย้ายถิ่นของแรงงาน เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และช่วยฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง ส่งผลกระทบอันดีต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและมีความสุข รวมทั้งกระบวนการทอผ้าย้อมครามดังกล่าวเป็นการสืบสานวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่อย่างไม่เสื่อมหาย

อย่างไรก็ดี การทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมครามในจังหวัดสกลนคร จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเรียนรู้กระบวนการที่ต้นของการใช้ภูมิปัญญากับผลิตผ้าทอคราม เป็นการใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญในการสร้างงาน สร้างรายได้ให้เกิดขึ้นแก่ชุมชน จากประเด็นดังกล่าวสร้างความสนใจต่อการศึกษาระบบการทอผ้าย้อมครามที่เป็นการใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสตรี ผ่านการศึกษาการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าย้อมครามในจังหวัดสกลนคร เพื่อเรียนรู้กระบวนการใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการส่งเสริมความเข้มแข็งของกลุ่มสตรี อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มคน องค์กร และชุมชนอื่น นำไปสู่การจัดการชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาทุนทางวัฒนธรรมกับกระบวนการทอผ้าย้อมครามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดสกลนคร
2. เพื่อศึกษาการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมครามในจังหวัดสกลนคร

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรม ได้ถูกนำมาใช้เป็นแนวคิดหลักในการศึกษาทุนทางวัฒนธรรมของการทอผ้าย้อมครามเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของกลุ่มสตรีผู้ทอผ้าย้อมครามในจังหวัดสกลนคร โดยพิจารณาขอบเขตของการศึกษาตาม

แนวคิดของ Bourdieu (กาญจนา แก้วเทพและสมสุข หินวิมาน, 2551) ซึ่งได้นิยามความหมายของ “ทุน” ออกเป็น 4 ลักษณะ กล่าวคือ ประเภทแรก “ทุนทางเศรษฐกิจ” (Economic Capital) เป็นทุนที่มนุษย์ให้ความหมายทางด้านเศรษฐศาสตร์ที่มีมูลค่า อันเกิดจากการสั่งสมรายได้ไว้ในรูปแบบของสินทรัพย์ ที่อยู่ อาคารบ้านเรือน เงิน ทอง เครื่องประดับ รถยนต์ เป็นต้น ทั้งนี้ทุนดังกล่าวสามารถแปรผันในการแลกเปลี่ยนด้วยการสร้างมูลค่าทางการซื้อขายได้ ประเภทสอง “ทุนทางสังคม” (Social Capital) เป็นลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โครงสร้าง สถาบัน และเครือข่ายทางสังคม ด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม หรือร่วมดำเนินการในรูปแบบของกลุ่ม สังคม องค์กร เครือข่าย สามารถใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และเอื้อผลประโยชน์ทางสังคมให้กับบุคคลตามกลุ่มที่ตนสังกัดได้ ประเภทสาม “ทุนทางสัญลักษณ์” (Symbolic Capital) เป็นทุนทางสถานภาพที่ได้รับการยอมรับจากบุคคลในสังคมที่ได้รับการยกย่องและยอมรับ อันเป็นสัญลักษณ์ที่บุคคลทั่วไปรับรู้จากการสัมผัสรู้และยอมรับว่ามีอยู่ เช่น ศักดิ์ศรี สถานภาพ อำนาจ เป็นต้น และ ประเภทสุดท้าย “ทุนทางวัฒนธรรม” (Cultural Capital) เป็นการสั่งสมทุนที่อยู่ในลักษณะของความจำเพาะของแต่ละบุคคล ซึ่งอยู่ในลักษณะของรูปแบบของสถาบันที่มีการสะสมองค์ความรู้ ถ่ายทอดองค์ความรู้ การผลิตซ้ำทางสังคมเพื่อสืบทอดชุดความรู้ (ความรู้ ธรรมเนียม กริยา มารยาท งานศิลปะ หนังสือ ตำรา เอกสารที่มีการรับรองทางวิชาการ ฯลฯ) ในระบบทางการศึกษาที่สามารถผันแปรเป็นมูลค่าในตัวเงินได้เช่นเดียวกัน ผลผลิตที่สำคัญจากการสะสมทุนทางวัฒนธรรม นั่นก็คือ “รสนิยม” (Taste) เป็นตัวแบ่งแยกความแตกต่างของเครื่องมือที่ใช้ในการธำรงรักษาความเป็นชนชั้นให้ดำรงอยู่ในสังคมได้ต่อไป (Bourdieu, 1986) นอกจากนี้ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม (2559) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ทุนทางวัฒนธรรม” หมายถึง ผลผลิตทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น โบราณสถาน มรดกทางวัฒนธรรม ผลงานศิลปะ งานหัตถกรรม ดนตรี ภาพยนตร์ วรรณกรรม ที่สามารถนำมาสร้างมูลค่าได้ และผลผลิตทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น ความเชื่อ จารีต ประเพณี วิถีชีวิต เป็นต้น

จากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับประเด็นการจัดการทุนทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนพบว่า ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ถูกหยิบยกมาสู่กระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน (อุทิศ ทาหอม, พิชิต วันดีและสำราญ ธุระดา, 2558) โดยนำมาใช้ในการวางแผนการจัดการน้ำในพื้นที่ แขนงเสริมสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แผนการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจชุมชน และแผนการสร้างธนาคารปุ๋ยหมักและเมล็ดพันธุ์ พร้อมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการดำเนินการตามแผนงาน ด้วยการนำทุนวัฒนธรรม เช่น ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม วัตถุประสงค์ของชุมชนไปถึงแนวทางการดำเนินชีวิต มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนในพื้นที่ เฉกเช่นเดียวกับการศึกษาการประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยทรงดำในจังหวัดนครปฐม (เรณู เหมือนจันทร์เชย, 2558) เป็นการนำทุนวัฒนธรรมของชุมชนมาเพิ่มมูลค่าให้กลายเป็นสินค้าที่สร้างเงิน ที่สามารถใช้จ่ายตามความจำเป็นและความต้องการ นอกจากนี้ ยังค้นพบว่ามีรูปแบบของการอนุรักษ์ทุนทางวัฒนธรรมให้คงอยู่กับชุมชน เช่น โครงการอนุรักษ์และพัฒนาภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนไปสู่ความสุข รวมถึงการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการออกแบบพัฒนาตราสัญลักษณ์และรูปลักษณ์ บรรจุภัณฑ์สินค้าประเภทสมุนไพร สำหรับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่กลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน 2 (ประชิด ทิณบุตร และ นรชนก ทาสวรรณ, 2561) ด้วยการนำทุนทางวัฒนธรรม อาทิ วรรณกรรมภาษา ศิลปกรรม และจิตรกรรมลวดลายที่มีในท้องถิ่น มาประยุกต์ใช้ในการออกแบบเพื่อสร้างสรรค์ตราสัญลักษณ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ อันสะท้อนให้เห็นถึงการใช้ประโยชน์ของทุนทางวัฒนธรรมนำมาสร้างอัตลักษณ์ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็ง เป็นกระบวนการพัฒนาชุมชนที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็ง เป้าหมายสำคัญในการส่งเสริมให้คนมีจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกันในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนในการกระทำบางอย่างด้วยความรักและความ เอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการอันดีให้เกิดความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ เพื่อประโยชน์สาธารณะ อันเป็นเป้าหมายหลักของพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการของชุมชนในท้องถิ่น เช่น การสร้างจิตสำนึกชุมชน

(Community Consciousness) จิตวิญญาณชุมชน (Community Spirituality) ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community Learning) เสริมสร้างองค์กรชุมชนเข้มแข็ง (Empowerment of Community Organization) การจัดการชุมชนที่ดี (Community Management) และมีเครือข่ายชุมชน (Community Network) (สนธยา พลศรี, 254; Parsons, 1991) จึงเป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมโยงและร้อยรัดชุมชน องค์กรต่าง ๆ ไว้ร่วมกัน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สนับสนุนการขับเคลื่อนงานทางด้านพัฒนาให้ประสบความสำเร็จ องค์กรประกอบสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ส่วนที่หนึ่ง “การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน” เพื่อร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับประโยชน์ และร่วมติดตามตรวจสอบทุกขั้นตอนอันนำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน ส่วนที่สอง “ผู้นำชุมชนและภาวะการนำ” เพื่อทำหน้าที่ตัดสินใจ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ให้คำแนะนำ เสนอความคิดที่สร้างสรรค์ กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง เพื่อสร้างจิตสำนึกของการเป็นเจ้าของชุมชนของสมาชิกอย่างเต็มที่ ส่วนที่สาม “ระดมปัญหาและร่วมกันแก้ไข” สำหรับชุมชนที่มีความเข้มแข็งนั้น คนในชุมชนมีความตระหนักรู้ร่วมกันแก้ไขปัญหา โดยไม่ได้มุ่งเน้นไปที่องค์กร สถาบัน หรือกลุ่ม แต่สามารถสร้างแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกันโดยสะท้อนความคิดเห็นร่วมกัน และเชื่อมั่นว่าปัญหาสามารถแก้ไขได้ด้วยคนในชุมชนเอง เปรียบเสมือนภาพสะท้อนถึงความรับผิดชอบของตนต่อปัญหา และสร้างความเป็นเจ้าของร่วมกัน ส่วนที่สี่ “ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและเครือข่าย” เป็นความสัมพันธ์ของคนและองค์กรเครือข่าย ทั้งที่อยู่ในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เป็นความสัมพันธ์ต่อกันในแนวนอน ก่อให้เกิดความซื่อสัตย์และไว้วางใจกัน เกิดพลังในการเปลี่ยนแปลงแก้ไขปัญหาของสังคมได้ และส่วนสุดท้าย “สำนึกของความเป็นชุมชนและวัฒนธรรมของการเอื้ออาทร” ด้วยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของชุมชน โดยร่วมลงมือทำงานร่วมกันเป็นการเสริมสร้างวัฒนธรรมของการเอื้ออาทรและการแบ่งปันให้เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งเป็นสายสัมพันธ์ที่สำคัญที่ทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างอยู่รอดได้ (ทวีป บุตรโพธิ์, 2561; Katz, 1984)

การวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับประเด็นการพัฒนาและส่งเสริมความเข้มแข็งของกลุ่มสตรี พบว่า การศึกษาในประเด็นดังกล่าวของ ปรียาพร สุขงขและกอบกุล วิศิษฐ์สรศักดิ์ (2559) ได้อธิบายเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารการพัฒนาของกลุ่มสตรี เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จังหวัดเพชรบุรี ด้วยวิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสตรีมีการปรับการประชุม ซึ่งใช้ข้อมูลของชุมชนมาใช้ประโยชน์ในการวางแผนดำเนินงาน คำนึงถึงความต้องการของชุมชนร่วมกับการพิจารณาบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบ ให้เหมาะสมตรงตามความถนัดของแต่ละบุคคล ประสานการทำงานร่วมกันภายในกลุ่ม ร่วมกับการขอความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกชุมชน สร้างและขยายวงเครือข่ายของการทำงานให้เพิ่มขึ้น การศึกษาของ ลักคณา โยคะวิสัย และจุมพล หนีมพานิช (2559) เกี่ยวกับการส่งเสริมบทบาทกลุ่มสตรีในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของเทศบาลในชุมชนท้องถิ่น เน้นย้ำให้มีการส่งเสริมเรื่องแนวความคิดความเท่าเทียมระหว่างเพศ สิทธิมนุษยชน เปิดโอกาสให้กลุ่มสตรีมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคม และควรส่งเสริมให้กลุ่มสตรีมีเวทีในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้สร้างเครือข่ายในชุมชน เป็นต้น

อนึ่ง ประโยชน์ของการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในทั้งสองประเด็นข้างต้น ผู้เขียนนำมาวิเคราะห์ผลการศึกษาเกี่ยวกับการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมครามในจังหวัดสกลนคร โดยมีนัยความหมายของ “ทุนทางวัฒนธรรม” หมายถึง การใช้ “ทุนทางด้านชีวภาพ” ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น (ครามและผ้า) เพื่อใช้ในการรังสรรค์ผลิตภัณฑ์ชุมชน “ทุนทางวัฒนธรรม” องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเสริมสร้างอาชีพ (การมัดหมี่ การย้อมคราม และการทอผ้าย้อมคราม) “ทุนทางสังคม” ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับองค์กร (แรงงาน) เพื่อนำมาศึกษาทุนทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการผลิตผ้าทอคราม และการเสริมสร้างความเข้มแข็ง โดยทำศึกษารูปแบบ วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสตรีผู้ทอผ้าย้อมครามในจังหวัดสกลนคร ประกอบด้วย การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม ระดมปัญหาและร่วมกันแก้ไข ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เครือข่าย และการสร้างสำนึกของความเป็นชุมชน ดังปรากฏในส่วนของผลการศึกษาขั้นต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้เขียนได้เลือกวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลักในการวิเคราะห์ เพื่อทำการรวบรวมข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษากระบวนการทอผ้าย้อมครามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดสกลนคร อันเป็นการสะท้อนการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้แก่กลุ่มอาชีพผู้ทอผ้าย้อมคราม รวมถึงประเด็นศึกษาทุนทางวัฒนธรรมการทอผ้าย้อมครามกับการส่งเสริมความเข้มแข็งของกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมครามในจังหวัดสกลนคร โดยทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ได้รับการคัดสรรคดียอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ประจำปี 2559 ระดับ OTOP 5 ดาว ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ประธานกลุ่ม รองประธาน คณะกรรมการบริหาร และสมาชิกกลุ่ม และเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการเข้าไปส่งเสริมการจัดการกลุ่ม รวมจำนวน 29 คน วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย การสนทนากลุ่มร่วมกันระหว่างคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มทอผ้าย้อมคราม การสัมภาษณ์เชิงลึก ได้จากการคัดเลือกจากกลุ่มทอผ้าย้อมครามที่น่าสนใจจากการสนทนากลุ่มเพื่อทำการสัมภาษณ์เชิงลึก และทำการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องในการเข้าไปส่งเสริมการจัดการกลุ่มทอผ้าย้อมคราม พร้อมทั้งเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสังเกตการณ์ (Observation) แบบมีส่วนร่วม (Participant observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation) เพื่อทำการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์ข้อมูล ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation Technics) และนำข้อมูลดังกล่าวมาพิจารณาด้วยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อทำความเข้าใจผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้างต้น

ผลการศึกษา

กลุ่มชาติพันธุ์ภูไทเป็นกลุ่มชนที่ดำรงอยู่และตั้งถิ่นฐานตั้งแต่เริ่มก่อตั้งบ้านเมืองในจังหวัดสกลนคร มีวิถีการดำรงชีพแบบเรียบง่าย ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มุ่งเน้นการเพาะปลูกพืชพรรณอาหารไว้สำหรับบริโภคภายในครัวเรือนแล้วนั้น ยังมีวัฒนธรรมการแต่งกายที่โดดเด่น นิยมนุ่งห่มเสื้อผ้าด้วยผ้าฝ้ายย้อมคราม เป็นการประยุกต์ทุนชุมชนอย่างสร้างสรรค์ ไม่ว่าจะเป็นทุนทางด้านชีวภาพ ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางสังคม นำมาผนวกเข้าไว้ด้วยกัน ก่อเกิดงานหัตถกรรมที่แฝงไปด้วยคติความเชื่อทางวัฒนธรรมของชาวภูไทที่ได้รับการสั่งสมมาจากอดีตและสานต่อมาจนถึงปัจจุบัน “ผ้าทอย้อมคราม” จึงเปรียบเสมือนภาพตัวแทนของการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมของชาวภูไทมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ขึ้นชื่อในปัจจุบันและได้รับการยอมรับในระดับสากล ดังนั้น การศึกษากระบวนการทอผ้าย้อมครามจึงเป็นส่วนสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจทุนวัฒนธรรมหรือวัฒนธรรมพื้นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท ที่ถูกหยิบยกขึ้นมาอธิบายกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมครามในจังหวัดสกลนคร

ทุนทางวัฒนธรรมกับกระบวนการทอผ้าย้อมครามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดสกลนคร

ภูมิปัญญาท้องถิ่นของการทอผ้าย้อมครามเป็นคติความเชื่อของคนในอดีตที่ปลูกฝังค่านิยมให้แก่เด็กสาวชาวภูไทให้เข้าใจและเกิดเรียนรู้กระบวนการปลูกฝ้าย เกี่ยวคราม มัดหมี่ลวดลาย นำมาย้อมสีคราม และทอเป็นผืนผ้าไว้ใช้สำหรับงานแต่งของหญิงชาวภูไท ทำให้สตรีในชนบทของจังหวัดสกลนครมีองค์ความรู้ดังกล่าวเป็นฐานความรู้แฝงในตัวบุคคล อันเป็นการสั่งสมความรู้และถูกผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการทอผ้าย้อมครามจากรุ่นสู่รุ่น ขณะเดียวกันในปัจจุบันยิ่งปรากฏเด่นชัดว่ากระบวนการทอผ้าย้อมครามมีกระบวนการเรียนรู้และถูกถ่ายทอดให้แก่กลุ่มสตรีในชุมชน จนเกิดการรวมกลุ่มและจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือน รวมทั้งการรวมกลุ่มยังช่วยสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มสตรีทอผ้าย้อมคราม เมื่อพิจารณาการนำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด จำเป็นต้องมีการแปรรูปวัฒนธรรมให้เกิดเป็นมูลค่าผ่านผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งสามารถอธิบายกระบวนการทอผ้าย้อมคราม ได้แก่ การจัดหาวัตถุดิบ

ในการผลิตผ้าทอย้อมคราม กระบวนการย้อมสีคราม การทอผ้าและแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าคราม ดังนี้

1) การจัดหาวัตถุดิบในการผลิตผ้าทอย้อมคราม (น้ำครามและฝ้าย)

“ต้นคราม” พืชวัตถุดิบหลักสำหรับใช้ในการให้สีครามธรรมชาติ โดยกลุ่มทอผ้าย้อมครามส่วนใหญ่ในจังหวัด สกลนคร นิยมใช้ครามจำนวนสามสายพันธุ์ คือ ครามฝักตรง (ไม่มีขน) ครามฝักตรง (มีขน) และครามฝักงอ (มีขน) ร่วมกับการย้อมสีผสมกับต้นเปือก เพื่อให้ได้สีครามธรรมชาติที่มีความเข้มข้นมากยิ่งขึ้น นอกเหนือจากนี้ยังมีวัตถุดิบที่สำคัญอีกหนึ่งอย่างนั่นก็คือ “ฝ้าย” ส่วนใหญ่แล้วนั้น มักนิยมปลูกต้นครามและต้นฝ้ายไว้ร่วมกันในบริเวณพื้นที่การทำเกษตรตามที่นา ไร่ สวน เพื่อเก็บไว้ใช้เป็นวัตถุดิบหลักในกระบวนการผลิตผ้าทอย้อมคราม ซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นอย่างชาญฉลาดของชุมชน อีกทั้งยังช่วยลดปัจจัยในการผลิตที่สำคัญคือ “ต้นทุนการผลิต” ลดค่าใช้จ่าย ช่วยประหยัดเวลาในการจัดหาวัตถุดิบสำหรับจากภายนอกชุมชนอีกด้วย ในปัจจุบันกลุ่มทอผ้าย้อมครามของจังหวัดสกลนคร ได้เกิดการเรียนรู้และมีการส่งเสริมให้สมาชิกในกลุ่มปลูกต้นครามและฝ้ายไว้ใช้ในกระบวนการผลิตของกลุ่มตนเอง รวมถึงมีการสร้างเครือข่ายกลุ่มทอผ้าย้อมครามที่มีวัตถุประสงค์ในการกระจายสินค้า แลกเปลี่ยนวัตถุดิบรับซื้อ และจำหน่าย ทั้งน้ำครามและฝ้ายภายในชุมชนท้องถิ่นใกล้เคียง

2) กระบวนการย้อมสีคราม

การเตรียมวัตถุดิบเพื่อย้อมสีคราม เริ่มต้นจากการผลิตเส้นด้ายที่เรียกว่า “ฝ้ายเข็นมือ” ด้วยการนำอ้วฝ้ายเพื่อแยกเมล็ดออกจากปุยฝ้าย จากนั้นจึงทำการตีฝ้ายให้ได้เนื้อละเอียด พองฟู และนำมาล่อฝ้ายโดยใช้ไม้ล่อจนได้ตัวฝ้าย ขึ้นต่อมาทำการเข็นฝ้ายด้วยทลาคือเพื่อป่นฝ้ายให้เป็นเกลียวติดกันยาวเป็นเส้นฝ้าย เรียกว่า “การเข็นฝ้าย” จากนั้นใช้กับกรอเส้นฝ้ายเข้าหลอดไม้ไผ่ เรียกว่า “การปั่นหลอด” และเก็บกลุ่มฝ้ายไว้ด้วยการเปียฝ้ายเสร็จแล้ว จึงเริ่มทำการออกแบบลวดลายผ้าด้วยวิธีการมัดหมี่ เพื่อสร้างลวดลายให้สวยงาม เริ่มจากการมัดกลุ่มเส้นฝ้ายเป็นข้อด้วยเชือกกันน้ำ เมื่อนำกลุ่มเส้นฝ้ายย้อมสี สีจะเกาะติดเฉพาะบริเวณที่ไม่ได้มัด เมื่อแกะเชือกมัดออกจึงเกิดลายบนเส้นฝ้าย

การเตรียมน้ำย้อมและการย้อมสีคราม ประกอบด้วย “การแช่ใบคราม” ใช้โองแช่ต้นครามใส่น้ำสะอาดให้ท่วมใบครามพอดี แช่ทิ้งไว้ 12 ชั่วโมง แล้วจึงกลับใบคราม และแช่ต่อไปอีก 12 ชั่วโมง จากนั้นทำการคัดแยกกากใบครามออกโดยวิธีบีบกากใบเพื่อให้ได้น้ำครามที่มีสีเขียวปนฟ้า ขึ้นต่อมา “กวนน้ำคราม” ด้วยการเติมปูนขาวลงในน้ำครามพร้อมกับใช้มือกวนน้ำครามให้เข้า ร่วมกับสังกะสีและฟองของน้ำคราม หากเปลี่ยนเป็นสีเหลืองปนเขียวให้หยุดเติมปูนขาวแล้วกวนน้ำคราม พักน้ำครามทิ้งไว้ 1 คืน และเทเอาของเหลวใสที่อยู่ด้านบนทิ้งเพื่อให้ได้เนื้อครามสีน้ำเงินเข้มจากนั้นนำมารองเอาแต่เนื้อคราม “การเตรียมน้ำย้อม” ใช้เนื้อครามผสมกับน้ำขี้เถ้าหรือน้ำต่าง (น้ำดั่ง) ที่ได้จากการเผาไหม้ของต้นไม้อ่างชนิด เช่น ขี้เถ้าจากผักโขมหนาม เปลือกฝักถั่ว เหง้ากล้วย ไม้สะแก ไม้ประดู่บ้าน ต้นมะละกอ เปลือกขนุน ใบมะขาม ต้นเพกา ใบจามจุรี ก้านมะพร้าว กาบมะพร้าวหรือต้นไม้อื่น จากนั้นจึงทำการเตรียมน้ำต่างผสมกับน้ำครามและตักกวนน้ำย้อมทุกวัน วันละสองเวลา คือ ช่วงเช้า และช่วงเย็น อันเป็นการเตรียมสีเพื่อใช้ในขั้นตอนต่อไป “การย้อมสีคราม” นำเส้นฝ้ายที่มัดหมี่ (หัวหมี่) ย้อมครั้งแรกลงไปย้อมซ้ำอีกจนได้สีน้ำเงินเข้มติดเส้นฝ้ายตามที่พอใจและนำหัวหมี่ไปล้างให้สะอาด แกะเชือกมัดหมี่นำผืนลมห้างให้แห้งเป็นการเสร็จสิ้นขั้นตอนของการเตรียมน้ำย้อมและย้อมสี

3) การพัฒนาผลิตภัณฑ์

การทอผ้าและแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าคราม กลุ่มสตรีทอผ้าย้อมครามมีกรรมวิธีการทอผ้าย้อมคราม โดยเริ่มจากวิธี “การคันหูก” เพื่อทำฝ้ายเส้นยืน (ไส้หูก) ซึ่งแต่ละเส้นยืนจะถูกต่อเข้ากับเส้นฝ้ายเดิมในเขาหูกและร่อนพันพิมพ์ เรียกว่า “การสีบหูก” แล้วจึงนำหูกที่สีไว้แล้วนั้นมาวางพาดในก้นทอผ้าและทอผ้าต่อไป ทั้งนี้การทอผ้าย้อมครามส่วนใหญ่มักทอตามลวดลายมัดหมี่ที่ได้ออกแบบไว้ โดยลวดลายดังกล่าวเกิดจากคติความเชื่อ ความศรัทธา ประสบการณ์ของผู้ออกแบบ เช่น ลายพญานาค ลายเกล็ดเต่า ลายนาคน้อย ลายนกยูง เป็นต้น ทั้งนี้ การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าครามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดสกลนคร นิยมแปรรูปเป็นสินค้าจำพวก พวงกุญแจ กระเป๋าสตางค์ ผ้าคลุมไหล่ ผ้าถุง ผ้าเช็ดหน้า ผ้าพันคอ เสื้อผ้า หมวก และรองเท้าว เป็นต้น แต่สินค้าดังกล่าวยังไม่มีความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ เนื่องจากขาดองค์ความรู้ด้าน

การออกแบบ การตัดเย็บ รวมถึงขาดอุปกรณ์ในการผลิต ซึ่งส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ผ้าทอย้อมครามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดสกลนครยังคงขาดความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละกลุ่มได้อย่างชัดเจน

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสตรีทอผ้าครามในจังหวัดสกลนคร

แนวทางการใช้ทุนทางวัฒนธรรมผ้าทอย้อมครามเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสตรีทอผ้าครามในจังหวัดสกลนคร เป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ของคนในชุมชนที่เชื่อว่างานทอผ้าครามเป็นเพียงวิถีของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ติดตัวมาเท่านั้น แต่การใช้ทุนวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์นี้เป็นปรับตัวของคนในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มสตรีทอผ้าครามให้เกิดการริเริ่ม คิดค้น ตัดสินใจร่วม ร่วมรับผิดชอบดำเนินกิจกรรมการทอผ้าครามร่วมกัน เพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม และสร้างความสุขจากสร้างอาชีพเสริมเหล่านี้ด้วย อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ สามารถสะท้อนกระบวนการวิธีการส่งเสริมความเข้มแข็งของกลุ่มสตรีทอผ้าครามในจังหวัดสกลนครได้ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าคราม

กระบวนการส่งเสริมเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าคราม เป็นขั้นตอนแรกเริ่มของการระดมทุนชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ ทุนทางวัฒนธรรม (การปลูกคราม การย้อมสีคราม การมัดหมี่ การทอผ้า) ทุนทางชีวภาพ (ทรัพยากรในชุมชน ต้นครามและดอกฝ้าย) ทุนทางสังคม (แรงงานที่เป็นคณะกรรมการและสมาชิกในกลุ่มทอผ้าคราม) นำมาจัดการอย่างสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ขึ้นชื่อของจังหวัดสกลนคร การจัดตั้งกลุ่มทอผ้าคราม เกิดขึ้นจากวัตถุประสงค์ของการรวมตัวกันของกลุ่มสตรีในชนบทที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญในกระบวนการย้อมคราม การมัดหมี่ และการทอผ้าคราม ซึ่งเป็นความต้องการใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน โดยเล็งเห็นความสำคัญของทุนวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น เพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน เกิดการรวมตัวขึ้นเป็นกลุ่มตามความสนใจตามความถนัด จากนั้นจึงสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการรวมกลุ่มอาชีพและจัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าครามขึ้น ด้วยการศึกษาค้นคว้า ประมวลผลทุนวัฒนธรรมเรื่องที่น่าสนใจ ประเมินศักยภาพหรือความพร้อมของตนเองในด้านต่าง ๆ และร่วมกันคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการตามแผนกิจกรรม เพื่อแก้ปัญหาแสวงหาแนวทางอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ยังคงอยู่คู่ชุมชนไม่ให้เกิดการสูญหาย สร้างคุณค่า เพิ่มมูลค่าจากการทอผ้าครามที่เป็นทั้งความจำเป็นและความต้องการของสตรีในชุมชน ผลกระทบดังกล่าวส่งผลให้หน่วยงานในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนช่วยเหลือและสนับสนุน ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มอาชีพเกิดแล้วนั้น นอกจากที่กล่าวมาแล้วหากพิจารณาอย่างละเอียด โครงสร้างการบริหารจัดการกลุ่ม ประกอบด้วย คณะกรรมการ และสมาชิกกลุ่มทอผ้าคราม ส่วนใหญ่เป็นสตรีซึ่งได้รับการยอมรับจากการมีส่วนร่วมในการคัดเลือกให้เป็นผู้ดำเนินการบริหารจัดการกลุ่ม เพื่อทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการทำงานนั่นเอง หัวใจสำคัญของการเลือกผู้นำต้องเป็นผู้ที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีคุณธรรม มีองค์ความรู้ที่เหมาะสมในแต่ละบทบาท วางบทบาทและขอบเขตความรับผิดชอบ อาทิ ประธาน รองประธาน คณะกรรมการฝ่ายการผลิต ฝ่ายการตลาด ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ฝ่ายการเงินและบัญชี เลขานุการ และคณะกรรมการตรวจสอบการดำเนินการของกลุ่ม เพื่อนำพากลุ่มให้ดำเนินกิจการอย่างมีเป้าหมาย สร้างการเป็นเจ้าของร่วมกัน พร้อมทั้งส่งเสริมให้สมาชิกในกลุ่มร่วมแสดงความคิดเห็น กำหนดกฎระเบียบ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติร่วมกันได้อย่างลงตัว บนพื้นฐานของความเข้าใจในความเป็นสตรีซึ่งกันและกัน ทำให้กลุ่มดำเนินการได้ตามเป้าหมาย รวมถึงการค้นหาค้นแนวทางในการแก้ไขปัญหาภายในกลุ่ม ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้สามารถนำมาใช้จัดการปัญหาได้ด้วยความประณีตระอบแบบฉบับสตรี ด้วยวิธีการพูดคุยเพื่อไกลเกลี่ยปัญหา เช่น ปัญหาความคิดเห็นไม่ตรงกันภายในกลุ่ม ปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับผลประโยชน์ เป็นต้น ทั้งนี้เป็นกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของกลุ่มสตรีทอผ้าครามที่ทุกคนต่างมีส่วนร่วมในการเริ่มคิด เริ่มใช้ทุนชุมชน ด้วยการเป็นเจ้าของผลิตภัณฑ์ชุมชนและร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน

2) การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มสตรีทอผ้าคราม

กลยุทธ์ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มสตรีทอผ้าคราม เป็นลักษณะของการถ่ายทอดความรู้

และร่วมเรียนรู้แลกเปลี่ยนร่วมกัน ดัง “พี่สอนน้อง - แม่สอนลูก” สามารถพบเจอได้อยู่โดยทั่วไปของกระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่ม อาทิ การเพิ่มความรู้ให้แก่สมาชิกใหม่ เป็นกระบวนการส่งเสริมและเปิดโอกาสให้บุคคลที่สนใจทั่วไปในชุมชนได้ร่วมเข้ามาเป็นสมาชิกในกลุ่มทอผ้าย้อมคราม ไม่ว่าจะบุคคลนั้นจะมีความรู้มากน้อยเพียงใด รุ่นพี่ที่อยู่ในกลุ่มก็จะเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้และเทคนิควิธีการทอผ้าย้อมคราม การมัดหมี่ การย้อมครามและการทอผ้าให้ได้เรียนรู้ เปรียบเสมือนแม่ที่ถ่ายทอดวิชาให้แก่ลูก การปรับเปลี่ยนบทบาทในกลุ่ม เป็นการส่งเสริมให้สมาชิกในกลุ่มได้มีการพัฒนาทักษะในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการตลาดและประชาสัมพันธ์ โดยกลุ่มจะร่วมกันลงมติพิจารณาบุคคลที่เหมาะสมและสามารถพัฒนาทักษะด้านการขายไปเป็นลองปฏิบัติการขายตามตลาดระดับท้องถิ่น งานประเพณีระดับจังหวัด และตลาดระดับประเทศ ร่วมกับพี่เลี้ยง และเมื่อมีความเชี่ยวชาญแล้วก็จะให้ทำหน้าที่ด้านการตลาดต่อไปเป็นการสร้างคนรุ่นใหม่มาทดแทนคนรุ่นเก่า รวมถึง การส่งเสริมให้สมาชิกได้เข้าร่วมอบรมเพิ่มพูนความรู้ ได้แก่ การอบรมการพัฒนาผลิตภัณฑ์และแปรรูป การพัฒนาทักษะด้านวิทยากร เพื่อเป็นผู้บรรยายในศูนย์การเรียนรู้กลุ่มทอผ้าย้อมคราม ส่งผลให้คณะกรรมการและสมาชิกของกลุ่มทอผ้าย้อมครามได้พัฒนาทักษะการเรียนรู้ของตนเองอยู่เสมอ

3) การสร้างเครือข่ายกลุ่มทอผ้าย้อมครามระดับพื้นที่

การริเริ่มของเครือข่ายนี้เกิดขึ้นบนพื้นฐานของความต้องการแก้ไขปัญหาการจัดการจัดหาวัตถุดิบที่นำมาใช้ในการผลิตผ้าทอคราม นั่นก็คือ “น้ำครามและฝ้าย” กลุ่มได้หาแนวทางในการแก้ไขปัญหาการจัดการกลุ่มร่วมกันซึ่งมีสองลักษณะคือ ส่งเสริมให้สมาชิกเพาะปลูก (ครามและฝ้าย) ซึ่งพืชทั้งสองชนิดนี้ได้รับการสนับสนุนเมล็ดพันธุ์จากหน่วยงานในพื้นที่และเมล็ดพันธุ์ที่ได้จากการเก็บเกี่ยวเองของสมาชิก ธรรงค์ให้มีการเพาะปลูกไว้ในพื้นที่ตามสวนหรือไร่นา เพื่อแก้ไขการขาดแคลนวัตถุดิบในการผลิต อีกลักษณะหนึ่ง คือ การสร้างเครือข่ายกลุ่มทอผ้าย้อมครามในระดับพื้นที่ ด้วยการใช้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ใกล้ชิดกันระหว่างกลุ่มทอผ้าย้อมครามในพื้นที่ใกล้เคียงกันแลกเปลี่ยนซื้อขายวัตถุดิบโดยเฉพาะน้ำครามและเส้นฝ้าย ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มทอผ้าย้อมครามในระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล และระดับอำเภอ ซึ่งเครือข่ายเหล่านี้เกิดขึ้นบนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนในรูปแบบ “ใครมีสิ่งใดก็เอามาแลกเปลี่ยนกัน” นอกจากนี้ยังมีการการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันของแต่ละศูนย์การเรียนรู้การทอผ้าคราม ปัจจุบันจังหวัดสกลนครได้พัฒนาเครือข่ายและตั้งเป็น “ชมรมผ้าครามธรรมชาติสกลนคร” ที่มีเป้าหมายของการร่วมเรียนรู้และพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าทอครามให้มีความสามารถยกระดับสินค้าเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางการตลาด อันเป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับผู้ผลิตผู้ประกอบการในจังหวัดสกล เพื่อขอรับรองตราสัญลักษณ์สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ไทย (Thai Geographical Indication Symbol) ช่วยขยายเครือข่ายการตลาด การกำหนดทิศทางของกลไกราคาสินค้าและการสร้างผลิตภัณฑ์ที่เป็นอัตลักษณ์ร่วมกัน

4) การสร้างจิตสำนึกรักษ์ท้องถิ่นในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านการทอผ้าย้อมคราม

การจัดการกลุ่มทอผ้าย้อมครามในจังหวัดสกลนครมีการสร้างจิตสำนึกรักษ์ท้องถิ่นให้กับสมาชิกในกลุ่ม ถือเป็นอีกหนึ่งกลยุทธ์ที่ช่วยสร้างเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นได้สานต่อภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม งานหัตถศิลป์แห่งการทอผ้าย้อมคราม โดยการปลูกฝังมรดกทางด้านความคิดให้แก่ผู้ทอผ้าในยุคปัจจุบัน ผ่านการปรับกระบวนการทัศนในการออกแบบลวดลาย การมัดหมี่ลายโบราณประยุกต์ การย้อมผ้าแบบดั้งเดิมให้มีความทันสมัยเหมาะกับยุคปัจจุบันแล้วนั้น ยังเป็นการช่วยธำรงรักษาอัตลักษณ์และถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น ดังจะเห็นได้จากการเพิ่มจำนวนของสมาชิกกลุ่มทอผ้าครามที่เป็นสตรีที่มีอายุตั้งแต่ช่วงวัยรุ่นไปจนถึงวัยทำงาน มีความสนใจเข้าร่วมกลุ่ม มาเรียนรู้กระบวนการผลิตผ้าทอคราม และนำมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีความหลากหลาย พัฒนานตนเองไปเป็นผู้ประกอบการชุมชนที่สนใจเกี่ยวกับการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนให้เป็นรายได้แก่ชุมชนเพิ่มมากขึ้น นอกเหนือจากสิ่งที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ยังช่วยลดทอนปัญหาการอพยพย้ายถิ่นของคนวัยทำงานไม่ให้เคลื่อนย้ายแรงงานไปต่างถิ่นได้อีกด้วย

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาระบบการทอผ้าย้อมครามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดสกลนคร สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการนำเอาทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นมาพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ เพื่อผลิตสินค้าของชุมชน ขับเคลื่อนและยกระดับเศรษฐกิจชุมชนฐานรากให้มีความก้าวหน้า นำพามาซึ่งการสร้างงาน เพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชนแล้วนั้น ทุนทางวัฒนธรรมดังกล่าวยังมีบทบาทสำคัญต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมครามในจังหวัดสกลนครอีกด้วย สอดคล้องกับงานศึกษาของ เรณู เหมือนจันทร์เซย (2558) อันเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่แฝงในรูปวัตถุของทางภูมิปัญญา นั่นก็คือ “กระบวนการทอผ้าย้อมคราม” ซึ่งเป็นทุนวัฒนธรรมเพื่อเข้าถึงมูลค่า เป็นพลังในการขับเคลื่อนพัฒนาชุมชนไปพร้อมกับ การอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม ทั้งนี้ งานศึกษาของ ลักคณา โยคะวิสัยและจุมพล หนีมพานิช (2559) สะท้อนความสำคัญของบทบาทของสตรีในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและ วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น สอดคล้องกับผลการศึกษากลุ่มสตรีทอผ้าย้อมครามในจังหวัดสกลนคร มีบทบาทต่อการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของชุมชนด้วยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและเสริมสร้างความเข้มแข็ง อาทิ การมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าย้อมคราม การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมคราม การสร้างเครือข่ายกลุ่มทอผ้าย้อมครามระดับพื้นที่ การสร้างจิตสำนึกรักษ์ท้องถิ่นอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านการทอผ้าย้อมคราม อันเป็นการสร้างการมีส่วนร่วม สร้างเสริมรายได้ให้แก่ครอบครัวอีกช่องทางหนึ่ง เป็นการใช้ศักยภาพชุมชนเพื่อก่อเกิดประโยชน์ต่อครอบครัวและชุมชนอย่างแท้จริง

ข้อค้นพบที่น่าสนใจ พบว่า การส่งเสริมการมีส่วนร่วมสำหรับการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าย้อมครามนั้น อาศัยคุณลักษณะบางประการของเพศสตรีถูกนำมาใช้ในการสร้างเสริมการมีส่วนร่วมในการร่วมกันวางแผน ออกแบบ จัดการบริหารภายในกลุ่มอย่างเป็นระบบด้วยการดึงเอาศิลปะของความเป็นหญิงมาใช้ในการทำงาน เช่น ความรอบคอบ ความใจเย็น ความประนีประนอม ถูกนำมาใช้ในการสร้างการมีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพผ่านกระบวนการทางความคิดในการส่งต่อองค์ความรู้ของทุนทางวัฒนธรรมด้วยวิธีการ “พี่สอนน้อง-แม่สอนลูก” อันเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งที่ยั่งยืนของกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมครามในจังหวัดสกลนคร

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรมการทอผ้าย้อมครามกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสตรีในจังหวัดสกลนคร คือ ระบบความรู้เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมในการพัฒนาอาชีพ และสร้างเสริมรายได้ให้กับชุมชน เป็นการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ผ่านการดำเนินการของกลุ่มสตรีในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งช่วยฟื้นฟูและสืบทอดวัฒนธรรมการทอผ้าย้อมครามให้คงอยู่ ดังนั้น องค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคธุรกิจ และสถาบันการศึกษา ควรมีการถอดบทเรียนการวิเคราะห์เครือข่ายกลุ่มทอผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพของเครือข่าย กลยุทธ์การสร้างเครือข่าย การส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทุนวัฒนธรรม สามารถทำความเข้าใจกระบวนการพัฒนา ส่งเสริมความเข้มแข็งของการจัดการชุมชน และเกิดการขยายผลต่อกลุ่มอื่นได้ รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ สำนักงานวัฒนธรรม สภาวัฒนธรรม สามารถนำชุดความรู้การใช้ทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไทเผยแพร่สู่สาธารณชน อันเป็นการส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นให้ดำรงอยู่สืบต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. (2559). ทุนวัฒนธรรมไทยสู่การสร้างสรรค์เศรษฐกิจ. ใน *อุตสาหกรรมสาร*. 58 : 5-8.

กาญจนา แก้วเทพและสมสุข หินวิมาน. (2551). *สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อการศึกษา*.

กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

ประชิด ทิณบุตรและนรรชนภ ทาสวรรณ. (2561). การใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการออกแบบพัฒนาตราสัญลักษณ์และ

- รูปลักษณะบรรจุกฎเกณฑ์สินค้าประเภทสมุนไพร สำหรับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในเขตพื้นที่กลุ่มจังหวัดภาคกลาง ตอนบน 2. ใน **Chandrakasemsarn**. 24(47) : 126-141.
- ปรียาพร สุบงกชและกอบกุล วิศิษฐ์สรศักดิ์. (2559). รูปแบบการบริหารการพัฒนากลุ่มสตรีเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จังหวัดเพชรบุรี. ใน **Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ**. 9(2) : 2255-2267.
- ทวีป บุตรโพธิ์. (2561). **แนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง**. วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 60 ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช 2560-2561.
- เรณู เหมือนจันทร์เชย. (2558). ทุณวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดาในจังหวัดนครปฐม. ใน **Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ**. 8(2) : 231-247.
- ลักคณา โยคะวิสัย และจุมพล หนิมพานิช. (2559). การส่งเสริมบทบาทกลุ่มสตรีในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่นของเทศบาลตำบลกุดตุ้ม เทศบาลตำบลโนนสัง เทศบาลตำบลโคกศรี เทศบาลตำบลยางตลาด เทศบาลตำบลหนองหิน และเทศบาลตำบลกกกุง. ใน **วารสารวิจัยศึกษานอกกลุ่มธุรกิจและสังคมศาสตร์**. 1(2) : 135-148.
- สนธยา พลศรี. (2547). **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: โอเอสพริ้นติ้ง.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2563). **ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี**. สืบค้นเมื่อ 17 ธันวาคม 2563. เข้าถึงจาก <http://nscr.nesdb.go.th/ยุทธศาสตร์ชาติ/>
- อุทิศ ทาหอม, พิชิต วันดีและสำราญ ธุระตา. (2558). ทูทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างการมีในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านตามา จังหวัดบุรีรัมย์. ใน **วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม**. 11(2) : 44-59.
- Bourdieu, P. (1986). **The Forms of Capital**. In J. G. Richardson (Ed.). **Handbook of Theory and Research for the Sociology of Capital**. New York: Greenwood Press.
- Katz, R. (1984). Empowerment and synergy: expanding the community's healing resources. **Prevention in Human Services**. 3(2-3) : 201-30.
- Parsons, R. J. (1991). Empowerment: Purpose and practice principle in social work. **Social Work with Groups**. 14(2) : 7-21.

เรื่องเล่าจากผืนผ้า : เมื่อคุณค่าถูกทำให้มีมูลค่าในโลกดิจิทัล

ปกกสิณ ชาทิพฮต¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาเรื่องเล่าเกี่ยวกับผ้าयोกรมที่ปรากฏในสื่อออนไลน์ โดยเก็บข้อมูลจากสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลจากสื่อออนไลน์ของกลุ่มผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์ผ้าयोกรม เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการสร้างเรื่องเล่าให้กับผ้าयोกรมในฐานะที่เป็นผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของจังหวัดสกลนคร ผลการศึกษา พบว่า เรื่องเล่าที่ปรากฏบนสื่อออนไลน์แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ 1) เรื่องเล่าเกี่ยวกับชุมชน 2) เรื่องเล่าเกี่ยวกับคนทำผ้าयोกรม และ 3) เรื่องเล่าเกี่ยวกับลวดลายและอัตลักษณ์ของกลุ่มชน กระบวนการถ่ายทอดเรื่องเล่าผ่านช่องทางของสื่อหลากหลายประเภท ได้แก่ เฟซบุ๊ก, ไลน์, อินสตาแกรม และเว็บเพจ โดยมีจุดประสงค์ของการสร้างเรื่องเล่าประกอบด้วย 1) การเพิ่มยอดขายหน่วยผลิตภัณฑ์ผ้าयोกรม 2) การเผยแพร่กิจกรรมเกี่ยวกับผ้าयोกรม 3) การให้ความรู้และสร้างประสบการณ์ร่วมเกี่ยวกับผ้าयोกรม และ 4) การส่งเสริมอัตลักษณ์ของสินค้าทางวัฒนธรรมของจังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นการนำเอาประสบการณ์ในโลกอดีตมาสู่โลกปัจจุบันด้วยเครื่องมือของโลกดิจิทัลและการนำคุณค่าของผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมมาสร้างให้เป็นมูลค่าได้อย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ : เรื่องเล่า, ชุมชนผ้าทอ, อัตลักษณ์ในโลกดิจิทัล

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

Textile Narrative : How Traditional Textile and Self Identities are being Valued and Promoted to the Digital World

Pokkasina Chathiphot²

Abstract

This article focuses on the stories about indigo-dyed textile which appear online platform. The study was conducted by collecting data through interviews and online media from entrepreneurs of indigo dyed products in order to understand the process of creating stories for indigo-dyed textile as an outstanding cultural product of Sakon Nakhon Province. The study found that stories appearing on online media can be divided into 3 categories: 1) story about community 2) story about indigo-dyed textile and 3) story about motif and ethnic identity. The process of broadcasting stories through various media channels including Facebook, Line, Instagram and Web pages. The purpose of creating stories includes 1) increasing sales of indigo-dyed textile products 2) dissemination of indigo dyeing activities 3) providing knowledge and building experiences on indigo-dyed textile and 4) promoting indigo-dyed textile as identity of cultural products of Sakon Nakhon Province. It is also bringing the past to the present world with the tools of the digital world and bringing the value of cultural products into concrete values.

Keywords : Narrative, Weaving Community, Digital World, Self Identity

²Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Sakon Nakhon Rajabhat University.

บทนำ

วัฒนธรรมการทอผ้านั้นมีการสอนกันมาด้วยวัฒนธรรมแบบมุขปาฐะของชนกลุ่มต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ผู้ไทย ญ้อ กะเลิง โย้ย ลาวและໄສ ต่างก็มีองค์ความรู้เรื่องครามและการย้อมคราม โดยชั้นแรกเรียนรู้ผ่านการสังเกตและรู้ว่าครามเป็นพืชชนิดหนึ่ง มีใบขนาดเล็ก และสามารถให้สี จึงนิยมนำกิ่งครามรวมถึงใบมาแช่น้ำเพื่อหมักเอาน้ำครามด้วยการกวนปูนแดงหรือปูนขาวลงไปทำให้ตกตะกอนเกิดเป็นก้อนครามหรือเนื้อครามเหลว ก่อนที่จะนำเนื้อครามนั้นมาทอหม้อด้วยการผสมน้ำด่างซีเถ้าและความเปรี้ยวจากน้ำมะขาม และสามารถย้อมเส้นใยทั้งฝ้ายและไหม รวมถึงย้อมผ้าได้

เมื่อกล่าวถึงภูมิปัญญาการทอผ้าในทุกวัฒนธรรมคงปฏิเสธไม่ได้ว่าเป็นงานสำคัญอย่างหนึ่งของผู้หญิงมาแต่โบราณกาล เพราะบทบาทหน้าที่สำคัญมากในวิถีชีวิตผู้หญิงมีความผูกพันกับ “การทอผ้า” นับตั้งแต่ภูมิปัญญาการปลูกฝ้าย เก็บฝ้าย อีวฝ้าย เช่นฝ้าย มัดหมี่ คั้นหูก สืบหูก ไปจนถึงการทอ ถัก ปัก จก ยก จิต เหล่านี้เป็นทักษะและความรู้สำคัญที่ติดตัวผู้หญิงมาแต่บรรพกาล กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญานี้มีความเป็นระเบียบแบบแผนอย่างวิทยาศาสตร์ กล่าวคือผ่านการสังเกตในเบื้องต้น ฝึกหัดในเบื้องต้น และลงมือทำในเบื้องปลาย ฝึกฝนจนเกิดเป็นความเชี่ยวชาญ จนกระทั่งทอผ้าสำเร็จออกมาเป็นผืนพร้อมสำหรับการใช้งานในโอกาสต่าง ๆ

การทอผ้าจึงเป็นกิจกรรมสำคัญของผู้หญิง สุริยา สมุทคุปต์และพัฒนา กิตติอาษา (2536 : 65) กล่าวว่า ผ้าและกระบวนการทอผ้าของอีสานมีส่วนร่วมโดยตรงต่อกระบวนการขัดเกลาให้ผู้หญิงอีสานมีความเป็นผู้หญิงที่สมบูรณ์ตามค่านิยมของสังคม เมื่อว่างเว้นจากการทำนา ผู้หญิงจะทอผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันเก็บสะสมเอาไว้ และยังทอผ้าจากการคิดประดิษฐ์ลวดลายต่าง ๆ เพื่อความสวยงามของผืนผ้าเอาไว้ใช้ในโอกาสต่าง ๆ เมื่อต้องออกไปพบปะกับคนอื่น ๆ ในงานบุญจึงอาจกล่าวได้ว่าการทอผ้าเป็นการแสดงฝีมือและชั้นเชิงของศิลปะบนผืนผ้าของผู้หญิง สอดคล้องกับแนวคิดของวิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2527 : 199) ที่กล่าวว่า ฝีมือในการทอผ้าเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของผู้หญิงที่จะช่วยให้ฝ่ายชายและญาติฝ่ายชายมองเห็นคุณค่าของความเป็นกุลสตรีของผู้หญิง และผลญาอีสานของจารุบุตร เรื่องสุวรรณ (2520 : 9) ยังตอกย้ำให้เห็นว่าบทบาทหน้าที่สำคัญของผู้หญิงที่เหมาะสมสำหรับการออกรับและมีความพร้อมที่จะสร้างครอบครัวได้ต้องมีข้ออันพึงประสงค์ดังนี้

“ต่ำหูกบ่เป็นแจ ต่ำแพรบ่เป็นผาด้อน เลี้ยงม่อนปัฐไต่ลुकโตนอน อย่าฟ้าวอนเอาผัว”

“...หญิงใดเจอจาด้าน ตามคองเถ่าแก่ ให้ถื่อแท้คำเฒ่าสั่งสอน ตั้งเหล่า บขี้คร้าน ต่ำหูกทอไหม ของแพงตีเอนกนอนในห้อง หญิงนั้น เขากะลือซาแท้ ทั้งแดนดาโลก ไผกะยังอยากได้เป็นแก้วมิ่งเมีย นางนั้นครวที เอากล่อมกลิ้งเป็นมิ่งเมียขวัญ นางจักพาคูณเฮือน อยู่สบายหายฮ้อน...”

นอกจากนี้ สิ่งที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาและการแบ่งบทบาทหน้าที่ของชาย-หญิงที่ชัดเจนที่สุดในวัฒนธรรมผ้าทอในสังคมอีสาน คือ “พญาคำก่องสอนไพร่” ซึ่งเป็นวรรณกรรมนิทานที่เป็นคำสอน ต้นฉบับจากบ้านคือ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ชำระโดยพระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ (2513 : 14-15) โดยมีบ้นสอนต่ำหูกที่พญาคำก่องได้สอนไพร่ฟ้าของตนเอง และได้กล่าวถึงการทอผ้าไว้อย่างละเอียด ความว่า

“เมื่อนั้น	พญาคำก่องเจ้า	เทศนาสอนสั่ง	
	บอกให้ฮู้จักเวียกบ้าน	การสร้างก่อแปง	
แม่หญิง	ให้ฮู้แจ้งไว้	ต่ำหูกจิตไหม	แท้เนอ
	พอสอนสาว	ให้สั่งสอนการย้าว	
	แปงโตม้อน	กินมอนบื้อบ่อน	
	เฮ็ดสวนมอนให้กว้าง	ประสงค้ได้ปลูกมอน	
แม่หญิง	เป็นคนสาวลือก	ไหมดักแต่	
	ทั้งดูแลม้อน	เก็บมอนเข้าค่า	
	ทั้งต่ำหูกฝ้าย	ไหมพ้อมแต่งสี	
	แปงนิลหม้อ	เอาคามลงแช่	

เซ็นไหมทุกฝ้าย	ทิ้งข้าแหล่งไหม
เกียนไม้ไผ่บัง	เป็นกะบอกไหมเคียน
เก็บฟืมเขา	ใส่กะบุงพันเกี่ยว
แปงไหมเส้น	เป็นเครือยาวหย่อน
เมื่อสับทุกแล้ว	จึงกางเส้นตำทอ
นั่งแป้นก็กำผืน	ไม่เหยียบคอปืม
จึงได้สอดสวย	“ไปมาพืดพืดดั่งก้อง”

จากข้อมูลข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าภูมิปัญญาและวัฒนธรรมการทอผ้าเป็นสิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนของสกลนครมาแต่อดีต โดยรู้จักการปลูกฝ้ายและผลิตฝ้ายเพื่อทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม เมื่อว่างเว้นจากการทำนา ทำไร่ ผู้หญิงก็จะใช้เวลาทอผ้าเพื่อเก็บไว้ใช้ในงานบุญประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ นอกจากนี้จะใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวันแล้ว ผ้าทอยังกลายเป็นเครื่องบ่งชี้สถานภาพทางสังคมและแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนชาติไท-ไทยในอาณาบริเวณวัฒนธรรมแ่งสกลนครด้วย

หุ้ม ห่ม ห่อ โอบ รัด มัด ผูก : ปฏิบัติการบนเรือนกายโดยใช้ฝ้าย้อมคราม

ผ้าทอที่เป็นลักษณะเด่นของเขตอีสานเหนือและอีสานกลาง คือ ฝ้าย้อมคราม สำหรับเป็นผ้าขืนนุ่งห่มในชีวิตประจำวัน และ ผ้าไหมมัดหมี่ สำหรับใช้ในโอกาสพิเศษ ลวดลายจะเป็นลายทางตั้งตกแต่งด้วยส่วนตีนขืนซึ่งมักเป็นฝ้ายและส่วนหัวขืนหรือส่วนเอวจะเย็บต่อด้วยผ้าที่มีลายขิดเป็นลายทางสีแดง ฝ้ายลายขิดทำเป็นผ้ามา่น หมอน และผ้าห่ม ลวดลายมักเป็นรูปสัตว์และเป็นลวดลายแบบเดียวกับของกลุ่มคนไท-ลาวทั่วไป สิทธิชัย สมานชาติ (2555) กล่าวว่า ยามว่างจากงานนา ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายจักสาน เป็นเหมือนภาพสะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตและสังคมของชาวอีสานได้ดีว่าหน้าที่สำคัญของผู้หญิง คือการทอผ้าซึ่งเป็นงานรองจากอาชีพหลัก เช่น เตรียมทำเครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ประเภท เครื่องนอน หมอน มุ้ง ผ้าห่ม เสื้อ ขืน (ผ้านุ่ง) ข่ง (กางเกง) โสร่ง ผ้าขาวม้า และเครื่องใช้ที่จะถวายพระในพิธีกรรมงานบุญประเพณีต่าง ๆ ดังนั้น จึงมีการถ่ายทอดวิธีการย้อมผ้า การทอผ้า สืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน ส่วนการย้อมสีจะใช้สีธรรมชาติ ซึ่งได้จาก ใบ ดอก ผล เปลือก แก่นของต้นไม้ชนิดต่าง ๆ และโดยเฉพาะสีครามที่ได้จาก “ต้นคราม” พืชที่ให้สีครามและน้ำเงิน

ครามและฝ้าย้อมครามในอาณาบริเวณแ่งสกลนครนั้น เดิมแฝงและฝังอยู่ในประวัติความทรงจำของผู้เฒ่าผู้แก่ อนุรักษ์ สหายทอง (2554 : 1) กล่าวว่า จังหวัดสกลนครเป็นแห่งแรกในประเทศไทยที่ฟื้นฟูการย้อมครามมาจากต้นตอของภูมิปัญญาที่ถูกกลบไว้ด้วยวัฒนธรรมชนบทสมัยใหม่ ล่วงเข้าปีที่ 5 ของการศึกษาค้นคว้าจึงมีผลิตภัณฑ์ฝ้าย้อมครามรูปแบบตามยุคสมัยออกสู่ตลาดจังหวัดเชียงใหม่และกรุงเทพฯ ปีที่ 6-9 มีการศึกษาวิจัยด้วยกระบวนการและเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ จนสามารถอธิบายกระบวนการสกัดและย้อมสีครามที่สลับซับซ้อนได้ และได้เผยแพร่จนผู้บริหารโภครู้จักความพิเศษของครามและฝ้าย้อมครามในปี พ.ศ. 2548 ทำให้ครามและฝ้าย้อมครามได้รับความสนใจทั้งในประเทศและต่างประเทศ เนื่องจากคุณสมบัติพิเศษของคราม คือ ให้น้ำเงินสดใส เส้นใยฝ้ายธรรมชาติที่ละเอียด กระบวนการผลิตครามและฝ้าย้อมครามเป็นกระบวนการที่ย้อมเย็น

“ผ้าคราม” หรือ “ฝ้าย้อมคราม” ที่นำมาใช้เป็นปฏิบัติการบนเรือนกายทั้งหุ้ม ห่ม ห่อ โอบ รัด มัด ผูกในชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ถูกผลิตขึ้นเพื่อใช้ในครัวเรือน ไม่ได้ทำในรูปแบบของอุตสาหกรรมหรือวิสาหกิจ เนื่องจากสมัยก่อนระบบเศรษฐกิจยังเป็นแบบพึ่งพา และใช้การเกษตรกรรมเป็นตัวขับเคลื่อนชุมชน การทอผ้าทุกชนิดใช้เวลาที่ว่างเว้นจากการทำเกษตร บทบาทหน้าที่ของคนก็ถูกจัดแบ่งชัดเจน ผู้ชายทำหน้าที่ซ่อมแซมบ้าน สร้างบ้าน ปลูกเลี้ยงข้าว ทำคอกสัตว์และงานจักสาน ส่วนผู้หญิงก็ต้องเรียนรู้การมัดหมี่ ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม อ้วฝ้าย เซ็นฝ้าย ทอผ้า เพื่อเก็บเอาไว้ใช้ในงานบุญและการออกร์เรือน หากแต่ช่วงเวลานี้กิจกรรมที่กล่าวมาแล้วข้างต้นได้เลือนหายไปจากชุมชนหลายแห่งด้วยการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง

ทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน เมื่อเกิดการรื้อฟื้นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการทอผ้ากลับมาอีกครั้ง ในช่วงแรกแม้จะเป็นไปอย่างช้า ๆ เนื่องจากต้องอยู่ในกระบวนการปรับตัวหลายอย่าง จึงทำให้การทอผ้าเป็นเรื่องเล็ก ๆ ไม่หวือหวา และยังมีลักษณะการทำในครัวเรือน แต่เมื่อกระแสความนิยมพื้นบ้านได้เกิดขึ้น หน่วยงานราชการหลายแห่งได้ผลักดัน ส่งเสริม รวมถึงการเข้ามาควบคุมกระบวนการดังกล่าวให้เข้ารูปแบบเพื่อที่จะสามารถนำคนและชุมชน (ผู้หญิงที่มีฝีมือรวมกลุ่มกัน) เข้าสู่แหล่งทุนที่พยายามจะสนับสนุนกำลังทรัพย์ให้เกิดเป็นการรวมกลุ่มแบบหลวม ๆ และมีเงื่อนไขต่าง ๆ ในเวลาต่อมา จนกลายเป็นการบริหารจัดการกลุ่มในรูปแบบ กลุ่มสตรี กลุ่มแม่บ้าน และเข้มข้นขึ้นจนกระทั่งการจัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจที่สามารถเข้าถึงแหล่งทุนจำนวนมากได้ โดยการรับรองจากหน่วยงานภาครัฐ

ชาวบ้านในพื้นที่ต่าง ๆ ของจังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหาร ได้ใช้องค์ความรู้เรื่องคราม การย้อมครามและการทอผ้าครามที่สืบทอดมาจากภูมิปัญญาของบรรพชนกลับมาสืบสานและสร้างสรรค์ให้ “ผ้าคราม” พื้นกลับคืนมามีบทบาทและเป็นที่รับรู้อย่างแพร่หลาย ผ้าครามหรือผ้าย้อมครามจึงนับว่าเป็นการต่อยอดอดีตและปรับใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่เกิดจากฐานทรัพยากรทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญในฐานะที่เป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญต่อชุมชน สังคมและเศรษฐกิจของประเทศมาตั้งแต่อดีต แต่ด้วยบริบทของสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายประเภทที่ได้รับผลกระทบจากความทันสมัย ทำให้กระแสของท้องถิ่นและความเป็นท้องถิ่นถูกเบียดขับให้มีพื้นที่น้อยลง สิ่งที่ยังคงอยู่คือ “องค์ความรู้และภูมิปัญญาผ้าทอของผู้หญิง” ที่กลายเป็นชุดความรู้ที่อยู่ในตัวผู้สูงอายุ ผู้หญิงสมัยใหม่ไม่ทอผ้า เนื่องจากกระบวนการทอผ้าต้องใช้ความอดทนและความประณีต วิธีการทอผ้าจึงกลายเป็นภาระและหน้าที่ของผู้สูงอายุของกลุ่มแม่ ป้า ย่า ยายที่นับวันจะลดจำนวนลงไปด้วยปัญหาสุขภาพและโรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ จนกลายมาเป็นปัจจัยที่ทำให้ชุมชนหลายแห่งลด ละ เลิกการทอผ้า และการย้อมผ้าไปในที่สุด ทำให้หลายชุมชนที่ผู้หญิงอายุต่ำกว่า 40 ปี ไม่สามารถสืบสานภูมิปัญญาการย้อมผ้า การทอผ้าของบรรพชนตนเองไว้ได้โดยเฉพาะผ้าครามหรือผ้าย้อมครามที่กระบวนการซับซ้อน ต้องอาศัยทักษะและความชำนาญ ผ่านการฝึกฝน ครูพักลักจำ การปฏิบัติจนเกิดเป็นความจำและทำจนเชี่ยวชาญ จนทำให้ได้ผืนผ้าครามที่สำเร็จ ปัจจัยนี้อาจจะเป็นสิ่งที่นำไปสู่การสูญหายของผ้าย้อมครามเร็วยิ่งขึ้น

ชุมชนทอผ้าหลายแห่งของจังหวัดสกลนครจึงมีภาพที่ชัดเจนว่า “ผู้หญิง” เป็นกลไกสำคัญต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากในหลายชุมชน และกลไกนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยระบบการ “ขัดเกลาทางสังคม” ที่ผ่านจากรุ่นสู่รุ่น โดยเฉพาะการเรียนรู้ร่วมกันของผู้หญิง การรวมตัวกันจากกลุ่มเล็ก ๆ ที่ต้องการให้ครอบครัวอยู่ดีกินดี และมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิต มีคำบอกเล่าจากผู้หญิงหลายคนและหลายชุมชนที่กล่าวว่างานหัตถกรรมผ้าทอสามารถเป็นที่พึ่งและเป็นอาชีพอิสระที่สร้างรายได้จนเจือครอบครัว สามารถส่งลูกเรียนจนจบระดับปริญญา และยังสามารถปลดหนี้สินที่เกิดจากภาคเกษตรกรรมได้ สิ่งที่ผู้หญิงในชุมชนสามารถทำได้คือการรวมกลุ่มกันเพื่อทอผ้าและส่งไปจำหน่าย จากกลุ่มเล็ก ๆ นำมาสู่กลุ่มที่ขยายตัวขึ้นจนเกิดเป็นความยั่งยืน สมาชิกในกลุ่มที่ล้วนเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในงานทอผ้าต่างก็พยายามแสดงฝีมือตนเองผ่านงานหัตถกรรม คิดค้นลวดลายต่าง ๆ ออกมาอย่างหลากหลาย ส่วนใหญ่มักจะเป็นลวดลายที่มาจาก การสั่งสอนของญาติผู้ใหญ่ที่มีความเชี่ยวชาญในเชิงช่างศิลป์ ผนวกกับลวดลายที่คิดค้นขึ้นมาเอง กลายมาเป็นผืนผ้าที่มีความงดงามและมีนัยยะของความหมาย โดยเฉพาะของความหมายในวิถีชีวิต สามารถบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลาย บางคนที่มีวิถีคิดเชิงซ้อนก็พยายามที่จะเสาะแสวงหานำสิ่งที่อยู่ในชุมชนถอดบทเรียนออกมาเป็นลวดลายที่บอกเล่าเรื่องราวของชุมชนตนเองผ่านผืนผ้า

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้หญิงเป็นตัวแปรสำคัญของการขับเคลื่อนพลังของเศรษฐกิจฐานรากให้กับชุมชน “ผ้าทอ” และ “คราม” นับเป็นวัตถุดิบและกระบวนการสำคัญที่นำชุมชนไปสู่ความสำเร็จและความเข้มแข็ง “พลังของผู้หญิง” ไม่ได้อยู่ที่ความสามารถทางด้านร่างกาย หากแต่เป็นพลังที่อยู่ใน “ภายในใจ” ที่พยายามขับเคลื่อนผลักดัน และทำให้บรรลุตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ ผู้หญิงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางของการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะนโยบายระดับครอบครัว และนโยบายทางเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน ปรากฏให้เห็นชัดเจนเกี่ยวกับความพยายามในการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอกเพื่อให้เกิดการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจผ้าย้อมคราม การเจรจาเพื่อติดต่อ

หาคุณค่าทั้งในระดับชุมชน ภูมิภาค ระดับประเทศ และต่างประเทศ นำมาซึ่งรายได้และการกระจายรายได้อย่างถ้วนทั่วในชุมชน รายได้ส่วนหนึ่งที่เกิดจากงานหัตถกรรมผ้าทอและผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาผ้าย้อมครามมีส่วนช่วยเหลือและเกื้อกูลให้เกิดชุมชนดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง

ผ้าย้อมคราม : หลากเรื่องเล่าจากโลกเก่าสู่โลกดิจิทัล

ปัจจุบันจังหวัดสกลนครได้กลายเป็นแหล่งผลิตผ้าย้อมครามที่มีคุณภาพมากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย ชาวบ้านได้ใช้องค์ความรู้เรื่องคราม การย้อมครามและการทอผ้าย้อมครามที่สืบทอดมาจากภูมิปัญญาของบรรพชนมารื้อฟื้นสืบสาน และสร้างสรรค์ให้ “ผ้าย้อมคราม” ฟื้นกลับคืนมาอีกครั้งและเป็นทำให้เป็นที่รับรู้อย่างแพร่หลาย ผ้าทอย้อมครามเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากฐานชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาเป็นระยะเวลายาวนานจนเกิดเป็นกระแสของการทำวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้า (Commoditization) ก็ยิ่งทำให้ผ้าย้อมครามได้รับแรงกระทำจากหลายภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของภาครัฐ เอกชน และกลไกการตลาด โดยเฉพาะตลาดที่เกี่ยวข้องกับดิจิทัล ซึ่งเป็นกระแสนิยมของโลกสมัยใหม่ ผ้าย้อมครามจากที่เคยอยู่กับที่ไม่ได้เคลื่อนไหวไปกับกระแสก็จำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับยุคที่มีการขับเคลื่อนด้วยดิจิทัล มีหลายหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนและส่งเสริมให้ชุมชนได้เรียนรู้กระบวนการสื่อสารเพื่อทำให้ “คนอื่น” ได้รู้จัก “ตัวตน” ของคนทำครามหรือภูมิปัญญาคราม จนทำให้เกิดเรื่องเล่าขึ้นต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย

ภาพที่ 1 แผนที่ภูมิศาสตร์ครามของจังหวัดสกลนคร

หากจะกล่าวว่า เรื่องเล่าต่าง ๆ ที่ถูกนำเสนอผ่านสื่อสมัยใหม่ทั้งทางเฟซบุ๊ก ไลน์ และเพจ มักจะนำเสนอเกี่ยวกับหลากหลายมุมมองของ “คราม” และ “ผ้าย้อมคราม” เพื่อเน้นการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของตนหรือของกลุ่มให้ได้มากขึ้น และเรื่องราวที่ถูกนำเสนอมักจะเกี่ยวข้องกับคน ลวดลาย สถานที่สำคัญของการผลิตคราม เรื่องราวเหล่านี้สะท้อนให้เห็นชุดความคิดที่สำคัญบางอย่างของคนทำครามที่พยายามแสดงให้เห็นจุดยืนสำคัญในการอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนตนเองเอาไว้ ในอีกแง่หนึ่งก็ทำให้เห็นความพยายามในการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาในรูปงานศิลป์และงานหัตถกรรมให้มีความโดดเด่นสามารถที่จะนำไปสู่การพัฒนาในระดับสากลได้ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ยังพบว่า การนำเสนอเรื่องราวและเรื่องเล่าต่างก็ยังคงยึดเอาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ “ภูมิปัญญา” ของคนในชุมชนและลวดลายหรือลักษณะพิเศษของเส้นใยที่ใช้

มานำเสนอให้เกิดความแตกต่างจากบุคคลอื่น ซึ่งจะอธิบายให้เห็นเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

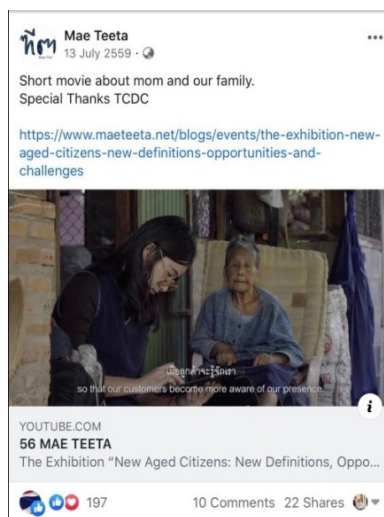
เรื่องเล่าเกี่ยวกับคน

เรื่องเล่าเกี่ยวกับคนที่ปรากฏในสื่อออนไลน์ของภูมิปัญญากรรมและผ้าย้อมคราม ปรากฏชัดเจนในด้านที่เกี่ยวข้องกับครุภูมิปัญญา แม่ครุกรรม รวมถึงผู้ที่บุกเบิกเกี่ยวกับคราม ซึ่งบรรดาคนทำครามจะต้องกล่าวอ้างถึง ครุกรรมหรือแม่ครุกรรม เป็นผู้ที่ทำครามมักจะระลึกถึงบุญคุณของครูบาอาจารย์ที่เป็นคนสอนทำคราม เริ่มตั้งแต่การก่อกม้อ การย้อมคราม การปรุหม้อ ดังนั้น เมื่อต้องการจะกล่าวถึงหรืออ้างถึงบุญคุณของครูเหล่านั้นจึงมักจะใช้ “บุคคล” เป็นครุภูมิปัญญากรรมมากกล่าวอ้างอิง เพื่อแสดงให้เห็นถึงความกตัญญูทเวทิตาต่อผู้มีพระคุณ และบุคคลที่กล่าวถึงนี้มักจะเป็นบุคคลสำคัญในแวดวงของคราม ได้แก่ แม่ชีตา แม่พี่ระ แม่คำบุญ แม่ปอน แม่บุญเรือน ซึ่งมีรายละเอียดปรากฏในเฟซบุ๊กของคนทำคราม ดังนี้

ภาพที่ 2 เฟซบุ๊กของฐิติมา บุญต่าย “เฮือนนางคราม”

การนำเสนอเรื่องราวของบุคคลอีกด้านหนึ่ง เป็นการนำเสนอเรื่องเล่าของการเดินทางของภูมิปัญญากรรมจากรุ่นสู่รุ่น และอยู่ในรูปหนังสือ แต่นำเสนอผ่านเพจและเฟซบุ๊ก การบอกเล่าเรื่องราวของการสืบทอดมหายใจของภูมิปัญญาผ้าย้อมครามนั้นย่อมต้องอาศัยกาลเวลาและคุณภาพของผลิตภัณฑ์เป็นสิ่งสำคัญ และมักถ่ายทอดเรื่องราวของบุคคลสำคัญที่เป็นต้นทางของภูมิปัญญานั้นด้วย เช่น การนำเสนอเรื่องราวของแม่ชีตา ในฐานะที่เป็นผู้ก่อกำเนิดผ้าฝ้ายย้อมครามเป็นเจ้าแรกของสกลนคร ดังปรากฏในเพจของชีตา ความว่า

ภาพที่ 3 เพจ “ชีตา”

อีกด้านหนึ่งของการนำเสนอเกี่ยวกับ “คน” พบว่า เจ้าของเฟซบุ๊กหรือเพจมักจะนำเสนอเรื่องเล่าของบุญคุณและการรำลึกบุญคุณของแม่ครูครุฑที่ถึงแก่กรรม แต่ยังคงส่งผลทางใจต่อเจ้าของเฟซบุ๊กหรือเพจอยู่ การแสดงความเคารพและการรำลึกถึงนี้เป็น การแสดงออกถึงความกตัญญูและการแสดงความนอบน้อมในวิชาความรู้ของครูบาอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาเกี่ยวกับภูมิปัญญาครุฑให้ จนทำให้เจ้าของเพจประสบผลสำเร็จในเส้นทางสายอาชีพที่เกี่ยวข้องกับครุฑ ดังปรากฏใน เฟซบุ๊กของรุณณี ซึ่งเป็นเจ้าของผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายย้อมครามและสีธรรมชาติอื่นที่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์อีกกลุ่มหนึ่ง ได้กล่าวถึง แม่ครูบุญเรือน ที่เป็นบุคคลสำคัญที่ถ่ายทอดวิทยาการด้านครุฑให้ และให้คำมั่นสัญญาในการที่จะสืบสานและสร้างสรรค์องค์ความรู้ดังกล่าวให้เป็นภูมิปัญญาและมรดกไปจนถึงรุ่นลูกหลานต่อไป ดังปรากฏในเฟซบุ๊กที่ว่า

ภาพที่ 4 แม่ครูบุญเรือน อินทรีย์ ในเฟซบุ๊กของรุณณี

ภาพที่ 5 แม่ครูภูมิปัญญาปอน โคตรพรหม บ้านหนองครอง

จากที่นำเสนอมาแล้วข้างต้น พบว่า เรื่องเล่าที่นำเสนอเกี่ยวกับบุคคลสำคัญด้านครุฑ และหยิบยกประเด็นของการเป็นครูภูมิปัญญาครุฑที่สำคัญของกลุ่มหรือของชุมชนมาเป็นเรื่องเล่า สะท้อนให้เห็นความพยายามในการสร้างเรื่องเล่าให้มีคุณค่าด้วยการเชื่อมโยงไปถึงรากเหง้าของภูมิปัญญาที่มาจากบรรพบุรุษของชุมชน เป็นการต่อยอดให้เห็นคุณค่าในเชิงที่เป็นสายธารที่สืบทอดและสืบสานมาอย่างไม่ขาดสาย มีความเป็นชุมชนที่ยังคงรักษาแก่นแท้ของภูมิปัญญาครุฑและ

ฝ้าย้อมครามเอาไว้ได้อย่างมั่นคง นอกจากนี้ ยังสะท้อนให้เห็นวิถีคิดของคนในชุมชนที่ยังคงเชิดชูบูชาและให้คุณค่ากับ “บุคคล” ที่เป็นผู้มีองค์ความรู้ว่าควรค่าแก่การยกย่อง ให้ความเคารพ ไม่ได้เพียงเคารพในความอาวุโส หากแต่เคารพในความเป็นผู้มีองค์ความรู้ที่แบ่งปันมาสู่คนในชุมชนและสามารถนำเอาองค์ความรู้นั้นไปปรับประยุกต์ใช้ในการทำมาหากิน รวมถึงสร้างรายได้ให้กับคนในครอบครัวของตนเอง

การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “คน” จึงเป็นภาพที่แสดงออกถึงความความกตัญญูต่อดี และรู้จักบุญคุณของผู้มีพระคุณ ซึ่งนับเป็นคุณลักษณะสำคัญของคนในชุมชนชนบท และแสดงคุณลักษณะของผู้ที่จะสืบทอดภูมิปัญญาที่เป็นสิ่งสำคัญของชุมชนเอาไว้ และเมื่อนำเสนอเรื่องราวต่าง ๆ ก็มักจะได้รับความสนใจ และเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า “คราม” และ “คนทำคราม” เดินทางมาจนถึงปัจจุบันก็เนื่องมาจากแรงขับเคลื่อนจากบรรพชนที่มุ่งมั่นในการสืบสานและสร้างสรรค์มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาอันทรงค่าไว้ และยังเป็นสิ่งที่ทำให้เห็นว่า “คนนอก” ในฐานะที่ไม่ใช่คนทำคราม ก็มีความรู้สึกที่ดีต่อการกระทำที่เป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน และเป็นคนมีความกตัญญูต่อครูบาอาจารย์ พ่อครูแม่ครู

เรื่องเล่าเกี่ยวกับลวดลาย

ลวดลายบนผืนผ้าสื่อถึงวัฒนธรรมและสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของผู้คน การสอดแทรกศิลปะบนผืนผ้า นอกจากจะทำให้เกิดความสวยงาม ยังพบว่าการสร้างสรรค์ลวดลายบนผืนผ้าเป็นการสืบสานมรดกทางภูมิปัญญาที่ส่งต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ลวดลายบนผืนผ้าของคนอีสานโดยทั่วไปเกิดจากการ “มัดหมี่” ลวดลายมัดหมี่ที่นิยม ได้แก่ ลายขอ ลายนาคลายเครือ ลายขาเป็ย ลายซิ่นคั่น ลายหมากจับ ลายหวี ลายเกล็ดเต่า ลายเกล็ดแลน ลายทาง ฯลฯ ซึ่งแต่ละลวดลายมีรูปแบบที่แตกต่างกัน ถูกส่งต่อมายังลูกหลานในโครงสร้างที่ชัดเจนสามารถที่จะเรียนรู้ได้ อีกทั้งผลิตซ้ำได้ เพราะอยู่ในโครงสร้างของรูปทรงเรขาคณิต และผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะสอนกันมา และฝึกหัดให้คนที่เริ่มมัดหมี่ทำจากลวดลายง่าย ๆ ก่อน เช่น ลายคว่ำ ลายหางย หลังจากที่ชำนาญแล้วก็จะสอนลวดลายอื่น ๆ ที่ซับซ้อนขึ้น การฝึกหัดมัดหมี่จึงเป็นภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมของผู้หญิงในฐานะที่เป็นเครื่องมือขัดเกลาทางสังคมของผู้หญิง รวมถึงกระบวนการเปลี่ยนผ่านสถานภาพของผู้หญิงที่สำคัญที่สุด

ลวดลายฝ้าย้อมครามของจังหวัดสกลนครมีความแตกต่างและหลากหลาย หากแต่อยู่บนพื้นฐานของลวดลายโบราณ ซึ่งเป็นรูปแบบเรขาคณิต และลวดลายประยุกต์ ลวดลายที่ชาวบ้านนิยมมัดหมี่ ได้แก่ ลายกาบ ลายนาค ลายขอ ลายเป็ย ลายตุ้ม ลายตัด ลายเป็ย ซึ่งลวดลายเหล่านี้เป็นลวดลายเก่าแก่ที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ สอดคล้องกับธีระพันธ์ ล. ทองคำ (2559 : 139) กล่าวไว้ว่า ลวดลายผ้าทอของไทย-ลาว ช่างทอและผู้ค้าผ้าทอส่วนใหญ่ไม่ค่อยจะทราบชื่อลาย ยกเว้นชื่อลายพื้นฐานบางลายเป็นลายจารีต เช่น ลายนาค ลายขอ ลายผีเสื้อ (แมงกะปี่) และบางลายเป็นลายนวัตกรรม ซึ่งมีลักษณะเหมือนของจริงมากขึ้น เช่น ลายนกยูง ลายกระรอก ลายกวาง ลายเครื่องประดับ ด้านแพทริเซีย ซีสมาน (2004 : 257) กล่าวถึงผ้าทอของกลุ่มลาว-ไทในซาเหือและเมืองพวน กล่าวว่า ลวดลายผ้าทอของลาว-ไท นั้นค่อนข้างมีความเกี่ยวข้องกับผูกพันอยู่กับความเชื่อ โดยเฉพาะความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ และความเชื่อในพระพุทธศาสนา และจิตติรัตน์ แวนเรืองรอง (2555 : 1) ได้กล่าวถึง ที่มาของภูมิปัญญาจากลายผ้าทอพื้นเมืองในจังหวัดสกลนคร ว่าประกอบด้วยชนเผ่าพื้นเมือง 6 เผ่า มีกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองที่โดดเด่น 7 อำเภอ ลวดลายที่นิยมมัดหมี่กันมากที่สุดคือ ลายหมากจับ ซึ่งเป็นลวดลายผ้าที่ได้รับความนิยมและมาจากการคัดลอกแบบจากผ้าผืนอื่น ๆ

นอกจากนี้ยังมีการเล่าเรื่องเกี่ยวกับลวดลายของฝ้าย้อมครามในจังหวัดสกลนครมักจะเล่าเกี่ยวกับลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของชุมชน หรือของส่วนตัว การเล่าเรื่องเน้นการอธิบายรูปแบบของลวดลาย โครงสร้างของลวดลาย และความพิเศษในลวดลายผ้าว่ามีที่มาอย่างไร เป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่ได้รับมาจากใคร และมีความยุ่งยากซับซ้อนอย่างไรในการมัดหมี่ลวดลายนั้น ๆ ซึ่งวัตถุประสงค์หลักของการเล่าเรื่องลวดลายต่าง ๆ นอกจากจะอธิบายหรือพรรณนาความงดงามวิจิตรของลวดลายแล้ว สิ่งสำคัญคือการสร้างความประทับใจในความพยายามที่จะสืบทอดรักษาลวดลายดั้งเดิมของบรรพบุรุษเอาไว้ เพื่อส่งเสริมให้การจำหน่ายมีความหนักแน่นมากยิ่งขึ้น เปรียบเสมือนเป็นการตอกย้ำให้เห็นวิธีการในการที่พยายามสร้างความหมายและการรับรู้แก่ผู้บริโภคให้กลายเป็นส่วนหนึ่งไปกับการอนุรักษ์และการสืบสานมรดกภูมิปัญญา

ของบรรพบุรุษเอาไว้ด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่เจ้าของเพจ หรือเฟซบุ๊กนิยมใช้เล่าเรื่องเกี่ยวกับลวดลายของผืนผ้า โดยมีรายละเอียดปรากฏ ดังนี้

ภาพที่ 6 ลวดลายผ้าที่เป็นมรดกของเจ้าของเพจ Thanwa Khamsong

ภาพที่ 7 หมี่เก่าของไทภูทอกбак เจ้าของเพจ Thanwa Khamsong

การใช้เรื่องเล่าประกอบภาพ นอกจากจะทำให้เป็นการให้ความรู้พอสังเขปเกี่ยวกับลวดลายผ้าแล้ว ยังเป็นการบันทึกเรื่องราวของลวดลายผ้าชนิดต่าง ๆ ไว้ ซึ่งบางครั้งลวดลายผ้าของชุมชนต่าง ๆ มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน หรือมีลวดลายที่เหมือนกัน แสดงให้เห็นว่า ลวดลายผ้าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมร่วมของกลุ่มชนต่าง ๆ ที่คิดและสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาอันชาญฉลาด มีการหยิบยืมรวมถึงแบ่งปันกันอยู่ตลอดเวลา ไม่มีใครเป็นเจ้าของลวดลายนั้นอย่างแท้จริง เพราะถือว่าเป็นสมบัติร่วมที่ใครก็สามารถที่จะนำไปทำต่อ หรือสร้างสรรค์เพิ่มเติมขึ้นมาให้มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวได้ ฉันทา คำสงค์ เป็นอีกบุคคลหนึ่งที่มักจะเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการสืบทอดและอนุรักษ์ลวดลายผ้าโบราณของบรรพบุรุษของตนเอาไว้ ลวดลายที่เขากล่าวถึงมักจะเป็นลวดลายของการมัดหมี่ ขิด จก และผ้าทอสีตะกอก โดยการรวบรวมลวดลายเหล่านี้เอาไว้เพื่อเป็นการสืบสานให้คงอยู่ แม้ในวันที่เจ้าของภูมิปัญญาที่เคยสร้างสรรค์ลวดลายไม่ได้อยู่บนโลกนี้แล้ว แต่ลวดลายและเทคนิคของการทอผืนผ้าเหล่านี้ยังคงอยู่ และรอการสืบสานจากคนรุ่นหลังและเป็นคนที่มองเห็นคุณค่าของเรื่องราวที่มีนัยยะสำคัญทางจิตใจ ด้วยเหตุนี้ ลวดลายของผืนผ้าทุกผืนจึงไม่ได้เป็นเพียงแค่เล่าเรื่องของความงดงามจากฝีมืออันประณีตของคนเฒ่าคนแก่เท่านั้น แต่ยังเป็นสิ่งที่มีความหมายต่อภูมิรัฐของชุมชนด้วย เพราะลวดลายบางอย่างบอกเล่าความเป็นมาและความเชื่อ

ของคนในชุมชนไว้อย่างซับซ้อนและลึกซึ้ง

การเล่าเรื่องจากลวดลายของผืนผ้าอีกประเภทหนึ่ง เป็นการเล่าเรื่องด้วยการแสดงความสามารถในการเลียนแบบ และการลอกแบบจากลวดลายดั้งเดิมของบรรพบุรุษ ซึ่งกลายเป็นทักษะที่สำคัญของคนรุ่นหลังที่มีความพยายามในการสืบทอดลวดลายดั้งเดิมเหล่านั้นเอาไว้ ทิวา ฮักคราม จึงเน้นไปที่การสืบสานและสร้างสรรค์ลวดลายผ้าย้อมครามผ่านเฟซบุ๊ก จนกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านมัดหมี่ลายโบราณและได้นำเข้ามามัดหมี่ในผืนผ้าหลายแบบผสมผสานกับคราม กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่า สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองรวมถึงคนในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลวดลายผ้าโบราณของทิวา ฮักคราม ได้รับเป็นมรดกมาจากญาติฝ่ายแม่ที่มอบ “ผ้าเก็บลาย” เอาไว้ให้ และทำให้เขาได้นำเอาลวดลายในผ้าเก็บลายนั้นมาถ่ายทอดลงในผืนผ้าย้อมครามเกือบทั้งหมด ดังปรากฏในเฟซบุ๊กของทิวา ฮักคราม ว่า

ภาพที่ 8 ลวดลายผ้าโบราณของทิวา ฮักครามที่ได้มาจากผ้าเก็บลาย

ลวดลายผ้าจากชุมชนบางแห่งใช้กลวิธีการนำเสนอเรื่องเล่าที่แสดงถึงพลังของชุมชน เป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบ จนเป็นที่มาของลวดลายอัตลักษณ์ประจำชุมชน และสามารถสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรหรือกลุ่มผู้ทอผ้าได้ เช่น ผ้าไหมย้อมครามลวดลาย “ตุ้มโฮม” ของชุมชนบ้านกลาง ตำบลด่านม่วงคำ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร

อย่างไรก็ตาม ยังมีลวดลายผ้าอีกหลายลวดลายของชุมชนต่าง ๆ ที่ชุมชนผลิตผ้าครามในจังหวัดสกลนครผลิตขึ้น ซึ่งมีทั้งลวดลายดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา อยู่ในรูปแบบของผ้าชิ้น และลวดลายประยุกต์ที่ปรากฏในผ้าชิ้น ผ้าคลุมไหล่ และผ้าพันคอ แต่มุ่งเพื่อการขายสินค้า ไม่ได้มุ่งเพื่อการเล่าเรื่อง โดยการขายเหล่านั้นมักจะบอกคุณสมบัติของผ้าทอย้อมครามด้าน สี ความยาว ขนาด และลวดลายที่มัดหมี่ว่ายากหรือง่าย และระยะเวลาที่ใช้ในการทอ ซึ่งจะส่งผลต่อจำนวนหรือราคาต่อผืนของผ้าทอย้อมครามด้วย ดังนั้น จึงไม่ได้นำเอามาก้าวในที่นี่ เนื่องจากข้อมูลในเฟซบุ๊กหรือไลน์รวมไปถึงเพจมุ่งตรงไปที่การจำหน่าย เลยไม่ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการเล่าเรื่องถึงลวดลายและความสำคัญของลวดลายต่าง ๆ ที่สำคัญที่จะนำไปสู่การสืบสานและสืบทอดของภูมิปัญญาผ้าย้อมครามในชุมชนของตนเอง

เรื่องเล่าเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์

อัตลักษณ์ หมายถึง สิ่งที่เราารู้สึกว่าเขาเป็น เราแตกต่างจากพวกเขา พวกเราหรือคนอื่น ซึ่งอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริงในธรรมชาติ หากแต่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2542) กล่าวว่า อัตลักษณ์จำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างให้เกิดเป็นความเหมือน หรือความต่าง ระหว่างพวกเราหรือคนอื่น ซึ่งการสร้างขั้นนี้จะมีลักษณะเป็นพลวัตตลอดเวลา ซึ่งกระบวนการสร้างอัตลักษณ์นี้ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อคนและกลุ่มอื่น ๆ ด้วย ดังนั้น อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ จึงเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อทำให้สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์รู้สึกร่วมกันว่าเป็นพวกเดียวกันและรู้สึกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ

ความพยายามในการอธิบายลวดลายผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต ความเชื่อ ค่านิยม ความผูกพัน ตลอดจนความเป็นมาของวัฒนธรรมที่สำคัญ รวมถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ ในจังหวัดสกลนคร กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จึงพยายามที่จะสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองผ่านผืนผ้า ด้วยการบอกเล่าเรื่องราวของลวดลายผ่านภูมิปัญญาและความเชื่อ รวมถึงวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองอย่างหลากหลาย เพื่อสร้างการรับรู้และความเข้าใจในประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองโดยเฉพาะการบอกเล่าเรื่องราวดังกล่าวในผืนผ้าผ่านช่องทางออนไลน์

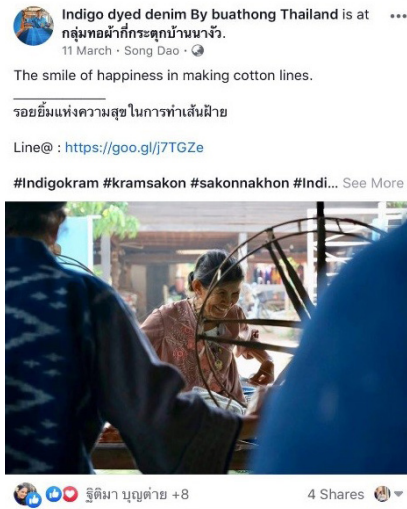
ภาพที่ 9 ผ้าไหมฮ่อมครามลายตุ้มโฮม บ้านกลาง

เรื่องเล่าเกี่ยวกับชุมชนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ที่ทำครามที่ปรากฏในหน้าของเฟซบุ๊ก รวมถึงไลน์ มักจะกล่าวถึงความภาคภูมิใจที่บรรพบุรุษของตนเองได้สืบทอดเอามรดกทางภูมิปัญญานี้มาสู่ลูกหลาน และมีความภาคภูมิใจในกลุ่มชุมชนของตนเองที่มีความเข้มแข็งที่สามารถนำพาคณะความรู้และภูมิปัญญามาพัฒนาและสร้างสรรค์เป็นมูลค่าให้เกิดกับตนเองและผู้อื่น ทำให้ตนเองและชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้และมีรายได้จุนเจือทุกคน ดังปรากฏในเพจเฟซบุ๊กของรณณี ซึ่งเป็นกลุ่มชนผู้ไทที่มีความภาคภูมิใจในวิถีวัฒนธรรมของตนเอง

ภาพที่ 10 การบอกเล่าสถานที่และความภาคภูมิใจในความเป็นคนทำคราม

นอกจากนี้ ยังพบว่ามีการนำเสนอภาพความทรงจำและความสุขจากการทำครามของคนในชุมชนต่าง ๆ ของ สกลนคร ซึ่งภาพของรอยยิ้ม ความสุข เกิดจากการที่ได้สืบสานและสร้างสรรค์ภูมิปัญญาอันล้ำค่าของบรรพบุรุษของตนเอาไว้ได้ และก็ไม่มีที่ใดที่จะมีความสุขมากกว่าที่บ้านของตนเอง ดังปรากฏในเพจของกลุ่ม Indigo dyed denim by Buathong Thailand

ภาพที่ 11 การทำงานของกลุ่ม Indigo dyed denim by Buathong Thailand

ภาพที่ 12 ผ้าไหมย้อมครามบ้านหนองแ้ว จากเฟซบุ๊ก ผ้าทอ หนองแ้ว สกลนคร วาสนา

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เห็นภาพของการเล่าเรื่องครามและฝ้าย้อมครามในหลากหลายมิติ ซึ่งเน้นไปที่การเล่าเรื่องคน เล่าเรื่องลวดลายและเล่าเรื่องชุมชนของตนเองหรือเล่าเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ของตน ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการนำเสนอเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองให้กับผู้อื่นได้รับรู้อย่างแพร่หลาย และมักจะเป็นการนำเสนอในเพจของเฟซบุ๊กมากกว่าไลน์ และนำเสนอข้ออยู่ภายใต้โครงสร้างของเรื่องเล่าเกี่ยวกับความภาคภูมิใจ ความร่ำรวยทางมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ความสามารถของคนในกลุ่มทอผ้า ความวิจิตรงดงามของลวดลาย ความพร้อมของการทอผ้าและอุปกรณ์อื่น ๆ ซึ่งประกอบกันเป็นภาพรวมของผ้าทอย้อมครามของสกลนคร และการเล่าเรื่องนำมาซึ่งการได้รับความสนใจจากบุคคลอื่น ๆ ผู้ที่ชื่นชอบความเป็นท้องถิ่น ผนวกกับกระแสการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้ฝ้าย้อมครามที่มีคุณค่ากลายเป็นมูลค่าได้อย่างยั่งยืน

บทสรุป

คุณค่าและความสำคัญของการปรับประยุกต์ใช้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นนำมาต่อยอดและเชื่อมโยงเพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจในชุมชน โดยปรับประยุกต์การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด ชุมชนหลายแห่งในสกลนครได้ใช้ “คราม” รวมถึง “ผลิตภัณฑ์จากคราม” ในฐานะที่เป็นพืชท้องถิ่น เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตหลายมิติ อาทิ มิติทางด้านสังคมและวัฒนธรรม มิติทางด้านการบริหารจัดการและเศรษฐกิจ มิติทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มิติทางด้านเทคโนโลยีการเกษตร รวมถึงมิติทางด้านการจัดการทรัพยากรจากฐานชีวภาพ มาสร้างมูลค่าเพิ่ม ซึ่งการสร้างมูลค่าเพิ่มอีกทางหนึ่งคือการสร้าง “คุณค่า” ให้เกิดขึ้นบนพื้นที่ออนไลน์ โดยเฉพาะเฟซบุ๊ก ไลน์ และเพจต่าง ๆ เนื่องจากในวิถีชีวิตประจำวันผู้คนไม่สามารถที่จะเข้าถึงภูมิปัญญาเหล่านี้ได้อย่างทั่วถึง แต่การนำเอา “คุณค่า” ของภูมิปัญญาครามมาแสดงบนพื้นที่ของโลกดิจิทัล ทำให้ผู้คนเลือกที่จะ “เสพ” ภูมิปัญญาผ้าครามได้อย่างทั่วถึงและทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ของคนทำครามกับกลุ่มผู้นิยมผ้าย้อมคราม นับเป็นการสร้างพื้นที่ให้กับผ้าย้อมครามได้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้มากขึ้น และขายกลุ่มลูกค้าที่ชื่นชอบผ้าย้อมครามมากขึ้นไปด้วย แต่ส่วนสำคัญอย่างหนึ่งที่พบ คือ การใช้เรื่องเล่าเพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันกับคนทำคราม โดยเฉพาะการทำให้ผู้ใช้ข้อมูลออนไลน์ทั้งในเฟซบุ๊ก ไลน์ และเพจ ได้เห็นวิถีชีวิตที่เกิดจากคราม ได้เรียนรู้และซาบซึ้งไปกับคนทำคราม และได้เห็นกระบวนการขั้นตอนของการทำครามที่ยุ่งยาก ซับซ้อน ได้เห็นความวิจิตรงดงามของลวดลายต่าง ๆ ที่กว่าจะมาเป็นผืนผ้า ได้เห็นความเป็นกลุ่มชนและทักษะ องค์ความรู้ของกลุ่มชนต่าง ๆ ที่นำเอาภูมิปัญญาเหล่านี้มาถ่ายทอดต่อ เหล่านี้ล้วนเป็นช่องทางหนึ่งในโลกออนไลน์ที่จะช่วยให้ “คุณค่า” ถูกส่งต่อไปยัง “มูลค่า” และนำมาซึ่งความเข้มแข็งของชุมชนอย่างมั่นคงและยั่งยืนอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- จารุบุตร เรืองสุวรรณ. (2520). **ของดีอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2542). “คนกับอัตลักษณ์ 2”. ใน **เอกสารประกอบการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา**. วันที่ 27-29 มีนาคม 2545. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. **วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย**. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- ธีระพันธ์ ล.ทองคำ. (2559). **ผ้าทอมือของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวและกะเหรี่ยงโป อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี : บูรณาการความรู้ด้านภาษา ภาษา และการอพยพย้ายถิ่น**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิมหาจักรีสิรินธร เพื่อคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ. (2513). **พญาคำทอง (สอนไพร)**. มหาสารคาม: ศูนย์อนุรักษ์วรรณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2527). **ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: ปาณยา.
- สิทธิชัย สมานชาติและคณะ. (2555). **มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม: การทอผ้าและลวดลายผ้าของชาวผู้ไทยในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและศิลปะเอเชีย (A-WECA).
- สุริยา สมุทคุปต์และพัฒนา กิตติอาษา (บรรณาธิการ). (2536). **ฮัตบ้านคองเมือง : รวมบทความทางมานุษยวิทยา ว่าด้วยสังคมและวัฒนธรรมอีสาน**. นครราชสีมา: ห้องไทยศึกษานิตยสาร สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- อนรรตน์ สายทอง. (2554). **ครามและผลิตภัณฑ์คราม**. รายงานวิจัย. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- Patricia Cheesman. (2004). **Lao-Tai Textiles: The Textiles of Xam Nuea and Muang Phan**. Chiang Mai: Studio Naenna Co.,Ltd.

การดำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ยผ่านผ้าฮ่อมคราม

ไอลดา ทิพย์เสนา¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาการดำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ยผ่านผ้าฮ่อมคราม โดยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการดำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ยผ่านผ้าฮ่อมคราม ผลการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ยในจังหวัดสกลนคร นับเป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มชนในจังหวัดสกลนครที่สร้างขึ้นเพื่อแสดงภาพลักษณ์ให้ชาวไทโย้ยด้วยกันได้รับรู้ถึงความเป็นพวกเดียวกัน และในขณะเดียวกันก็แสดงให้คนต่างกลุ่มได้ร่วมรับรู้ถึงลักษณะของความเป็น “ไทโย้ย” ซึ่งแม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ยจะเป็นชนกลุ่มหนึ่งในพื้นที่จังหวัดสกลนครที่อยู่ท่ามกลางความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ก็ตาม แต่การแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ยที่ปรากฏในงานวันไทโย้ยมีลักษณะที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ด้วยเป็นการสร้างพลังอำนาจและการรับรู้ให้กับคนอื่นได้รู้จักตัวตนของคนไทโย้ย ทั้งคนโย้ยที่อยู่ร่วมกันในพื้นที่และที่อาศัยอยู่ต่างพื้นที่ที่ได้รับรู้และเข้าใจถึงความเข้มแข็งในสำนึกแห่งความเป็นชาติพันธุ์ไทโย้ยที่สะท้อนผ่านผ้าฮ่อมครามในรูปแบบต่าง ๆ ที่ปรากฏในประเพณีรวมถึงพิธีกรรมที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ผ้าฮ่อมครามจึงเป็นภาพแทนของการดำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อย่างหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ยในปัจจุบัน

คำสำคัญ : การดำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์, กลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ย, ผ้าฮ่อมคราม

¹นิสิตสาขาวิชาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย (กศ.ม.) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Tai Yoy Identity Maintenance through Indigo dyed Textile

Irada Thipsana²

Abstract

This article focuses on maintaining the identity of the Tai Yoy ethnic group through indigo dye textile. By collecting data from interviews and related research papers. To understand the process of maintaining the identity of the Tai Yoy ethnic group through indigo-dyed cloth. It was found that cultural identities of the Tai Yoy ethnic group in Sakon Nakhon Province it was a characteristic of the people in Sakon Nakhon Province that was created to show the identities of Tai Yoy people together to recognize the unity and at the same time, it shows different people to share the nature of “ Tai Yoy “, although the Tai Yoy ethnic group is one of the people in Sakon Nakhon Province, among the diversity of other ethnic groups. However, the identity of the Tai Yoy ethnic group that appears at the Tai Yoy festival has its own distinctive character. By creating power and awareness to others to know the identity of the Tai Yoy people. Both Tai Yoy people who coexist in the area and who live in different areas to know and understand the strength of the Tai Yoy sense of ethnicity reflected in the various forms of indigo-dyed cloth that appear in the combined traditions. To the rituals that are held annually indigo-dyed cloth is therefore a representative of the preservation of the ethnic identity of the Tai Yoy ethnic group today.

Keywords : Identity Maintenance, Tai Yoy Ethnic group, Indigo-dyed textile

² M.A. Student, Department of Teaching Thai Language and Literature, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University.

บทนำ

โย้ยเป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ไท (Tai speaking group) ในหลายกลุ่มของจังหวัดสกลนคร ได้แก่ ผู้ไทย ญ้อ กะเลิง ลาว ซึ่งไทโย้ยมีอัตลักษณ์ทางภาษาและวัฒนธรรมร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทอื่น ๆ ทั้งประวัติความเป็นมา การเลือกหลักแหล่งที่อยู่อาศัยและตั้งบ้านเรือน สังคมและวัฒนธรรม ความเชื่อและประเพณี ตลอดจนภาษาพูดที่มีความคล้ายคลึงกันบางประการ

คำว่า “โย้ย” เป็นคำเรียกกลุ่มชนชาติพันธุ์ไทกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของอำเภออากาศอำนวย อำเภอวานรนิวาส อำเภอสว่างแดนดิน และบางส่วนของอำเภอฟังโคน บ้านม่วงริมยามเป็นสถานที่สำคัญของการตั้งบ้านเมืองของชาวโย้ย ดังปรากฏหลักฐานตามประชุมพงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน (2539 : 23-39) ว่า “อาณาเขตเมืองกาฬสินธุ์ครั้งนั้นมีว่า ทิศตะวันออกกำแพงตกลำน้ำชี ทิศเหนือเฉียงวันตกลูกเหล็กยอดลำน้ำสงครามมาลำน้ำโขง ตัดลงคูไชเจ้าเกาะจนกระทั่งห้วยสายบาทตกลำพวง ทิศเหนือเฉียงวันออกภูศรีถ่านยอดลำห้วยหลักทอดตกลำพวง แต่ภูศรีถ่านเฉียงเหนือยอดห้วยก้านเหลืองลงน้ำก่าเมืองหนองหารเฉียงเหนือภูเหล็กยอดลำน้ำสงครามมา ลำน้ำยามถึงลำน้ำอูน ตัดมาหนองบัวสร้างยอดน้ำลาดตกลำหนองหาร” จากหลักฐานที่ปรากฏทำให้ทราบว่าบริเวณลำน้ำยามมีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของผู้คนมาตั้งแต่ยุคโบราณ

หลักฐานที่ปรากฏชัดเจนเกี่ยวกับกลุ่มชนชาวไทโย้ยพบว่า ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ได้โปรดเกล้าฯ ให้พวกโย้ยที่สมัครขึ้นเมืองนครพนมนั้น โปรดเกล้าฯ ตั้งให้เพี้ยคุ้มช้อยผู้เป็นหัวหน้าเป็นหลวงพลาณกุล (เจ้าเมือง) ยกบ้านม่วงน้ำยามในเขตแดนเมืองสกลนครเป็นเมืองอากาศอำนวย ขึ้นเมืองนครพนมตามท้องถิ่นเดิม แต่ภายหลังโปรดเกล้าฯ ให้มาขึ้นเมืองสกลนครจนบัดนี้ และคืออำเภออากาศอำนวย ตั้งเป็นอำเภอขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ. 2507 นี้ (เดิม วิชาคย์พจนกิจ, 2557 : 263)

นอกจากนี้ ยังมีปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับกลุ่มชนชาวไทโย้ยในพระนิพนธ์สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ (2559 : 285) เรื่อง นิทานโบราณคดี ได้กล่าวถึงคนต่างจำพวกเมื่อคราวเสด็จไปตรวจราชการมณฑลอุดรและอีสานในปี พ.ศ. 2449 มีกล่าวถึงพวกโย้ยไว้ตอนหนึ่งว่า “พวกโย้ย อยู่ที่เมืองอากาศอำนวยขึ้นเมืองสกลนคร ถ้ามไม่ได้ความถิ่นเดิมอยู่ที่ไหน”

กลุ่มชาติพันธุ์โย้ยและการตั้งเมืองวานรนิวาสและเมืองอากาศอำนวยปรากฏในประวัติเมืองสกลนครภาคที่ 3 ไว้ดังนี้ “ครั้นถึงปีมะเส็ง นพศก จุลศักราช 1219 (พ.ศ. 2400) พวกไทยโย้ยกรมการเมืองสกลนครแตกออกเป็น 3 พวก พวกหนึ่งไปร้องสมัครขอเป็นเมืองขึ้นเมืองยโสธร พวกหนึ่งร้องสมัครเป็นเมืองขึ้นนครพนม พวกหนึ่งขอสมัครเป็นเมืองขึ้นสกลนคร พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งจรรย์คำ ผู้เป็นหัวหน้าไทยโย้ยเป็นหลวงประจักษ์ภูริรักษา เจ้าเมือง ยกบ้านกุดลิงเป็นเมืองวานรนิวาส ขึ้นเมืองยโสธรแต่เจ้าเมือง แต่ราษฎรไม่ได้อพยพไป แต่ให้ตั้งอยู่ที่บ้านดงมาย คือที่ตั้งอำเภอวานรนิวาสปัจจุบัน” (เดิม วิชาคย์พจนกิจ, 2557 : 317) ยกบ้านม่วงน้ำยามเป็นเมืองอากาศอำนวยขึ้นเมืองนครพนมตามท้องถิ่นเดิม แต่ภายหลังให้มาขึ้นเมืองสกลนคร ครั้นถึงปีกุล เบญจศก จุลศักราช 1225 (พ.ศ. 2406) โปรดเกล้าฯ ตั้งให้ท้าวเทพกษัณผู้เป็นหัวหน้าไทยโย้ยเป็น พระสิทธิศักดิ์ประสิทธิ์ เป็นเจ้าเมืองคนแรกของเมืองอากาศอำนวย

พระรัตนกรวิสุทธิ (สัมภาษณ์ 27 เมษายน 2563) เจ้าอาวาสวัดทุ่ง ได้เล่าประวัติความเป็นมาของโย้ยบ้านอากาศ ไว้ว่า โทโย้ยอากาศอพยพมาจากฮ่อมท้าวฮูเซ แขวงคำม่วน แถวบ้านสร้าง-หางาน เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในที่ราบลุ่มในช่องเขา (ภาษาถิ่นเรียกว่า “ฮ่อม”) ระหว่างภูเขาและหน้าผา โดยทางขวามือเป็นหน้าผา ทางซ้ายมือเป็นภูเขา เรียกว่า “ภูอก” เป็นเทือกเขาภูหลวง ปัจจุบันฮ่อมท้าวตั้งอยู่เลียบทางหลวงหมายเลข 12 ทางไปด่านจ้อหลอ ประเทศเวียดนาม แล้วได้อพยพมาในสมัยศึกเจ้าอนุวงศ์ เจ้าอนุวงศ์มีความปรารถนาอยากกู้แผ่นดินลาวคืน จึงได้ยกทัพไปตีถึงโคราช ถึงหินลับทับกวาง เพราะในสมัยสมัยพระเจ้าฟ้าจุ่มแกลงหล้าธรณีได้รวบรวมแผ่นดินลาวตั้งแต่ฝั่งซ้ายทั้งหมด ฝั่งขวาคือภาคอีสาน ตั้งแต่โคราช หินลับทับกวาง

ในศึกครั้งนั้นทัพจากทางเวียงจันทน์ เมืองสกลนคร จำปาศักดิ์ ก็ยกทัพมาสมทบกันไปตีถึงเมืองโคราชจนเป็นฝ่ายมีชัย ต่อมาทัพของเจ้าอนุวงศ์ไม่มีความสามัคคีกันคุมทัพไม่ได้ ทัพหลวงของไทยจึงยกทัพมาตีคืนจนทัพเจ้าอนุวงศ์พ่ายไป

จากนั้นได้สำเร็จโทษเจ้าอนุวงศ์ รวมถึงเจ้าเมืองสกลนคร โดยจับเจ้าเมืองสกลนครไปประหารที่บ้านหนองทรายขาว แล้วกวาดต้อนคนเมืองสกลนครไปไว้ทางปราจีนบุรี เมืองสกลนครจึงกลายเป็นเมืองร้าง จึงได้แต่งตั้งให้เจ้าเมืองกาฬสินธุ์มาปกครองแทน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2396 พระสุนทรราชวงษาเจ้าเมืองยศสุนทรมาปกครองเมืองนครพนม ได้นำท้าวศรีสุราษฎร์ลงไปกรุงเทพฯ ในรัชกาลที่ 4 ยกท้าวศรีสุราษฎร์เป็นหลวงพลาตุนกุลและทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งบ้านม่วงริมยามเป็นเมืองอากาศอำนวยการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2396 ตามชื่อพระราชทานตั้งแต่นั้นมา ในอดีตตำแหน่งการปกครองของเมืองอากาศอำนวยการมี 4 ตำแหน่ง ได้แก่ หลวงพลาตุนกุล หลวงพิบูลย์บริหาร หลวงอนุบาลนิคมเขต และขุนประเทศรักษา ตระกูลของหลวงพลาตุนกุล คือ นามสกุลเพริศแก้ว ตระกูลของหลวงพิบูลย์บริหาร หลวงอนุบาลนิคมเขต และขุนประเทศรักษา

การดำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทโย้ย

อัตลักษณ์ คือ สิ่งที่เราารู้สึกว่าเป็นเขาเป็นเรา แตกต่างจากพวกเขา พวกเราหรือคนอื่น อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม (social construct) อัตลักษณ์จำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างความเหมือนระหว่างพวกเรา หรือ คนอื่น เกิดควบคู่กันไป (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2542) อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีลักษณะของความเปราะบางอยู่ตลอดเวลา (Jenkins, 1996 : 4) และในขณะที่ สมหมาย ชินนาค (2547 : 151) กล่าวว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic identity) หมายถึง สิ่งที่ทำให้สมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ รู้สึกร่วมกันว่าเป็นพวกเดียวกันและรู้สึกต่างจากชาติพันธุ์อื่น

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ยในจังหวัดสกลนคร นับเป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มชนในจังหวัดสกลนคร ที่สร้างขึ้นเพื่อแสดงภาพลักษณ์ให้ชาวไทโย้ยด้วยกันได้รับรู้ถึงความเป็นพวกพ้อง และในขณะเดียวกันก็ให้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ได้ร่วมรับรู้ถึงลักษณะของความเป็น “กลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ย” ซึ่งแม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ยจะเป็นชนกลุ่มหนึ่งในพื้นที่จังหวัดสกลนครที่อยู่ท่ามกลางความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ก็ตาม แต่การแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ย เปรียบเสมือนเป็นการสร้างพลังอำนาจของกลุ่มชนให้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ร่วมกันในพื้นที่เดียวกันได้ประจักษ์ถึงความเข้มแข็งในสำนักแห่งความเป็นชาติพันธุ์ไทโย้ยโดยแสดงผ่านทางประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ชาวไทโย้ยจัดขึ้นเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง อันเป็นการตอกย้ำถึงการมีตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ยอย่างเด่นชัด

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากในปัจจุบันพื้นที่ของจังหวัดสกลนคร ประกอบด้วยหลายกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ และกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ก็พยายามที่จะแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ของตนเอง เพื่อให้เกิดการรับรู้ และจดจำ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย กลุ่มชาติพันธุ์ญ้อ กลุ่มชาติพันธุ์กะเลิง รวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ต่างก็มีประเพณี พิธีกรรม ที่แสดงออกถึงความเป็นอัตลักษณ์ของตน ด้วยเหตุนี้ ชาวไทโย้ย จึงได้มีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตที่เคยมีมาแต่เดิมให้สอดคล้องและกลมกลืนกับวัฒนธรรมในพื้นที่ และอัตลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะบางประการที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ยสร้างขึ้นในอดีตโดยกำหนดว่าเป็นสัญลักษณ์ที่บอกถึงความเป็นชาติพันธุ์ไทโย้ยนั้น ก็อาจมีความซ้ำซ้อนหรือมีลักษณะร่วมกับลักษณะความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในอาณาบริเวณแห่งสกลนคร ชาวไทโย้ยจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของกลุ่มตนให้มีความเด่นชัด สอดคล้องกับบริบททางสังคม อีกทั้งให้แตกต่างจากกลุ่มชนอื่น โดยยึดหลัก “สร้างความเหมือนระหว่างพวกเราและแตกต่างกับพวกเขา” เพื่อให้เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ยอย่างแท้จริง

งานรมน้ำใจไทโย้ยกับการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

การจัดงานรมน้ำใจไทโย้ยเกิดขึ้นได้เนื่องจากความเข้มแข็งของชุมชน การแสดงพลังของคนในชุมชนที่ร่วมแรงร่วมใจกันขับเคลื่อนการดำเนินงานวันรมน้ำใจไทโย้ยให้เกิดขึ้น เพื่อรำลึกถึงบรรพบุรุษและแสดงออกถึงแก่นแท้ทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตไทโย้ยดั้งเดิม เพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เผยแพร่ถ่ายทอดแลกเปลี่ยนไปสู่อนุชนรุ่นหลัง โดยคนในชุมชนได้ให้การสนับสนุนงบประมาณในการจัดงานครั้งนี้กันอย่างเต็มที่ซึ่งหน่วยงาน

ที่รับผิดชอบโครงการนี้คือ กองการศึกษา ฝ่ายส่งเสริมการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมงานประเพณีและวัฒนธรรม อำเภอ อากาศอำนวย ซึ่งผู้นำชุมชน อาทิ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปลัด นายอำเภอ นายกเทศมนตรี เป็นผู้ประสานงานกับชุมชนโดยแบ่ง งานกันรับผิดชอบไม่ว่าจะเป็นฝ่ายอาคารสถานที่ ฝ่ายการแสดง ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ฝ่ายพิธีการ และอื่น ๆ ซึ่งคนในชุมชน ล้วนแต่ให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดีจนงานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความเรียบร้อยและบรรลุวัตถุประสงค์

การจัดงานวันไทโย้ยมีวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับนโยบายรัฐบาล ในการปลูกจิตสำนึกและกระตุ้นให้คนในชุมชน ท้องถิ่นเกิดความตระหนัก มีความตื่นตัวและเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟู เผยแพร่และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณค่า ความหลากหลายของศิลปะและวัฒนธรรมไทย ทั้งที่เป็นวิถีชีวิต ค่านิยมที่ดั้งเดิม และความเป็นไทย การบำรุงรักษา ส่งเสริม และอนุรักษ์ศาสนา ศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น นับเป็นบทบาทหน้าที่ขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นที่ต้องดำเนินการเพื่อให้เกิดสังคมภูมิปัญญาแห่งการเรียนรู้ และสังคมที่เอื้ออาทรต่อกัน สืบทอด วัฒนธรรมความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นและเป็นไทย รวมทั้งการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

เดิมชาวอำเภออากาศอำนวยจะจัดงานบุญประจำปีพิธีส่งข้าวปู้ตาในวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 6 ของทุก ๆ ปี ซึ่งเป็นช่วง เข้าสู่ฤดูฝน ฤดูที่ชาวบ้านเตรียมตัวปลูกพืช ทำนา เพื่อขอพรให้ปู้ตาคุ้มครองชาวบ้านและเป็นการสักการะปู้ตาเพื่อความ เป็นสิริมงคลแก่ชาวบ้านก่อนการทำนา เทศบาลตำบลอากาศอำนวยจึงยึดเอาวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 6 เป็นวันรวมน้ำใจไทโย้ย โดยเริ่มจัดครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2557 เรื่อยมา ณ บริเวณหอปู้ตา อำเภออากาศอำนวยเป็นสถานที่จัดงาน

งานวันรวมน้ำใจไทโย้ยถือเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ของอำเภออากาศอำนวย มีการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของชาวไทโย้ย ไม่ว่าจะเป็นผลิตภัณฑ์แปรรูปจากปลา ผ้าย้อมครามที่ถือเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงของชาวไทโย้ย ที่ควรส่งเสริมให้บุคคลภายนอก ได้ชื่นชมและศึกษา กิจกรรมภายในงานประกอบไปด้วยการถ่ายทอดรูปแบบวิถีชีวิต อัตลักษณ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญา ท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ย การจัดเวทีเสวนาการตั้งถิ่นฐานและวิถีชีวิตไทโย้ย การแสดงนิทรรศการถ่ายทอด วิถีชีวิตของชาวไทโย้ย เช่น เรือนอาศัย อาหาร การดำรงชีพ ภูมิปัญญาผ้าย้อมคราม การแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของ กลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ย เป็นต้น

ภาพที่ 1 ขบวนแสดงวิถีชีวิตของชาวไทโย้ย

การจัดงานในครั้งนี้ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นมีคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ศิลปวัฒนธรรม จารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้รับการฟื้นฟู อนุรักษ์ ส่งเสริมให้คงอยู่สืบไป กลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ยและประชาชนโดยทั่วไป ได้รำลึกถึงบรรพบุรุษและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน ก่อเกิดสังคมแห่งภูมิปัญญา สังคมแห่งการเรียนรู้ สังคมที่เอื้ออาทรต่อกัน สร้างความสมานฉันท์ในสังคม คนในท้องถิ่นเกิดความตระหนัก และเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต ค่านิยมที่ดั้งเดิม และความเป็นไทย ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางและเสริมสร้างเศรษฐกิจการท่องเที่ยวท้องถิ่น

ผ้าท่มแพรถือ ไทโย้ย : การสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์

การแต่งกายของไทโย้ยมีลักษณะคล้ายกับกลุ่มชนชาติไททั่วไป กล่าวคือ ใช้ผ้าทอมือที่ได้จากผ้าฝ้าย และนิยมย้อมผ้าด้วยครามหรือย้อมหม้อมินิล ลักษณะของการแต่งกายของชายและหญิงชาวโย้ยมีรูปแบบดังนี้

การแต่งกายของผู้ชายในวันปกติจะนุ่งผ้าขาวม้า (กะเตี๋ยว) ส่วนบนเปลือยอก แต่ถ้ามีธุระที่จะต้องออกไปทำงานนอกบ้านผู้ชายจะสวมใส่กางเกงขายาว ซึ่งสามารถใส่ได้หลายโอกาส ทั้งที่เป็นพิธีการและงานบุญ ในอดีตผู้ชายไทโย้ยนิยมใส่กางเกง 2 แบบ คือ ช่งอั้ง (กางเกงหัวรูด) และกางเกงขาเกี่ยว (กางเกงขาสามส่วนมีผ้าผูกด้านหลัง) ในพิธีกรรมการแต่งงานผู้ชายไทโย้ยจะนิยมใส่ผ้าโสร่ง

เสื้อผ้าของผู้ชายไทโย้ยสมัยก่อนนิยมใช้ฝ้ายย้อมคราม และตัดเย็บด้วยฝีมือของชาวบ้าน ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงการแต่งกายให้เป็นสมัยนิยม เสื้อผ้าที่สวมใส่ในชีวิตประจำวันจึงเป็นเสื้อผ้าตามความนิยมของฝรั่ง เช่น เสื้อยืด กางเกงยีนส์ จะพบเห็นการแต่งกายที่แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้เฉพาะในงานบุญประเพณีสำคัญ เช่น งานวันไทโย้ย งานบุญพะเหวด งานบุญกฐิน งานเลี้ยงปู่ตา เป็นต้น

ภาพที่ 2 การแต่งกายของผู้ชายชาวไทโย้ย

ส่วนผู้หญิงในวันปกติจะสวมเสื้อผ้าฝ้าย คอกกลม แขนยาวห้าส่วน นุ่งผ้าซิ่นย้อมครามหรือย้อมสีเปลือกไม้ธรรมชาติ แต่ในงานบุญประเพณีจะนิยมนุ่งผ้าซิ่นมัดหมี่มีทั้งผ้าซิ่นต่อหัวต่อตีน ซิ่นคั้น มีทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหม โดยเฉพาะผ้าฝ้ายนิยมนำมาย้อมคราม (ย้อมหม้อมินิล) ก่อนที่จะนำไปทอและผ้าฝ้ายยังสามารถนำมาตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าได้หลากหลาย การทอผ้าและการตัดเย็บเสื้อผ้าจึงเป็นงานของผู้หญิง โดยเฉพาะการทำผ้ามัดหมี่ ผู้หญิงไทโย้ยนับเป็นกลุ่มที่มีลักษณะโดดเด่นที่สามารถมัดหมี่ได้หลายประเภท และองค์ความรู้นี้ก็กลายเป็นมรดกภูมิปัญญาที่สำคัญของผู้หญิงไทโย้ยมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 3 การแต่งกายของผู้หญิงชาวไทโย้ย

การทอผ้าไหมนั้นมีเฉพาะบางหมู่บ้านที่เป็นมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรม ผ้าไหมจึงเป็นผ้าที่นำมาใช้ในโอกาสพิเศษ เช่น เป็นเครื่องสมมาในงานแต่ง เป็นผ้าที่ใช้ในพิธีกรรมสำคัญอื่น ๆ จึงมีผู้ทอผ้าไหมจำนวนน้อย เนื่องด้วยกรรมวิธีการทำ มีความยุ่งยากซับซ้อนจึงทำให้ชุมชนต่าง ๆ ปรับเปลี่ยนมาทำผ้าฝ้ายแทนผ้าไหม ปัจจุบันการแต่งกายของผู้หญิงไทยเปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมาก กล่าวคือ ผู้หญิงไทยจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าทันสมัยที่หาซื้อได้ทั่วไป มีทั้งผ้าฝรั่ง ผ้าจีน ผ้าญี่ปุ่น ผ้าเกาหลี ซึ่งส่งผลต่ออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมด้านการแต่งกายของไทย ทั้งนี้ จะพบเห็นการแต่งกายของผู้หญิงไทยที่แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในงานบุญประเพณีที่สำคัญ เช่น งานไทย้อย งานบุญผะเหวด งานบุญกฐิน เป็นต้น

สำนึกความเป็นชาติเกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ (identity) หรือคุณสมบัติของคนในสังคมว่าเคยเป็นมาอย่างไร และจะผันผวนหรือปรับตัวกันอย่างไรในภาวะปัจจุบัน สำนึกความเป็นชาติจึงมิได้ปรากฏขึ้นเป็นชุดในสมองของปัจเจกชนคนใดอย่างกะทันหัน แต่เป็นกระบวนการที่ก่อรูปร่างท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม การสื่อสาร การพิมพ์ และปฏิสัมพันธ์ของคนจำนวนมาก สำนึกความเป็นชาติแต่ละชาติจึงแตกต่างกันออกไป ซึ่งขึ้นอยู่กับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ชาติพันธุ์หรือสิ่งอื่น ๆ ที่รัฐชาติเลือกนำมาเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความเป็นชาติ (จุฑาภรณ์ ผดุงศักดิ์, 2552 : 2)

การสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์ในบทความนี้จึงใช้ในความหมายของการสร้างความรู้สึกระหว่างกันในคุณค่า ความภาคภูมิใจ เห็นความสำคัญและเกิดความรักความสามัคคีในชนบทร่วมเนียม ประเพณีและพิธีกรรมของชาติพันธุ์ตนเอง

ชาวไทย้อยมีการสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์โดยการจัดงานวันรวมใจไทย้อยขึ้นเป็นประจำทุกปีติดต่อกัน นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 จนถึงปัจจุบัน จุดเด่นของการจัดงานในครั้งนี้คือขบวนแห่ประเพณี เพราะเป็นการแสดงที่บ่งบอกความเป็นไทย้อยที่ชัดเจนที่สุด ขบวนแห่มีทั้งสิ้น 7 ขบวน ภายในขบวนจะเน้นการนำเสนอวิถีชีวิตและความเป็นไทย้อยทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยเริ่มจากขบวนแรกเป็นขบวนของชาวไทย้อยบ้านผักตบ อำเภวาริชภูมิ และชาวไทย้อยบ้าน อุ่มเหมา อำเภอพนังโคน เหตุที่ต้องให้หัวขบวนเป็นชาวไทย้อยที่มาจากอำเภออื่นเนื่องมาจากให้เกียรติแก่ต่างบ้านที่มาร่วมในขบวน จึงได้จัดให้ชาวไทย้อยที่มาจากที่อื่นอยู่ลำดับแรกของขบวน เป็นการแสดงออกถึงความมีน้ำใจ ความเสียสละ และการให้ความสำคัญกับเพื่อนบ้านที่มาจากต่างถิ่นที่มาเยือน ขบวนแรกจะแสดงการฟ้อนไทย้อยการเล่นในวิถีชีวิตเกี่ยวกับการหาอยู่หากิน การจัดริ้วขบวนที่ 2 ถึงขบวนที่ 7 จะจัดตามคำขวัญประจำอำเภอ โดยขบวนที่ 2 เป็นขบวนจากคุ้มวัดกลาง ภายในขบวนจะมีการแห่พระแก้วจำลอง ซึ่งเป็นพระแก้วคู่บ้านของอำเภออากาศอำนวย เป็นสิ่งที่ชาวไทย้อยให้ความสำคัญและเป็นแหล่งรวมใจของคนไทย้อยที่นับถือพระพุทธศาสนา

รูปแบบของขบวนแห่ประเพณีทั้ง 7 ขบวนของชาวไทย้อย ขบวนที่สำคัญที่สุด คือ ขบวนแห่พระแก้ว อาจกล่าวได้ว่า พระแก้วเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดของชาวไทย้อย เพราะเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของชาวไทย้อยอากาศอำนวย การนำพระแก้วออกมาแห่ แล้วให้ชาวไทย้อยหลายคนได้เห็น ถือเป็นโอกาสที่ดีที่จะสร้างสำนึกร่วมในการเป็นไทย้อยที่มีสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจอย่างเดียวกัน ทำให้สังคมและชุมชนของชาวไทย้อยสงบสุข เนื่องจากได้ฟังบารมีของพระแก้วในฐานะพระพุทธรูปศักดิ์คู่บ้านคู่เมือง กระบวนการสร้างสำนึกนี้ได้ทำด้วยกระบวนการและวิธีการที่แยบคาย เมื่อขบวนแห่พระแก้วผ่านตรงจุดไหนก็จะพบว่าผู้คนทั้งหลายต่างก็พากันยกมือไหว้ แสดงความเคารพต่อพระแก้ว การกระทำเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า พระแก้วเป็นสิ่งที่ถูกนำมาสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์ให้กับประเพณีและพิธีกรรมของงานรวมใจไทย้อยได้อย่างเด่นชัดที่สุด

ขบวนที่ 3 จัดขบวนโดยคุ้มวัดศรีโพธิ์เมือง ในขบวนเป็นการแห่หอปู่ตาจำลอง อันเป็นการแสดงถึงความเชื่อที่ว่า วิญญาณบรรพชนเป็นสิ่งที่ช่วยดูแลให้ความช่วยเหลือและมีอิทธิพลที่จะบันดาลความทุกข์สุขให้เกิดขึ้นกับชีวิตพวกเขาได้ จึงเป็นพื้นฐานความคิดของพิธีเลี้ยง “เจ้าปู่ตา” ของชาวไทย้อย ซึ่งเชื่อว่าเจ้าปู่ตามีฐานะเป็นผู้นำทางวัฒนธรรมของชาวไทย้อย และมีบทบาทเป็นผู้ดูแลบ้านเมืองและผู้คุ้มครอง หรืออาจเรียกว่าเป็น “ผีเมือง” ของชาวไทย้อยซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวไทย้อยให้ความเคารพนับถือสักการบูชาและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ขบวนแห่หอปู่ตามีความสำคัญต่อการเคารพวิญญาณบรรพบุรุษของชาวไทย้อย เนื่องจากสังคมไทย้อยเชื่อว่าปู่ตาเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและช่วยปกปักรักษาให้บ้านเมืองของชาวไทย้อยมีความร่มเย็นเป็นสุข การนำหอปู่ตามาแห่ในขบวนจึงเป็นการกระตุ้นให้ลูกหลานได้เห็นความสำคัญและมีสำนึกร่วมกันต่อความเป็นบรรพบุรุษของชาวไทย้อย

ขบวนที่ 4 เป็นขบวนผ้าพื้นเมืองจากคุ้มวัดทุ่ง ในขบวนมีการจัดแสดงลายผ้ามัดหมี่ต่าง ๆ และการแต่งกายด้วยผ้ามัดหมี่ ย้อมคราม ซึ่งเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงของอำเภออากาศอำนวย การนำเสนอผ้าพื้นเมืองของชาวไทโย้ยได้แสดงให้เห็นการสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์ใหม่ โดยการหาจุดเน้นจากวัฒนธรรมที่กลายเป็นสินค้า ได้แก่ ผ้าย้อมคราม ทำให้ขบวนนี้เป็นขบวนที่เล่าเรื่องราวทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนชาวไทโย้ย

ภาพที่ 4 ขบวนการจัดแสดงผ้าพื้นเมืองของชาวไทโย้ย

ขบวนที่ 5 เป็นขบวนจากคุ้มวัดอุดมรัตนาราม (วัดปานอก) ในขบวนมีการจัดแสดงเรือไฟจำลองแบบโบราณและแบบประยุกต์ ประเพณีไหลเรือไฟของชาวไทโย้ยอากาศอำนวยเป็นประเพณีประจำปี โดยใช้ลำน้ำยามเป็นสถานที่ประกอบประเพณีและพิธีกรรม หากแต่ในงานวันไทโย้ยได้นำขบวนเรือไฟมาแสดงให้เห็นคุณค่าของประเพณีโบราณที่เป็นประเพณีปฏิบัติมาแต่บรรพบุรุษ ซึ่งประเพณีไหลเรือไฟก็ยังคงยึดตามคติเดิมคือเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา การนำเรือไฟมาแสดงในช่วงเวลาที่ไม่ใช่ประเพณีจริง ก็ได้ตอกย้ำให้เห็นสำนึกร่วมในการเป็นคนโย้ย ที่มีประเพณีพิธีกรรมสำคัญของชุมชนร่วมกัน อันจะช่วยให้เกิดความภาคภูมิใจของชนรุ่นหลังต่อไป

ขบวนที่ 6 เป็นขบวนจากคุ้มวัดจอมแจ้ง (วัดเหนือ) มีการแห่ปลากทราย (ปลาตอง) ขนาดจำลอง และยังมีเครื่องมือจับปลาชนิดต่าง ๆ ได้แก่ สุ่ม สวิง ตุ่ม โซ แห อวน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนภาพวิถีชีวิตการหาอยู่หากินของชาวไทโย้ยอำเภออากาศอำนวย เนื่องจากมีลำน้ำยามไหลผ่านและมีปลาชุกชุม โดยเฉพาะปลากทรายที่มีอยู่มากในลุ่มแม่น้ำยาม ซึ่งปลากทรายแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำ

ขบวนที่ 7 เป็นขบวนจากคุ้มวัดไตรภูมิ ในขบวนมีหุ่นคนจำลองขนาดใหญ่กำลังตีกลองเลง การเล่นกลองเลงเป็นประเพณีการเล่นของไทโย้ย คำว่า “เลง” ในที่นี้หมายถึงการเที่ยวเล่น, การเล่น โดยใช้กลองสองหน้าตีเที่ยวเดินเล่นไปในงานบุญเพื่อสร้างสีสันและสร้างความบันเทิงในงานบุญ จนเกิดการประดิษฐ์ทำพ็อนเฉพาะที่เรียกว่า “พ็อนโย้ยกองเลง” ประกอบในขบวนที่มีความอ่อนช้อยสวยงาม

จากรูปแบบของขบวนแห่ทั้ง 7 ขบวน ในงานวันรมน้ำใจไทโย้ยนั้น แสดงให้เห็นถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชนที่ร่วมแรงร่วมใจกันขับเคลื่อนให้งานนี้เกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์และบรรลุวัตถุประสงค์ อีกทั้งยังได้เผยแพร่ให้ประชาชนคนทั่วไปได้เห็นถึงอัตลักษณ์ของความเป็นชาติพันธุ์โย้ย ผ่านรูปแบบของขบวนแห่ประเพณีที่มีคำขวัญเป็นแก่นของงาน โดยมีความพยายามที่จะใช้อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์โย้ยไปผูกโยงกับคำขวัญ และนำเสนอในรูปแบบของความเชื่อ พิธีกรรม การแสดง การละเล่น ทั้งนี้ ยังพบว่ามียุทธลักษณะบางประการที่ยังไม่ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าชาวไทโย้ยจะมีแนวทางการสืบสานและสร้างสรรค์ต่อไปในอนาคตได้อย่างไร แต่ในภาพรวมของงานวันไทโย้ยก็ได้แสดงให้เห็นถึงพลังของคนในชุมชนที่มีสำนึกร่วมกันในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่ดำรงเพื่อการส่งทอดไปยังรุ่นลูกหลานได้อย่างมั่นคง

สรุป

การดำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ยผ่านผ้าอ้อมครามเป็นการแสดงภาพลักษณ์ให้ชาวไทโย้ยด้วยกันได้รับรู้ถึงความเป็นพวกพ้อง และในขณะเดียวกันก็ให้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ได้ร่วมรับรู้ถึงลักษณะของความเป็น “กลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ย” ด้วยการแสดงถึงความเข้มแข็งในสำนึกแห่งความเป็นชาติพันธุ์ไทโย้ยโดยแสดงผ่านทางประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ชาวไทโย้ยจัดขึ้นเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง อันเป็นการตอกย้ำถึงการมีตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ยอย่างเด่นชัด

การจัดงานวันรวมน้ำใจไทโย้ยเป็นการสร้างสำนึกให้เยาวชนรุ่นหลังได้ตระหนักและเห็นคุณค่าในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ย ที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวโย้ยในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งนับวันจะถูกกลืนกินไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อนาคตวิถีชีวิตเหล่านี้อาจถูกเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง จนไม่เหลือให้เยาวชนคนรุ่นหลังได้สืบทอดจารีต ประเพณี ที่มีมาแต่ดั้งเดิม มองข้ามความสำคัญในความเป็นรากเหง้าของตนเอง การจัดงานวันไทโย้ยจึงเป็นการรวมพลังของคนในชุมชนเพื่อสร้างสำนึกให้คนได้เห็นอัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมของไทโย้ยว่ามีอะไร มีความสำคัญอย่างไร และสิ่งใดที่ควรให้คุณค่า สิ่งใดที่ควรสืบสานและสร้างสรรค์ต่อไป เพื่อให้วัฒนธรรมและประเพณีพิธีกรรมที่ดีเหล่านั้นคงอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- จุฑาภรณ์ ผดุงศักดิ์. (2552). การสร้างสำนึกความเป็นชาติโดยใช้ตำราเรียนประวัติศาสตร์: ศึกษากรณีตำราประวัติศาสตร์มัธยมศึกษาตอนต้นของสิงคโปร์. วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2542). คนกับอัตลักษณ์ 2. ใน เอกสารประกอบการประชุมประจำปีทางมนุษยวิทยา. วันที่ 27–29 มีนาคม 2545 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2559). นิทานโบราณคดี. นนทบุรี: ดอกหญ้า 2000.
- เต็ม วิชาคย์พจนกิจ. (2557). ประวัติศาสตร์อีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปฐม คณะนจร, ม.ร.ว. (2539). พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน. ม.ป.ท.
- สมหมาย ชินนาค. (2547). “มูน ไม่ใช่ มุล : วาทกรรมต่อต้านรัฐของกลุ่มชาติพันธุ์ ไทย-ลาว ที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูล.” ใน วาทกรรมอัตลักษณ์, 117-167. วิภาส ปรัชญาภรณ์, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- สำนักงานเทศบาลตำบลอากาศอำนวย. (2548). ประวัติศาสตร์ไทโย้ยบ้านอากาศ. สกลนคร: สำนักงานเทศบาลตำบลอากาศอำนวย.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2538). แอ่งอารยธรรมอีสาน : แฉหลักฐานโบราณคดีพลิกโฉมหน้าประวัติศาสตร์ไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มติชน.
- Jenkins, R. (1996). *Social Identity*. London and New York: Routledge.

บุคลากรกรม

พระรัตนกรวิสุทธิ์ อายุ 53 ปี รองเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร เจ้าอาวาสวัดทุ่ง

ภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างสรรค์จากผลิตภัณฑ์ผ้าयोอมคราม

ปัญจพร แสนภูวา¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่นที่เป็นการนำผลิตภัณฑ์ผ้าयोอมครามสกนคร มาผนวกกับองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการและแบบจำลองการจัดการเรียนรู้ที่ผู้สอนออกแบบขึ้นในชื่อ KRAM PRODUCT MODEL เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยดำเนินการในปีการศึกษา 2560-2561 ของโรงเรียนสกนครพัฒนศึกษา ผลการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรดังกล่าว พบว่า การจัดการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพมีเนื้อหาเกิดจากการผนวกความรู้ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ของครูผู้สอน ร่วมกับการสอนเรื่องการบริหารจัดการและคุณธรรมในการประกอบอาชีพ รวมถึงการดำเนินการตาม KRAM PRODUCT MODEL เนื้อหาในหน่วยการเรียนรู้ประกอบด้วย 7 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่ การเตรียมอุปกรณ์ การออกแบบผลิตภัณฑ์ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ การตรวจสอบคุณภาพ การทำบรรจุภัณฑ์และหีบห่อ การจำหน่าย การรายงานผล แนวทางดังกล่าวส่งผลดีต่อโรงเรียน นักเรียนและชุมชน

คำสำคัญ : การจัดการเรียนรู้, ผ้าयोอมคราม, เศรษฐกิจสร้างสรรค์

¹ครูชำนาญการพิเศษ กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี โรงเรียนสกนครพัฒนศึกษา

Local wisdom created from indigo-dyed fabric products

Panchaporn Saenphoowa²

Abstract

This article aims to present guidelines for teaching and learning local courses. It includes of indigo dyed product, knowledge of management and Teacher-designed learning management model called KRAM PRODUCT MODEL to in line with the concept of creative economy. This syllabus in 2560-2561 in Sakonnakhonpatanasuksa school. It is shown that effective local curriculum management through the integration of teachers' product design knowledge, teaching management and occupational virtues Including the implementation of KRAM PRODUCT MODEL. The content in the unit consists of 7 units: equipment preparation, product design, product processing, quality inspection, packaging, distribution, reporting. The approach is good for schools, students and community.

Keywords : Learning management, indigo dyed fabrics, creative economy

²Senior Professional Level Teachers, Career and Technology Learning Subject Division, Sakonnakhonpatanasuksa School.

บทนำ

จังหวัดสกลนคร เป็นจังหวัดที่มีอัตลักษณ์ของการย้อมผ้าครามธรรมชาติ มีวัฒนธรรมหลากหลาย มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำสวน ทำไร่ เมื่อว่างเว้นจากอาชีพทำนาตามฤดูกาล ก็นิยมทำการปลูกและผลิตผ้าคราม ชุมชนทั่วทุกอำเภอในจังหวัดสกลนคร สามารถปลูกครามและย้อมครามจากธรรมชาติแพร่หลายมากได้เป็นอันดับหนึ่งของประเทศ จึงมีผลิตภัณฑ์ผ้าครามที่ทอเป็นผืนผ้าออกสู่ตลาดมากมาย ปัจจุบันผ้าครามได้รับความสนใจมากขึ้นทั้งภายในและต่างประเทศ สกลนครจึงกลายเป็นแหล่งผลิตผ้าครามธรรมชาติที่มีคุณภาพและปริมาณมากที่สุดในประเทศไทย

ผลิตภัณฑ์จากผ้าครามเป็นผลงานที่ต่อยอดจากการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่น และการสร้างสรรค์ชิ้นงานรวมถึงการแปรรูปจากผ้าและเศษผ้าที่เหลือใช้จากการตัดเย็บ ซึ่งเอกลักษณ์ของผ้าครามอาจกล่าวได้ว่ามาจากสีครามธรรมชาติ ผ้าครามมีคุณสมบัติเฉพาะ คือ มีกลิ่นหอม มีสีครามตั้งแต่เฉดสีอ่อนไปถึงเฉดสีครามเข้ม สวมใส่สบาย ผลิตภัณฑ์จากผ้าครามที่นักเรียนผลิตขึ้นนี้เป็นการทำด้วยมือ (Handmade) ที่มีความประณีต สวยงาม น่าใช้ อีกทั้งในโรงเรียนยังมีภูมิปัญญาที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านการเย็บมือแบบญี่ปุ่นในระดับ Advance quilt คือ นางปัญจพร แสนภูวา ครูชำนาญการพิเศษ กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ด้วยเหตุนี้จึงเป็นโอกาสที่นักเรียนได้รับการฝึกฝนจากครูผู้สอนเป็นอย่างดี จากการที่ผู้สอนได้ศึกษาและเรียนรู้ตามหลักสูตรของสมาคม JHAI (องค์กรที่ได้รับรองจากกระทรวงศึกษาธิการ วัฒนธรรมการกีฬา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของญี่ปุ่น ในหลักสูตรระดับสูง Advanced Hand Quilting โดยครูชาวญี่ปุ่น ซึ่งจัดสอนจาก Pak-Ka-Pao House Club ใช้ระยะเวลาในการเรียนทั้งสิ้น 1 ปี 6 เดือน ในวันเสาร์อาทิตย์ เพื่อพัฒนาตนเองในด้านงานควิลท์ ทำให้เกิดแรงบันดาลใจที่อยากจะนำความรู้ที่เรียนมา พัฒนาการเรียนการสอนของครูและนักเรียน จึงจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อบรรจุลงในรายวิชาเพิ่มเติม รายวิชา ผลิตภัณฑ์จากผ้าคราม กลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี ในปีการศึกษา 2561 เพื่อเป็นการเชื่อมโยง งานสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์จากผ้าครามเข้าสู่โครงการนักรุกกิจน้อย มีคุณธรรม นำสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ มาพัฒนากับนักเรียนและผู้มีใจรักงานเย็บมือนี้ จึงคิดที่จะดัดแปลงให้เหมาะสมกับความต้องการในกลุ่มผู้บริโภคและยุคสมัย โดยนำผ้าครามมาเย็บแบบ ควิลท์ญี่ปุ่น เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจและทันสมัยมากขึ้น

โรงเรียนได้เข้าร่วมโครงการนักรุกกิจน้อยมีคุณธรรมนำสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ เมื่อปี พ.ศ. 2558 ได้เข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการ การสอนงานอาชีพรูปแบบโครงการ นักรุกกิจน้อยมีคุณธรรม นำสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ รุ่นที่ 4 หลังจากอบรมได้นำแนวทางการสอนงานอาชีพ มาปรับใช้ในการเรียนการสอน ในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแต่เดิม คือ กิจกรรมชุมนุมนักเรียนเลือกตามความสนใจ ความชอบ และความถนัด ในปี พ.ศ. 2558 ใช้ชื่อชุมนุมว่า ชุมนุมเย็บสวยด้วยมือเรา ในปี 2559 เปิดเป็นชุมนุมงานผ้าต้นมือ จนมาปัจจุบันปี 2560 เปิดเป็น ชุมนุมนักรุกกิจน้อยมีคุณธรรม นำสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยบรรจุลงสู่กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ในหลักสูตรสถานศึกษาและแผนปฏิบัติการประจำปีการศึกษา 2560 ที่ผ่านมาก็ได้จัดการเรียนการสอนงานอาชีพโดยเน้นให้นักเรียนปฏิบัติจริง โดยใช้เวลาเรียนและเวลาที่นักเรียนว่างจากการเรียน การส่งงานของนักเรียน บางคนก็สวย ประณีต บางคนก็ทำได้แต่ไม่สวย ไม่ประณีต และจึงหาวิธีทำอย่างไรนักเรียนถึงทำงานออกมาได้สวยงาม โดยให้นักเรียนฝึกทักษะปฏิบัติ ทำซ้ำ ๆ หลาย ๆ ครั้ง จนสุดท้ายงานก็ออกมาได้สวยงามและสามารถจำหน่ายได้

การบริหารจัดการโครงการสู่การจัดการเรียนรู้

กลุ่มผู้ผลิตผ้าครามสกลนครได้ผลิตออกมาจำนวนมาก กลุ่มนักรุกกิจน้อยๆ จึงมองเห็นว่าเศษผ้าที่ไม่ใช้แล้วสามารถนำมาต่อยอดให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้นได้ จึงนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ หลากหลายและทันสมัย ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับงบประมาณ การระดมทุนต่าง ๆ รวมถึงการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในโรงเรียน โดยเฉพาะผู้บริหารที่ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณในปีการศึกษา พ.ศ. 2560 ในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ จำนวน 15,000 บาท และได้รับสนับสนุนงบประมาณจากพลเอกธนะศักดิ์ ปฏิมาประกรณ์ จำนวน 5,000 บาท ทำให้การขับเคลื่อนงานเกิดขึ้นได้ และสัญลักษณ์หรือแบรนด์ของ

สินค้าใช้ชื่อว่า “ภูมิพัฒน์” ซึ่งมีความหมาย 3 ประการ ดังนี้ 1) เป็นงานที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากการพัฒนาในการผลิตของผลิตภัณฑ์จากผ้าย้อมคราม 2) ชื่อโรงเรียนสกลนครพัฒนศึกษา 3) การต่อยอดหรือพัฒนาภูมิปัญญาโดยมีผลการดำเนินงานตามขั้นตอนการปฏิบัติงานดังนี้

การจัดการในหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียน ผ่านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนโดยให้นักเรียนได้เลือกตามความสนใจ ความถนัด ความชอบ ใช้ชื่อกิจกรรม “นักธุรกิจน้อยมีคุณธรรมนำสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้วยกิจกรรมชุมนุมการสร้างงานประดิษฐ์จากผ้าย้อมคราม” โดยมีจำนวน 20 คาบต่อภาคเรียน และจัดกิจกรรมจำนวน 1 คาบต่อสัปดาห์ เปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายประกอบด้วยเนื้อหา 7 หน่วยการเรียนรู้ ดังนี้

- 1) ความหมายและขอบข่ายของนักธุรกิจน้อยมีคุณธรรม นำสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการแปรรูปจากผ้าย้อมครามสู่งานประดิษฐ์
- 2) ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดสกลนครและการต่อยอดภูมิปัญญา
- 3) ความรู้เรื่องคราม
- 4) การออกแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์จากผ้าย้อมคราม
- 5) การเลือกวัสดุเครื่องมือเครื่องใช้และกระบวนการแปรรูปผ้าย้อมคราม
- 6) การคิดต้นทุนกำไร จัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย และกำหนดราคาขาย
- 7) ความรู้ด้านทรัพย์สินทางปัญญา เครื่องหมายการค้า ลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร และการไม่ละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาของผู้อื่น

ขั้นตอนการดำเนินงานของนักเรียน ประกอบด้วย การประชุม คัดเลือกประธาน รองประธาน เภรัญญิก และกรรมการฝ่ายต่าง ๆ แบ่งหน้าที่รับผิดชอบงาน ดำเนินการตามโครงการ หลังจากได้รับการนิเทศจากครูที่ปรึกษาชุมนุม โดยครูมีกิจกรรมที่สร้างแรงบันดาลใจให้นักเรียนโดยครูนำตัวอย่างของจริงที่ครูทำจากผ้าญี่ปุ่น และให้นักเรียนคิดวิเคราะห์ ออกแบบสร้างสรรค์เพื่อนำมาทำการแปรรูปจากผ้าย้อมคราม ว่าควรจะทำงานอะไรได้บ้าง จะต่อยอดงานได้อย่างไร มีที่มาและเรื่องราวของชิ้นงาน และให้นักเรียนอภิปราย และท้ายที่สุดนักเรียนที่เลือกชุมนุม นักธุรกิจน้อยมีคุณธรรมฯ จะต้องมีความสมบัติ คือ มีความซื่อสัตย์ ขยัน อดทน มุ่งมั่น กตัญญู และสามารถ คิดเป็น ทำได้ ขายเป็น โดยวัดประเมินผลจากการสังเกต จากชิ้นงานของนักเรียนการปฏิบัติงานเป็นกลุ่ม การมีส่วนร่วมในเวลาเรียน การไปจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่ถนนย่านผ้าครามเมืองเก่าสกลนคร และการไปจัดนิทรรศการ เป็นต้น

ภาพที่ 1 การจัดการกิจกรรมจำหน่ายผลิตภัณฑ์

การจัดการเรียนการสอนโดยใช้แบบจำลอง (Model)

งานสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์จากผ้าย้อมครามเข้าสู่โครงการนักธุรกิจน้อย มีคุณธรรม นำสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ครูจะจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโดยใช้ KRAM PRODUCT MODEL เป็นหลักและมุ่งเน้นให้นักเรียนมีคุณธรรมสู่ความสำเร็จของการประกอบอาชีพ 5 ประการ ได้แก่ ซื่อสัตย์ ขยัน อดทน มุ่งมั่น กตัญญู เพื่อให้

สอดคล้องกับ เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) หมายถึง แนวคิด การขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐาน การใช้ ความรู้ (Knowledge) การศึกษา (Education) การสร้างสรรค์งาน (Creativity) และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property) ซึ่งอธิบายด้วยแบบจำลองดังนี้

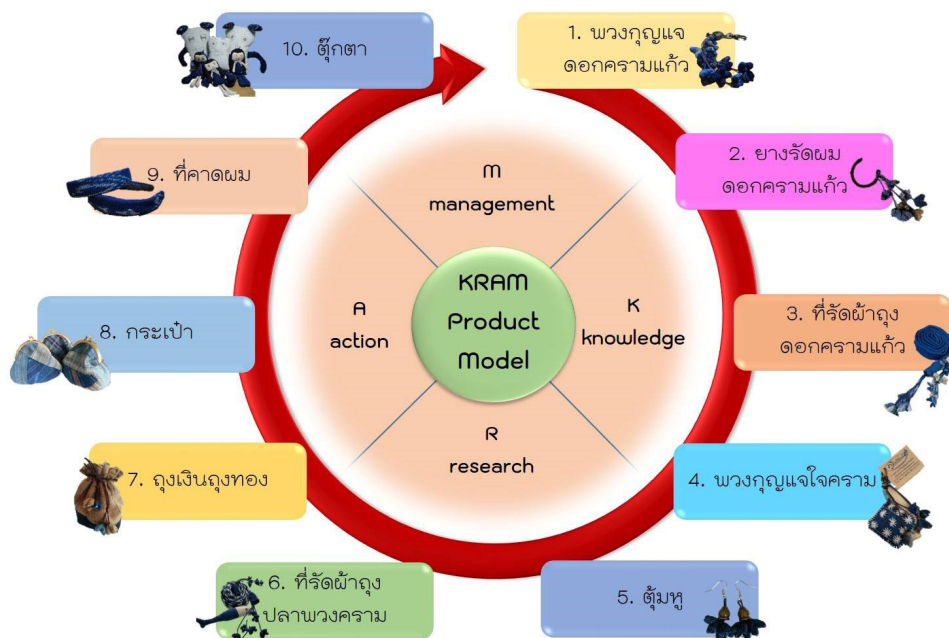
K (Knowledge) การสร้างองค์ความรู้ จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญ และครูผู้สอน โดยครูคอยเป็นที่ปรึกษา อธิบาย สาธิตให้นักเรียนเข้าใจการเป็นผู้ประกอบการ

R (Research) การค้นคว้าจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น จากอินเทอร์เน็ต จากภูมิปัญญาท้องถิ่น จากผู้รู้ปราชญ์ใน เรื่องของกรรม การแปรรูปจากผ้าย้อมคราม และการเป็นนักธุรกิจน้อยมีคุณธรรม นำสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์

A (Action) การปฏิบัติ ของนักเรียน โดยครูแสดงสาธิต ของจริง และมีหนังสือประกอบเล่มเล็กให้นักเรียนได้เรียน รู้เพื่อให้เกิดทักษะปฏิบัติในการทำผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการเย็บ โดยเริ่มจากการค้นด้วยมือแบบง่ายๆ ตาม ความถนัดและความสนใจของนักเรียน

M (Management) การจัดการ ในเรื่องของ 1) การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ 2) การออกแบบผลิตภัณฑ์ 3) การตรวจสอบผลิตภัณฑ์ 4) การบรรจุภัณฑ์ 5) การจัดจำหน่าย 6) การติดตามและประเมินผล เพื่อให้การจัดการกระบวนการปฏิบัติงานต่าง ๆ เป็นระบบและมีคุณภาพ

P (Product) ผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปจากผ้าย้อมครามธรรมชาติ ที่นักเรียนได้ระดมความคิดในการออกแบบ เห็นตัวอย่างจากการค้นคว้าแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น อินเทอร์เน็ตจากของจริงจากครู หรือจากการต่อยอดงานที่มีอยู่ แล้วมาดัดแปลงให้เกิดชิ้นงานใหม่ ได้แก่ พวงกุญแจดอกครามแก้ว ยางรัดผม ที่คาดผม ตุ่มหู ที่รัดผ้าถุง กระเป๋า ถุงผ้า ย่ามร้อยรัก ปลาพวงคราม เป็นต้น เมื่อเกิดกระบวนการปฏิบัติแล้ว นักเรียนบางคนก็อาจจะทำไม่ทันเพื่อน ๆ บางคนก็เกิด การเรียนรู้ บางคนก็ไม่สวย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การฝึกฝนจนเกิดการขบะพะให้เป็นผู้ประกอบการอย่างสร้างสรรค์ ความสวยงาม ประณีต มีความซื่อสัตย์ ขยัน อดทน มุ่งมั่น ความกตัญญู และสามารถ คิดเป็น ทำได้ ขายเป็นโดยมีผังความคิดการจัดการ เรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโดยใช้ KRAM PRODUCT MODEL ดังนี้

ภาพที่ 2 ผังความคิด : KRAM PRODUCT MODEL

การวางแผนการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าย้อมคราม

การเตรียมหรือวางแผนงานล่วงหน้า เพื่อกำหนดรูปแบบและแนวทางในการปฏิบัติงานให้ประสบผลสำเร็จตาม วัตถุประสงค์ที่ต้องการ มีแนวทางดังนี้

การดำเนินการตามโครงการปีการศึกษา 2560 เริ่มต้นจากการระดมทุนใหม่ หลังจากนั้นจึงวางแผนการดำเนินงานในปีการศึกษา 2560 แล้วลงมือปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ ได้แก่ การเตรียมอุปกรณ์ การออกแบบผลิตภัณฑ์ การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าย้อมคราม ได้แก่ พวงกุญแจดอกครามแก้ว ที่รัดผ้าถุงหรือผ้าซิ่น ที่คาดผม ยางรัดผม ตุ้มหู ถุงผ้า ตุ๊กตา กระเป๋า ยามร้อยรัก การตรวจสอบคุณภาพ การทำบรรจุภัณฑ์และบรรจุหีบห่อ การจำหน่ายผลิตภัณฑ์และทำบัญชี รายรับ-จ่าย การสรุปรายรับ - รายจ่าย /สรุปผลการดำเนินการ และรายงานผล เผยแพร่

ภาพที่ 3 ผลิตภัณฑ์จากผ้าย้อมคราม

นอกจากนี้ สมาชิกในกลุ่มยังสามารถที่จะกำหนดราคาขายชิ้นงานของตนเอง ด้วยการคิดคำนวณราคาต้นทุน (ค่าวัสดุ + ค่าแรง) และคูณด้วยร้อยละของกำไร ราคาขายปลีก คิดร้อยละ 50 ส่วนราคาขายส่งคิดร้อยละ 30 (โดยราคาขายส่งนั้นต้องมีจำนวนตั้งแต่ 10 ชิ้นขึ้นไป) นอกจากนี้ ยังต้องคำนึงถึงราคาค่าขนส่งต่างจังหวัด โดยมีรายการจำหน่ายดังนี้

ตารางที่ 1 ราคาของผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผ้าครามและการคิดคำนวณต้นทุนราคา

ที่	รายการผลิตภัณฑ์จากผ้าย้อมคราม	ราคาต้นทุน/บาท	ค่าแรง/บาท	ราคาขายปลีก/บาท ร้อยละ 50	ราคาขายส่ง/บาท ร้อยละ 30
1	พวงกุญแจดอกครามแก้ว	49	10	89	79
2	ยางรัดผมดอกครามแก้ว	25	5	49	39
3	ที่รัดผ้าถุงดอกครามแก้ว	120	50	259	229
4	พวงกุญแจใจคราม	39	20	89	79
5	ตุ้มหู				
	- 2 ดอก	28	5	49	39
	- 4 ดอก	32	5	19	59
	- 6 ดอก	36	5	21	69
6	ที่รัดผ้าถุงปลาพวงคราม	150	50	309	269
7	ถุงเงินถุงทอง	45	30	75	99
8	กระเป๋า	125	80	103	299
9	ที่คาดผม	35	10	69	59
10	ตุ๊กตา	85	50	68	179

นอกจากการจำหน่ายหน้าร้านแล้ว กลุ่มนักธุรกิจน้อยๆ ยังมีการจัดจำหน่ายในรูปแบบออนไลน์ คือ จำหน่ายในเพจ Facebook : ผ้าครามต้นมือ และยังมีขั้นตอนวิธีการแปรรูปให้ผู้ที่สนใจได้ลองปฏิบัติตามในเพจ Facebook : Krukungtent ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาองค์ความรู้ในด้านที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อและเทคโนโลยีในการบริหารจัดการเพื่อการจำหน่าย ทำให้เกิดการพัฒนาคู่มือและนักเรียน ซึ่งเป็นที่มาของการพัฒนาด้านการออกแบบและการเป็นผู้ประกอบการที่ดี ซึ่งการไปจำหน่ายที่ถนนคนเดินย่านเมืองเก่าสกลนคร ทำให้นักเรียนได้ฝึกพูด ฝึกมารยาทในการขาย ฝึกทักษะกระบวนการต่าง ๆ โดยเป็นประสบการณ์ตรง ที่นำไปสู่การแก้ปัญหาในการทำงาน ฝึกความซื่อสัตย์ต่อลูกค้า ขยันทำงาน และอดทนต่อความเหน็ดเหนื่อย มุ่งมั่นต่อการทำงานให้สำเร็จในการไปขายแต่ละครั้งในวันเสาร์-อาทิตย์ รวมถึงไม่ละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาของผู้อื่น เกิดการพัฒนาที่ทำให้เกิดผลงานใหม่ขึ้นมา นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติได้จริงให้ผู้เรียนมีความสามารถที่โดดเด่นสอดคล้องกับความสามารถและความสนใจของผู้เรียนมุ่งผลสัมฤทธิ์ผลิตที่มีคุณภาพ รวมทั้งพยายามใฝ่เรียนรู้

บทสรุป

งานสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์จากผ้าย้อมครามในโครงการนักธุรกิจน้อย มีคุณธรรม นำสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ที่นำมาสู่การพัฒนาการเรียนการสอนกับนักเรียนและผู้มีใจรักงานเย็บมือ มีผลการดำเนินงานที่ปรากฏชัดเจนจากการดำเนินงาน ปรากฏว่า เกิดขึ้นกับตัวนักเรียนในด้านคุณธรรม ด้านความคิดสร้างสรรค์ และด้านอื่น ๆ ดังนี้

1. นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ ในด้านอาชีพในเรื่องการดำเนินการด้านธุรกิจการเป็นผู้ประกอบการ ที่มีคุณธรรมเหมาะสมกับวัย
2. นักเรียนสามารถสร้างสรรค์งาน ผลิตเองได้ สามารถขายได้อย่างครบวงจร
3. สามารถต่อยอดการจัดการเรียนรู้งานอาชีพของครูโดยการสร้างแนวคิดใหม่และพัฒนาารูปแบบการสอนงานอาชีพในโรงเรียนให้นักเรียนเรียนรู้การเป็นผู้ประกอบการ
4. ปลุกฝังนักเรียนให้รักษาทรัพย์สินทางปัญญาของตนเอง ของประเทศ และการไม่ละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาของผู้อื่น
5. สามารถส่งเสริมและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการผลิตผ้าย้อมครามของจังหวัดสกลนคร
6. นักเรียนมีรายได้ระหว่างเรียน
7. นักเรียนสามารถ “คิดเป็น ทำได้ ขายเป็น”

ผลลัพธ์ที่แสดงความสำเร็จและความก้าวหน้าในการดำเนินงานของโรงเรียน การพัฒนาตัวนักธุรกิจน้อย คุณธรรม นักธุรกิจน้อย ตัวผลผลิต/บริการ ความคิดสร้างสรรค์และทรัพย์สินทางปัญญา ผลิตภัณฑ์ “งานสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์จากผ้าย้อมคราม” ภายใต้สัญลักษณ์ “ภูมิพัฒน์” ที่จัดทำในโครงการเป็นที่ชื่นชมมีความแปลกใหม่ไม่เหมือนใคร ของลูกค้าที่ซื้อสินค้า และเป็นที่น่าสนใจในกลุ่มชุมชนย่านถนนผ้าคราม ปรากฏว่ามีผลที่เกิดขึ้นกับโรงเรียน ผลที่เกิดกับนักเรียน และผลที่เกิดกับชุมชน ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ผลที่เกิดกับโรงเรียน คือ โรงเรียนมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของชุมชน ซึ่งเกิดจากการไปจัดจำหน่ายในย่านถนนคนเดินย่านเมืองเก่าสกลนคร ก็เหมือนการประชาสัมพันธ์โรงเรียนไปด้วย ในปีที่ผ่านมาโรงเรียนได้รับคัดเลือกจากโครงการนักธุรกิจน้อยมีคุณธรรม นำสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ สำนักงานพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้เข้าร่วมสาธิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผลงานของนักเรียนที่มีคุณภาพ ในงานศิลปหัตถกรรมนักเรียนระดับชาติ ครั้งที่ 66-67 ปีการศึกษา 2559-2560 ณ ศูนย์ประชุมธรรมศาสตร์ รัชสิดี จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 29-31 มกราคม 2560

ผลที่เกิดกับนักเรียน คือ นักเรียนสามารถนำทักษะ กระบวนการคิด มาออกแบบชิ้นงานและจัดจำหน่ายจนเกิดเป็นอาชีพเสริมและหารายได้ระหว่างเรียนได้ อีกทั้งนักเรียนยังเกิดความภาคภูมิใจ สามารถทำให้ได้รับรางวัลเหรียญทอง

ในการเข้าร่วมแข่งขันโครงการอาชีพ ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ในการจัดแข่งขันทักษะวิชาการในงาน ศิลปหัตถกรรมในระดับชาติ ระดับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และระดับจังหวัด ตามลำดับ

ผลที่เกิดกับชุมชน คือ การประชาสัมพันธ์โรงเรียนโดยการไปจัดนิทรรศการในสถานที่ต่าง ๆ การไปประกวดทักษะ วิชาการ งานศิลปหัตถกรรมนักเรียน เป็นการเผยแพร่ผลงานอีกทางหนึ่ง การเป็นวิทยากร ในชุมชน โรงเรียนอื่น ๆ และ กลุ่มผู้สูงอายุหลาย ๆ แห่ง ทำให้ทุกคนรู้จัก ภูมิพัฒน์ มากขึ้น และทำให้นักเรียนเกิดแนวทางใหม่ ๆ เกิดอยาก ที่จะเป็นผู้ประกอบการ ชุมชนเกิดรายได้จากการสอนและเกิดการเผยแพร่ผลงาน ทำให้เกิดองค์ความรู้ ทักษะกระบวนการมากขึ้น ประสบการณ์มากขึ้น และส่งเสริมอาชีพให้กับนักเรียนที่สนใจผลิตภัณฑ์ของเรา จนเป็นที่ยอมรับของชุมชนในถนนผ้าคราม ย่านเมืองเก่า จังหวัดสกลนคร

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม. (2548). **รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทย**. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม.

เกศินี นิสสัยเจริญ. (2542). **งานประดิษฐ์เศษผ้า**. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

จิราพัทธ์ แก้วศรีทอง. (2557). **การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์จากวัสดุธรรมชาติกลุ่มศิลปะประดิษฐ์**

โอท็อป (OTOP). รายงานผลการวิจัย. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.

ตระกูลพันธ์ พืชเมธา. (2557). การสร้างภาพลักษณ์ผลิตภัณฑ์เพื่อกำหนดแนวคิดการออกแบบ. ใน **ศิลปกรรมสาร**. 9(1). คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

รัตนลักษณ์ ปัญจภูมิพัฒน์. (2551). **การพัฒนาผลิตภัณฑ์ดอกไม้ประดิษฐ์จากเศษผ้าไหม**. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ.

อนุรัตน์ สายทอง. (2554). **ครามและผลิตภัณฑ์คราม**. สกลนคร: คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏ สกลนคร.

อุไรวรรณ ภารดี. (2555). **ร้อยเรียงผ้าถัก**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ผลกระทบของกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชต่อพันธุ์คราม

दन्यन्त्रु जिरवणनसगुल¹

न्त्रुपर जिरवणनसगुल²

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัญหาข้อกฎหมายในการคุ้มครองพันธุ์ครามจังหวัดสกลนคร 2) ศึกษาหลักเกณฑ์ของกฎหมายในการคุ้มครองพันธุ์คราม และ 3) ศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชให้คุ้มครองพันธุ์ครามได้อย่างมีประสิทธิภาพ การวิจัยใช้วิธีวิทยาการวิจัย เชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกเกษตรกรผู้ปลูกคราม นักวิชาการพันธุ์พืช และนักวิชาการด้านการพัฒนาสังคม

ผลการวิจัยพบว่า 1) เมล็ดพันธุ์ครามจังหวัดสกลนครยังไม่มีจดทะเบียนพันธุ์พืช ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ที่จะทำให้พันธุ์ครามของจังหวัดสกลนครได้รับการคุ้มครอง เพราะเกษตรกรผู้ปลูกครามไม่ทราบถึงกฎหมายนี้รวมถึงสิทธิต่าง ๆ รวมถึงผลกระทบของการแก้ไขกฎหมายฉบับนี้ ทั้งนี้เกษตรกรผู้ปลูกครามยังไม่มีส่วนร่วมในการพิจารณาตามกระบวนการของกฎหมาย 2) พันธุ์ครามจังหวัดสกลนครเป็นพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นที่สามารถจดทะเบียนคุ้มครองได้ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ซึ่งจะได้รับผลกระทบจากการแก้ไขกฎหมายใหม่ 3) ต้องให้เกษตรกรผู้ปลูกครามเข้ามีส่วนร่วมในการพิจารณาเกี่ยวกับพันธุ์ครามจังหวัดสกลนคร โดยเข้าร่วมในรูปแบบของคณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืชระดับจังหวัด คณะอนุกรรมการ และคณะทำงานระดับพื้นที่

ข้อเสนอแนะของการวิจัย คือให้แก้ไขบทบัญญัติพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ให้มีคณะกรรมการระดับจังหวัด คณะอนุกรรมการระดับจังหวัด และคณะทำงานระดับพื้นที่เพราะจะเข้าใจถึงบริบทของพื้นที่และการปลูกครามได้ดีกว่าการมีเพียงคณะกรรมการกลางเพียงชุดเดียว

คำสำคัญ : พันธุ์คราม, กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช, ผลกระทบ

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

The Impact of the Plant Varieties Protection on Indigo

Danainut Jirawattanasomkul³

Nathaporn Jirawattanasomkul⁴

Abstract

The objectives of this research are 1) to study the legal problems of the protection of indigo species in Sakon Nakhon Province, 2) to study the legal requirements for the protection of indigo plant variety and 3) to study solutions to problems in the enforcement of the plant protection law to protect indigo plant variety effectively. Research uses qualitative research methods consisting of documentary research and in-depth interviews with indigo farmers, plant academician and academician of social development

The results of the research were as follows: 1) Indigo seed Sakon Nakhon Province has not yet been registered under the Plant Varieties Protection Act B.E. 2542 because indigo farmers are unaware of this law, including various rights and the effects of the amendment of this law. The indigo farmers have not yet participated in the consideration process under this law. 2) Khram variety from Sakon Nakhon province is a local indigenous plant species that can be registered for protection under the Plant Varieties Protection Act B.E.2542, which will be affected from the amendment. 3) Indigo farmers have to participate in the consideration of indigo varieties, Sakon Nakhon Province by participating in the form of the Provincial Plant Protection Committee, Subcommittee, and working group at the local area.

Suggestions of research is to amend the provisions of the Plant Species Protection Act B.E. 2542 to have a provincial committee Provincial level, subcommittee, and the local working group because they can better understand the context of the area and the indigo planting than having a single Central Committee

Keywords : Varieties of Indigo, Plant Varieties Protection, Effect

³ Lecturer, Faculty of Humanities and Socail Sciences, Sakon Nakhon Rajabhat University.

⁴ Lecturer, Faculty of Sciences and Technology, Sakon Nakhon Rajabhat University.

บทนำ

ฝ้ายย้อมครามจังหวัดสกลนครเป็นผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมายาวนานโดยมีการนำคราม (Indigofera tinctoria L.) ซึ่งเป็นพืชตระกูลถั่ว (Family Leguminosea) ที่เป็นพืชพื้นถิ่นในหลายพื้นที่ของจังหวัดสกลนครมาใช้ประโยชน์เป็นสีในการย้อมผ้า ซึ่งมีอยู่ 2 พันธุ์ คือ พันธุ์ฝักตรงและพันธุ์ฝักงอ ปัจจุบันฝ้ายย้อมครามเป็นที่นิยมอย่างมากทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เช่น อังกฤษ และญี่ปุ่น เป็นต้น จนทางจังหวัดสกลนครส่งเสริมให้เป็นผลิตภัณฑ์ประจำจังหวัด มีการจัดทำตลาดเฉพาะสำหรับจำหน่ายผ้าครามในรูปแบบของถนนคนเดินทุกวันเสาร์อาทิตย์ จากความต้องการฝ้ายย้อมครามที่มีเพิ่มมากขึ้นทำให้กลุ่มผู้ย้อมครามต้องมีการผลิตเนื้อครามมากขึ้นตามไปด้วย แต่ยังคงพบว่าการผลิตเนื้อครามยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาดเนื่องจากต้องใช้เนื้อครามสดเป็นจำนวนมากมาทำเนื้อคราม การปลูกครามเพื่อให้ได้ปริมาณเพิ่มมากขึ้นเมล็ดครามจึงมีความสำคัญยิ่ง (ครองใจ โสมรักษ์, 2562) ประกอบกับบทสัมภาษณ์ของกลุ่มเกษตรกรที่ปลูกต้นครามพบว่าเกษตรกรจะนำเมล็ดพันธุ์ที่เหลือจากการปลูกในครั้งก่อนนำมาปลูกในครั้งถัดไปเป็นการปลูกเองใช้เองเสียส่วนใหญ่การจะนำเมล็ดพันธุ์มาจำหน่ายแก่เกษตรกรรายอื่นจึงเป็นไปได้ยาก มีเพียงเกษตรกรบางรายที่ปลูกเพื่อจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ครามและก้อนเนื้อครามเนื่องมาจากปัญหาทางสุขภาพที่ไม่สามารถใช้แรงมัดย้อมครามเองได้ หรือเกษตรกรที่ปลูกครามได้มากจนมีเมล็ดพันธุ์เหลือจำหน่ายให้แก่เกษตรกรรายอื่น ซึ่งส่วนมากจำหน่ายพันธุ์ครามให้แก่เกษตรกรในพื้นที่จังหวัดสกลนคร ส่วนน้อยที่จำหน่ายให้แก่เกษตรกรต่างพื้นที่ทั้งในภาคเหนือและอีสาน ดังนั้นเมล็ดพันธุ์เป็นปัจจัยที่สำคัญในการเพาะปลูก ถ้าหากเลือกเมล็ดพันธุ์ที่มีความเหมาะสมกับท้องถิ่นและเป็นเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพสูงแล้ว ย่อมทำให้ง่ายต่อการผลิตและมีผลผลิตที่สูงขึ้น

การนำพันธุ์พืชมาพัฒนาปรับปรุงให้จะสามารถใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืชนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นทั้งในด้านผลผลิต คุณภาพ และมีปริมาณที่มากขึ้น เพื่อที่จะสร้างมูลค่าได้มากขึ้นจากการเป็นที่ต้องการของตลาดทำให้ประเทศที่พัฒนาแล้วเช่น ญี่ปุ่น สหภาพยุโรป และสหรัฐอเมริกา เป็นต้น มีการพัฒนาเทคโนโลยีในการพัฒนาพันธุ์พืชโดยมุ่งสร้างสายพันธุ์ใหม่ที่มีคุณภาพที่ดีมากขึ้นกว่าเดิมซึ่งการจะได้มาซึ่งสายพันธุ์ใหม่นั้นต้องใช้ระยะเวลา เงินทุนและความคิดความพยายามอย่างมากจึงเกิดเป็นแนวคิดในการคุ้มครองพันธุ์พืชที่ได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อส่งเสริมให้เกิดการคิดค้นสร้างพันธุ์พืชและเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ นานาประเทศจึงจัดทำอนุสัญญาว่าด้วยสหภาพระหว่างประเทศเพื่อการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ (Convention on International Union for the Protection of New Varieties of Plants, UPOV) หรือ อนุสัญญาอุพอฟ โดยมีมุมมองว่าพันธุ์พืชใหม่เป็นทรัพย์สินทางปัญญาอย่างหนึ่ง โดยปัจจุบันประเทศไทยได้มีพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ที่สอดคล้องกับอนุสัญญาอุพอฟ ฉบับปี ค.ศ. 1978 และเป็นไปตามพันธกรณีในข้อตกลงขององค์การการค้าโลกว่าด้วยประเด็นทางการค้าเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญา (Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights, TRIPs) แต่จากสถานการณ์ปัจจุบันที่ ประเทศไทยมีสหรัฐอเมริกา และสหภาพยุโรปเป็นคู่ค้าที่สำคัญโดยมีการเจรจาในการเปิดเขตการค้าเสรีจึงมีข้อเสนอในประเด็นสิทธิทางปัญญาให้ประเทศไทยเข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกของอนุสัญญาอุพอฟ ฉบับแก้ไขปี ค.ศ.1991 ซึ่งมีข้อกำหนดบางประการที่ไม่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย (สุรวิช วรรณไกรโรจน์, 2556) แม้ปัจจุบันพันธุ์ครามจังหวัดสกลยังไม่ถูกคุกคาม แต่ถ้าหากกฎหมายพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืชฉบับแก้ไขใหม่ออกมาจะเกิดผลกระทบต่อเกษตรกรที่เก็บเมล็ดพันธุ์นำมาปลูกเป็นวิถีดั้งเดิม และประการสำคัญอาจจะทำให้พันธุ์ครามพื้นถิ่นสูญพันธุ์ไปกลายเป็นมีพันธุ์ครามใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นมาแทนที่ด้วยคุณสมบัติที่ดีกว่า

ทั้งนี้พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ฉบับปัจจุบัน อนุญาตให้เกษตรกรเก็บและใช้พันธุ์พืชคุ้มครองที่เป็นผลผลิตในแปลงตัวเองเพื่อใช้ในการเพาะปลูกในฤดูกาลถัดไปได้ แต่อนุสัญญาฉบับปี ค.ศ. 1991 จำกัดสิทธิดังกล่าวลงให้กลายเป็นสิทธิที่รัฐสมาชิกจะให้การรับรองหรือไม่ก็ได้ ตามอนุสัญญาอุพอฟ 1991 มาตรา 15 โดยร่างกฎหมายพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืชฉบับใหม่นั้น ได้จำกัดสิทธิเกษตรกรไว้ ซึ่งจะเป็นผลให้เกษตรกรที่เพาะปลูกต้นครามจะได้รับผลกระทบ เพราะระบบการคุ้มครองพันธุ์พืชภายใต้สัญญาอุพอฟส่งเสริมให้กับบริษัทเมล็ดพันธุ์ขนาดใหญ่ แต่จำกัดโอกาสเกษตรกรรายย่อย (จักรกฤษณ์ ควรวจน์, 2560) ดังนั้นการจะแก้ไขกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชฉบับใหม่ต้องได้รับการพิจารณา

ศึกษาผลกระทบในทุกมิติรวมถึงพื้นที่ชนเมืองที่เกี่ยวข้องกับทางด้านอุปโภคบริโภคตั้งแต่ต้นครามด้วย โดยต้องให้เกษตรกรผู้ปลูกครามเข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาการบังคับใช้กฎหมายด้วยเนื่องจากถือว่าเป็นผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง ทั้งนี้กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชในปัจจุบัน และที่จะแก้ไขนั้นยังมีข้อพิจารณาหลายประการที่จะมีผลต่อการเพาะปลูกต้นคราม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาปัญหาข้อกฎหมายในการคุ้มครองพันธุ์ครามจังหวัดสกลนคร
2. เพื่อศึกษาหลักเกณฑ์ของกฎหมายในการคุ้มครองพันธุ์ต้นคราม
3. เพื่อศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชให้คุ้มครองพันธุ์ต้นครามได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation Principle)

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการตัดสินใจของประชาชนในการเรียนรู้และกำหนดการพัฒนาวิถีการดำเนินชีวิตของตนเองร่วมกัน และประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมพิจารณา ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และร่วมรับผลดำเนินการตามโครงการหรือกิจกรรมโดยเฉพาะที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, 2545 : 58) เกษตรกรก็เป็นประชาชนที่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมกับโครงการหรือกิจกรรมที่ภาครัฐจัดทำขึ้นที่มีผลกระทบต่อแต่เดิมที่กฎหมายหรือนโยบายบางประการไม่สามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพส่วนหนึ่งก็เพราะขาดการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นการศึกษาหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เกี่ยวข้องจะทำให้การแก้ไขปัญหาให้ตรงต่อความต้องการที่แท้จริงของประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง การที่จะออกกฎหมายใหม่ที่จะมีผลกระทบต่อพันธุ์ครามก็ต้องให้เกษตรกรที่เกี่ยวข้องกับต้นครามทั้งระบบเข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาด้วย

หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)

การพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่มีผลกระทบต่อความต้องการของคนรุ่นต่อไปในอนาคต (คณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา) เป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาทางเศรษฐกิจภายใต้เงื่อนไขของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปเพื่อให้เกิดดุลยภาพ การพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงถูกตระหนักให้มีความสำคัญขึ้นในระดับสากลโดยการประชุมของสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมในปี ค.ศ. 1972 ที่กรุงสตอกโฮล์ม ที่มีการระบุถึงหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับระหว่างประเทศ และภายในประเทศเอง (นันทพล กาญจนวัฒน์, 2555 : 25) จึงมีความสำคัญในการนำมาเป็นพื้นฐานแนวคิดการเกษตรอินทรีย์เพื่อให้เกิดการพัฒนาโดยมีการบูรณาการกับองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมมาประสานกันให้เกิดเป็นองค์รวม การเพาะปลูกต้นครามต้องทำการเกษตรอินทรีย์เพราะต้นครามไม่สามารถเติบโตได้ถ้าหากมีการใช้สารเคมี โดยต้องมีความสอดคล้องกับธรรมชาติในท้องถิ่นจึงเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืน การศึกษาแนวคิดนี้จะสามารถหาแนวทางที่เหมาะสมในการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์ครามให้เกิดความยั่งยืนและจูงใจเกษตรกรให้หันมาเพาะปลูกต้นครามเพิ่มมากขึ้นได้

หลักการเกษตรยั่งยืน (Sustainable Agriculture)

เกษตรยั่งยืน คือ ระบบเกษตรกรรมที่มีความสัมพันธ์ และเกื้อกูลกับสภาพ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของแต่ละภูมิภาค สามารถให้ผลผลิตที่ปลอดภัย และหลากหลายเพื่อลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ และการพึ่งพาปัจจัยภายนอกโดยผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของเกษตรกร อันจะนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดี และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร (สุภาวดี โพธิยะราช, 2547 อ้างถึงใน พันธุ์จิตต์ สีเหนียง, 2556 : 18) ซึ่งองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO, 2008) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบ 5 ประการของเกษตรยั่งยืน ซึ่งจำเป็นต้องมีองค์ ประกอบครบทั้ง 5

ประการนี้ จึงจะเป็นเกษตรยั่งยืนที่แท้จริง ได้แก่

- 1) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (Resources-conserving) เช่น ที่ดิน น้ำ เป็นต้น
- 2) ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม (Environmentally non-degrading)
- 3) ยอมรับได้ทางเทคนิค (Technically appropriate)
- 4) ยอมรับได้ทางเศรษฐกิจ (Economically acceptable)
- 5) ยอมรับได้ทางสังคม (Socially acceptable)

การทำเกษตรอินทรีย์เป็นการทำเกษตรภายใต้หลักการเกษตรยั่งยืน ดังนั้นเพื่อให้การส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์มีประสิทธิภาพสามารถนำมาสู่การปฏิบัติได้จึงต้องอาศัยหลักการเกษตรยั่งยืนมากำหนดมาตรการส่งเสริม

แนวคิดเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพ

เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นมาจากการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา และเกิดเป็นอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ที่มีมาตรการต่าง ๆ ในการคุ้มครองสิ่งมีชีวิตและถิ่นที่อยู่ที่มีความหลากหลายในระบบนิเวศ เช่น พืชพันธุ์กรรม และสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ให้มีการควบคุมดูแลการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ (ศิริินภา จันทรัตน์, 2562 : 7) คือ

(1) การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยคุ้มครองชนิดพันธุ์พืชที่มีอยู่เดิมที่มีความสำคัญในระดับท้องถิ่นหรือภูมิภาคไม่ให้ออกสูญหายไปและมีจำนวนที่ลดลง และฟื้นฟูชนิดพันธุ์พืชที่ถูกคุกคามให้กลับคืนสู่สภาพเดิมมากที่สุด

(2) การใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน ส่งเสริมสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาวิธีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืน

(3) การแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเท่าเทียมและยุติธรรม โดยการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเหมาะสม และคำนึงถึงสิทธิทั้งหมดเหนือทรัพยากรและเทคโนโลยีและสนับสนุนทุนอย่างเหมาะสม

พันธุ์ต้นครานั้นเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศในพื้นที่ที่ต้องได้รับการอนุรักษ์ไว้ โดยการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนไม่ให้สูญหายไปจากพื้นที่ การที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่อื่นต้องทำอย่างเหมาะสมไม่ให้เกิดผลกระทบต่อวิถีธรรมชาติ

แนวคิดในการอนุญาตให้สิทธิบัตรสิ่งประดิษฐ์เพื่อคุ้มครองพันธุ์พืช

แนวคิดนี้เกิดจากแนวคิดตัดสินของสำนักงานสิทธิบัตรและศาลสหรัฐอเมริกาได้อนุญาตให้มีการขอรับสิทธิบัตรในการประดิษฐ์ที่เป็นสิ่งมีชีวิตได้ โดยมีหลักว่ากฎหมายสิทธิบัตรไม่ได้แยกความแตกต่างระหว่างการประดิษฐ์ที่ไม่มีชีวิตกับการประดิษฐ์ที่มีชีวิต กฎหมายเพียงแต่กำหนดว่าสิ่งที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเป็นผลงานของมนุษย์และไม่ได้เป็นเพียงสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ (ศิริินภา จันทรัตน์, 2562 : 13) ดังนั้น จึงเป็นการส่งเสริมให้นักปรับปรุงพันธุ์พืชคิดค้นพัฒนาพันธุ์พืชใหม่ ๆ เนื่องจากการใช้เมล็ดพันธุ์พืชที่ดีมีคุณภาพสูงที่จะช่วยให้เพิ่มปริมาณผลผลิตให้สูงขึ้นร่วมกับปัจจัยอื่น ๆ และยังทำให้คุณภาพของผลผลิตทางการเกษตรมีคุณภาพสม่ำเสมอและสอดคล้องกับความต้องการของตลาด (สำนักวิชาการสำนักงานเลขาธิการผู้แทนราษฎร, 2560)

ทฤษฎีสิทธิชุมชน (Community Rights)

สิทธิชุมชน (Community Rights) คือ ข้อตกลงกฎเกณฑ์ทางสังคมที่พัฒนาให้กลุ่มคนร่วมกันจัดการทรัพยากรเศรษฐกิจ สังคมและอื่น ๆ โดยกลุ่มคนดังกล่าว มีความสัมพันธ์ทางสังคมและมีวัฒนธรรมที่ต้องร่วมกันโดยพื้นฐานแล้วสิทธิชุมชนเป็นสิทธิตามจารีตประเพณี (Customary Law) ก่อนที่รัฐธรรมนูญ จะเข้ามารับรองขึ้นเป็นสิทธิอย่างหนึ่งในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 (ศักดิ์ณรงค์ มงคล, 2554) สิทธิชุมชนนั้นมีความสำคัญที่ต้องศึกษาทำความเข้าใจ โดยเฉพาะชุมชนเกษตรกรที่จะทำการเพาะปลูกต้นครามที่ต้องพึ่งพาสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่มีความเหมาะสม เกษตรกรจำเป็นต้องทราบถึงสิทธิที่ตนมีต่อทรัพยากรในท้องถิ่นของตนและต้องตระหนักถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับการเพาะปลูกต้นคราม เพื่อการจะบังคับกฎหมายคุ้มครองพันธุ์ครามอย่างมีประสิทธิภาพให้มีความสอดคล้องกับสิทธิชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้เขียนได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลักในการวิเคราะห์ เพื่อทำการรวบรวมข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษามาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองพันธุ์พืช โดยศึกษาวิจัยเอกสาร มีขอบเขตเนื้อหาได้แก่ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืชฉบับใหม่ บทความและบทความวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขอบเขตด้านประชากร ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับเกษตรกรผู้ปลูกผ้าคราม เกษตรกรผู้ทอผ้าคราม นักวิชาการทางด้านเกษตร และนักวิชาการทางด้านการพัฒนาชุมชน รวมทั้งสิ้น 5 ท่าน ขอบเขตทางด้านพื้นที่จังหวัดสกลนคร

ผลการศึกษา

จากการศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบของกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชฉบับใหม่ต่อพันธุ์คราม ผู้วิจัยสามารถนำเสนอผลการศึกษา ดังนี้

1. ปัญหาข้อกฎหมายในการคุ้มครองพันธุ์ครามจังหวัดสกลนคร

ผลการศึกษาปัญหาข้อกฎหมายในการคุ้มครองพันธุ์ครามจังหวัดสกลนคร พบว่า ได้ว่าปัญหาการคุ้มครองพันธุ์ครามในปัจจุบันคือเกษตรกรผู้ปลูกครามนั้นยังไม่ทราบถึงข้อกฎหมายในการคุ้มครองพันธุ์พืชตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ซึ่งจากบทสัมภาษณ์เกษตรกรที่เพาะปลูกครามพบว่า เกษตรกรยังไม่ทราบถึงสิทธิของตนในการขอจดทะเบียนรับการคุ้มครองเป็นพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น และเกษตรกรยังไม่ได้ให้ความสำคัญ รวมไปถึงยังไม่ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ ทั้งที่ผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนครได้รับความนิยมนอย่างมาก และได้รับการจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์โดยประกาศโฆษณาวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2557 ซึ่งมีการให้คำนิยาม ผ้าครามธรรมชาติสกลนคร (Sakon Nakhon Natural Indigo Dyed Frabic) หมายถึง ผ้าฝ้ายที่ผ่านกระบวนการย้อมครามธรรมชาติตามภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดสกลนคร ทำให้ได้สีฟ้าอ่อนถึงสีน้ำเงินเข้ม เป็นมันวาว ไม่ตกสี มีกลิ่นเฉพาะตัว (กรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์) แสดงให้เห็นว่า พันธุ์ครามเป็นพืชพื้นถิ่นในหลายพื้นที่ของจังหวัดสกลนคร มีความสำคัญต่อวัฒนธรรมการย้อมผ้าของชุมชนชาติพันธุ์จังหวัดสกลนคร ถ้าหากปล่อยให้มีการพัฒนาสายพันธุ์โดยกลุ่มทุนขนาดใหญ่ให้ดีขึ้นและนำกลับมาขายให้แก่เกษตรกรใช้กันจนเป็นที่แพร่หลายจนทำให้หันมาปลูกเมล็ดพันธุ์ครามที่ถูกสร้างขึ้นใหม่จะเป็นการทำให้เกษตรกรเสียสิทธิของตน และที่ประการสำคัญอาจนำไปสู่การสูญพันธุ์ไปของพันธุ์ครามพื้นถิ่นได้ในที่สุด

จากการศึกษาบทบัญญัติของกฎหมายพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 มาตรา 5 และร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืชฉบับแก้ไข พ.ศ. 2542 ในมาตรา 6 ในหมวดคณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืช ยังขาดการมีส่วนร่วมของเกษตรกรที่ปลูกผ้าครามในกระบวนการทางกฎหมาย การพิจารณา และกำหนดหลักเกณฑ์เป็นอำนาจของคณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืชซึ่งส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่ภาครัฐ โดยเปิดโอกาสให้เกษตรกรที่มาจาก การแต่งตั้งจำนวน 6 คน เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการซึ่งถือเป็นตัวแทนภาคส่วนเกษตรกรซึ่งไม่เพียงพอและครอบคลุมเกษตรกรในทุกประเภท เพราะประเทศไทยถือเป็นประเทศที่มีประชากรส่วนใหญ่ทำการเกษตรกรรมกว่าร้อยละ 60 (สำนักวิชาการเกษตร สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร) ดังนั้นการจะให้ตัวแทนเกษตรกรมาพิจารณาแทนเกษตรกรทั้งประเทศจะทำให้มาตรการทางกฎหมายที่บังคับใช้ไม่ตรงกับบริบทของพื้นที่ และอาจจะเกิดปัญหาการบังคับใช้กฎหมายได้ แม้กฎหมายทั้งสองฉบับดังกล่าวจะให้อำนาจคณะกรรมการในการแต่งตั้งคณะกรรมการมาปฏิบัติหน้าที่ตามที่คณะกรรมการมอบหมายได้ซึ่งคณะกรรมการก็ไม่มี ความชัดเจนว่ามีการให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง กฎหมายทั้งสองฉบับดังกล่าวจึงมีสภาพบังคับแบบข้างบนลงล่าง (Top-down) ทำให้บางมาตรการหรือนโยบายที่ออกภายใต้กฎหมายทั้งสองฉบับนี้เป็นการริดรอนสิทธิของเกษตรกร รวมถึงสิทธิชุมชนได้ จากการศึกษาผลกระทบของการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาอุพูฟ (UPOV 1991) และแก้ไขพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ของ รศ.ดร.สุรวิช วรรณไกรโรจน์ ที่จะทำให้ประเทศไทยอาจต้องเสียอำนาจในการตัดสินใจให้การคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่บางส่วน และเปิดช่องว่างให้บริษัทข้ามชาติซึ่งมีความพร้อมด้านเงินทุนและเทคโนโลยี ซึ่งสามารถครองตลาดเมล็ดพันธุ์ของไทย ทำให้ประเทศไทยอาจจะสูญเสียความมั่นคงทางอาหารและการเกษตรเพื่ออุปโภค

รวมถึงประสิทธิภาพในการดูแลจัดการทรัพยากรชีวภาพลดลง เนื่องจากต้องพึ่งพาพันธุ์พืชจากต่างประเทศมากขึ้น และเกษตรกรไทยจะมีภาระต้นทุนที่สูงขึ้นประกอบกับการคุ้มครองตามกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชฉบับใหม่มีระยะเวลาที่ยาวนาน และระบบตลาดของไทยส่วนใหญ่เป็นระบบแบบผูกขาดไม่ได้เป็นตลาดที่แข่งขันกันอย่างเสรีแท้จริง (สุรวีช วรรณไกรโรจน์, 2554)

ประเด็นข้อปัญหาของร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืชฉบับใหม่ที่จะส่งผลกระทบต่อพันธุ์ครามมีข้อพิจารณา ดังต่อไปนี้ (มูลนิธิชีววิถี, 2560)

1) ประเด็นบทนิยามตามร่างมาตรา 4 ได้มีการแก้ไขนิยาม “พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป” จากเดิมหมายความว่า “พันธุ์พืชที่กำเนิดภายในประเทศ หรือมีอยู่ในประเทศซึ่งได้มีการใช้ประโยชน์อย่างแพร่หลาย...” โดยเพิ่มเติมว่า “ทั้งนี้ไม่รวมถึงพันธุ์พืชใหม่ พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น พันธุ์พืชป่า หรือ พันธุ์พืชที่พิสูจน์ได้ว่าพันธุ์พืชที่ผ่านกระบวนการปรับปรุงพันธุ์” ทำให้มีผลต่อการคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปตามร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืชฉบับใหม่ ในมาตรา 62 ประกอบกับมาตรา 63 ที่กำหนดให้การเก็บ จัดหา หรือรวบรวมพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป หรือส่วนหนึ่งส่วนใดของพันธุ์พืชดังกล่าวเอปรับปรุงพันธุ์ ศึกษา ทดลองหรือวิจัยจะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ ดังนี้ถ้าหากบริษัทขนาดใหญ่ไม่ต้องการขออนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่จะสามารถหลีกเลี่ยงการแบ่งปันผลประโยชน์โดยการนำพันธุ์พืชที่ต้องการไปทำการปรับปรุงพันธุ์ก่อน

2) ประเด็นอำนาจของผู้ทรงสิทธิตามร่างมาตรา 33 ในกรณีเกษตรกรปลูกพืชพันธุ์ใหม่แล้วเก็บรักษาพันธุ์ไปปลูกต่อ หรือแจกจ่ายโดยไม่รับอนุญาตจากผู้ทรงสิทธิในพืชพันธุ์นั้นจะมีโทษทางอาญาระวางโทษจำคุกไม่เกิน 2 ปีหรือปรับไม่เกิน 400,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ตามที่มาตรา 74 ได้บัญญัติไว้

3) การขยายการคุ้มครองลักษณะพิเศษไปยังสายพันธุ์ย่อยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง จากเดิมเมล็ดพันธุ์ไปถึงตัวผลผลิตและผลิตภัณฑ์ เช่น กรณีมีการปรับปรุงพันธุ์ครามจะเป็นครามชนิดใหม่ และปรากฏว่ามีการนำมาย้อมผ้า ผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ โดยที่คุณสมบัติเด่นของครามชนิดใหม่ยังคงอยู่ ร่างพระราชบัญญัติฉบับใหม่กำหนดให้เป็นของบริษัทโดยถือเป็นสายพันธุ์ย่อย

4) เกษตรกรจะเก็บรักษาพันธุ์ ขยายพันธุ์และต้องการพัฒนาสายพันธุ์ต่าง ๆ ด้วยตนเองยากขึ้น เพราะตามร่างมาตรา 35 วรรคสองได้ให้อำนาจรัฐมนตรีออกประกาศเฝ้าจำกัดปริมาณการปลูกหรือขยายพันธุ์พืชชนิดใดชนิดหนึ่ง จะทำให้เกษตรกรไม่สามารถเก็บเมล็ดพันธุ์ไปปลูกต่อได้ตรงกับความต้องการของบริษัทขนาดใหญ่ที่ไม่อยากให้เกษตรกรขยายพันธุ์ได้เอง

ดังนั้นการส่งเสริมให้ชุมชนเกษตรกรครามจังหวัดสกลนครได้มีการอนุรักษ์พันธุ์ครามพื้นถิ่นนั้นเป็นสิ่งสำคัญจำเป็นต้องมีการให้ความรู้ความเข้าใจโดยให้กลุ่มเกษตรกรครามเข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาดำเนินการด้วยให้เป็นไปตามสิทธิชุมชนที่ได้รับการรับรองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 และรวมถึงสิทธิของเกษตรกรครามด้วย จึงต้องมีองค์การตามกฎหมายที่ให้กลุ่มเกษตรกรครามเข้าเป็นองค์คณะด้วยในรูปแบบของคณะกรรมการพันธุ์พืชระดับจังหวัด และคณะอนุกรรมการพันธุ์ครามโดยเฉพาะเพราะคณะกรรมการทั้งสองชุดนี้จะมีความเข้าใจในบริบทของพื้นที่และพันธุ์ครามในพื้นที่ดีกว่าคณะกรรมการส่วนกลาง

2. หลักเกณฑ์ของกฎหมายในการคุ้มครองพันธุ์ต้นคราม

พันธุ์ครามนั้น ตามนิยามของพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2562 มาตรา 3 จัดว่าเป็นพันธุ์พืชชนิดหนึ่ง เนื่องจากมีพันธุกรรมและลักษณะทางพฤกษศาสตร์เฉพาะตัวสม่ำเสมอ และแตกต่างจากกลุ่มอื่นในพืชชนิดเดียวกัน ซึ่งครามจังหวัดสกลนครนั้นมี พันธุ์ฝักตรง (ครามน้อย) และพันธุ์ฝักงอ (ครามใหญ่) ที่มีการปลูกส่วนใหญ่ในเขตพื้นที่จังหวัดสกลนคร และเป็นพืชพื้นถิ่นดั้งเดิม แม้จะมีการนำพันธุ์ไปปลูกยังจังหวัดอื่นบ้างแต่ไม่เป็นที่แพร่หลายเนื่องจากครามจังหวัดสกลนครเติบโตได้ดีในลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดสกลนคร และยังไม่มีการจดทะเบียนเป็นพันธุ์พืชพันธุ์ใหม่และมีการจดทะเบียนเป็นพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นที่ใดมาก่อน ดังนั้นพันธุ์ครามจังหวัดสกลนครทั้งสองพันธุ์จึงถือได้ว่าเป็น “พันธุ์พืช

พื้นเมืองเฉพาะถิ่น” ตามนิยามของกฎหมายโดยต้องมีลักษณะ ตามมาตรา 43 ที่บัญญัติไว้ดังต่อไปนี้

- (1) เป็นพันธุ์พืชที่มีอยู่เฉพาะท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งในราชอาณาจักรเท่านั้น
- (2) เป็นพันธุ์พืชที่ไม่เคยจดทะเบียนเป็นพันธุ์พืชใหม่

โดยผู้ที่จดทะเบียนนั้นต้องบรรลุนิติภาวะมีถิ่นที่ต้องถิ่นฐานและสืบทอดระบบวัฒนธรรมร่วมกันมา โดยต่อเนื่องโดยตั้งตัวแทนยื่นขอต่อผู้ว่าราชการจังหวัดซึ่งสอดคล้องกับหลักสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญ

การคุ้มครองพันธุ์ครามที่ถือเป็นพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นนั้นเมื่อมีการจดทะเบียนเป็นพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นให้ชุมชนนั้นมีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการปรับปรุงพันธุ์ ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง วิจัย ผลิต ขาย ส่งออกนอกราชอาณาจักร หรือจำหน่ายด้วยประการใดซึ่งส่วนขยายพันธุ์ของพืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น ทั้งนี้ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มเกษตรกร หรือสหกรณ์ ที่ได้รับหนังสือสำคัญแสดงสิทธิการจดทะเบียนพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นเป็นผู้ทรงสิทธิ ซึ่งสอดคล้องกับการจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร นอกจากนี้ถ้าหากมีการเก็บ จัดหาหรือรวบรวมพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของพืชดังกล่าว เพื่อการปรับปรุงพันธุ์ ศึกษา ทดลอง หรือวิจัย เพื่อประโยชน์ในทางการค้า จะต้องทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นนั้นตามกฎหมาย ดังนั้นเพื่อให้พันธุ์ครามจังหวัดสกลนครได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายต้องมีการยื่นขอจดทะเบียนเป็นพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น อันเป็นการสอดคล้องกับการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร

3. แนวทางแก้ไขปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชให้คุ้มครองพันธุ์ต้นครามได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากผลการศึกษาข้างต้นผู้วิจัยศึกษาแนวทางการใช้กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชในการคุ้มครองพันธุ์ครามของจังหวัดสกลนครได้อย่างมีประสิทธิภาพดังต่อไปนี้

(1) การส่งเสริมให้ชุมชนเกษตรกรครามจังหวัดสกลนครได้มีการอนุรักษ์พันธุ์ครามพื้นถิ่นนั้นเป็นสิ่งสำคัญจำเป็นต้องมีการให้ความรู้ความเข้าใจโดยให้กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกครามเข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาดำเนินการด้วยให้เป็นไปตามสิทธิชุมชนที่ได้รับการรับรองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 และรวมถึงสิทธิของเกษตรกรครามด้วย จึงต้องมีองค์กรตามกฎหมายที่ให้กลุ่มเกษตรกรครามเข้าเป็นองค์คณะด้วยในรูปแบบของคณะกรรมการพันธุ์พืชระดับจังหวัด และคณะอนุกรรมการพันธุ์ครามโดยเฉพาะเพราะคณะกรรมการทั้งสองชุดนี้จะมีความเข้าใจในบริบทของพื้นที่และพันธุ์ครามในพื้นที่ดีกว่าคณะกรรมการส่วนกลางพิจารณาเพียงชุดเดียว

(2) ส่งเสริมให้ชุมชนเกษตรกรผู้ปลูกครามในจังหวัดสกลนคร จดทะเบียนให้พันธุ์ครามจังหวัดสกลนครเป็นพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นเพื่อให้ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 และรวมไปถึงพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืชที่จะได้รับการแก้ไขในอนาคต ตลอดจนกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชระหว่างประเทศด้วยสอดคล้องกับการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ผ้าย้อมครามสกลนคร

อภิปรายผล

ผลกระทบของร่างกฎหมายพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืชฉบับใหม่ของ รศ.ดร.สุรวิช วรรณไกรโรจน์ นั้นแสดงให้เห็นว่าจะส่งผลกระทบต่อพันธุ์ครามจังหวัดสกลนคร จากบทสัมภาษณ์นักวิชาการพันธุ์พืชพบว่าปัจจุบันพันธุ์ครามเป็นที่สนใจของบริษัทขนาดใหญ่ เนื่องจากความนิยมของผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนครเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งภายในและต่างประเทศเป็นอย่างมากจนทำให้ครามเริ่มขาดแคลน และราคาเริ่มสูงขึ้น ถ้าหากมีการออกพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืชฉบับแก้ไขจะกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกรผู้ปลูกครามที่แต่เดิมทำการปลูกและเก็บเมล็ดพันธุ์มาปลูกต่อ ถ้าเกิดกรณีที่ครามขาดแคลน หรือมีการปรับปรุงพันธุ์ครามให้ดีขึ้น แล้วเกษตรกรได้ซื้อเมล็ดพันธุ์มาจากบริษัทเมล็ดพันธุ์มาใช้เพาะปลูก นอกจากนี้ผลิตภัณฑ์ที่มาจากพันธุ์ครามดังกล่าวก็ต้องเสียค่าส่วนแบ่งในผลประโยชน์ให้แก่บริษัทเจ้าของเมล็ดพันธุ์ท้ายที่สุดอาจจะเกิดความเสียหายที่จะทำให้พันธุ์ครามพื้นเมืองสูญพันธุ์ไปกลายเป็นพันธุ์ครามที่ถูกปรับปรุงขึ้นมาแทนที่ ดังนั้น พันธุ์ครามพื้นเมืองจังหวัดสกลนครต้องได้รับการอนุรักษ์ไว้ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมผ้าย้อมครามจังหวัด

สกลนครที่มีการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เอาไว้

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการปรับแก้เพิ่มเติมข้อความในพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 และร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืชฉบับใหม่ ในหมวดคณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืชให้มีคณะกรรมการในระดับจังหวัดเพิ่มขึ้น โดยให้คณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืชแต่งตั้ง “คณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืชจังหวัด” ประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นประธาน เกษตรจังหวัด พาณิชย์จังหวัด อุตสาหกรรมจังหวัด ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด สาธารณสุขจังหวัด ป่าไม้จังหวัด ท้องถิ่นจังหวัด ประธานสภาเกษตรกรจังหวัด ประธานหอการค้าจังหวัด ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาที่ดิน ผู้อำนวยการธนาคารเพื่อการเกษตรจังหวัด ผู้แทนสถาบันการศึกษาด้านเกษตรในพื้นที่ ผู้แทนหน่วยงานกรมวิชาการเกษตรที่รับผิดชอบพื้นที่จังหวัด ผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้งจากผู้มีความรู้ ความสามารถ หรือประสบการณ์ด้านการปลูกครุมา จำนวน 3 คนเป็นกรรมการ และ เกษตรและสหกรณ์จังหวัด เป็นกรรมการและเลขานุการ และให้คณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืชจังหวัด มีอำนาจในการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการ และคณะทำงานในพื้นที่โดยให้องค์คณะประกอบด้วย เกษตรกรที่ปลูกครุมาเข้ามามีส่วนร่วมทุกคณะ เพราะมีความเข้าใจบริบทของพื้นที่และการปลูกครุมาจะทำให้การแก้ไขปัญหาตรงต่อปัญหาที่แท้จริงที่เกิดขึ้นและตรงต่อความต้องการของเกษตรกรผู้ปลูกครุมา ทั้งยังเป็นการอนุรักษ์พันธุ์ครุมาไม่ให้สูญหายไปจากจังหวัดสกลนคร

เอกสารอ้างอิง

กรมวิชาการเกษตร. (2543). **พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542**. มปท.

จ๊กกฤษณ์ ควรวจน์. (2560). **กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชฉบับใหม่ ใครได้ประโยชน์**. สืบค้น 8 มกราคม พ.ศ. 2564.

จาก <https://tdri.or.th/2017/11/plant-varieties-act/>

นันทพล กาญจนวัฒน์. (2555). **ข้อบัญญัติท้องถิ่นต้นแบบเพื่อการลดและขจัดมลพิษสิ่งแวดล้อม**. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญา
นิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

พันธ์จิตต์ สีเหนียง. (2559). **เกษตรอินทรีย์**. กรุงเทพฯ: โอเดียน.

มูลนิธิชีววิถี. (2556). **พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542**. สืบค้นเมื่อ 8 มกราคม พ.ศ. 2564. เข้าถึงจาก
<https://biothai.net/node/16895>

ศักดิ์ณรงค์ มงคล. (2554). **ข้อคิดว่าด้วยความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมที่เป็นฐานคิดด้านสิทธิชุมชน**.
ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต คณะสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศิรินภา จันทรัตน์. (2562). **ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสมุนไพรที่อาจใช้รักษาโรคได้ในประเทศไทย**. สารนิพนธ์
หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต กลุ่มวิชากฎหมายธุรกิจ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

สุนีย์ มัลลิกะมาลย์. (2545). **รัฐธรรมนูญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรวีช วรณไกรโรจน์. (2554). **โครงการศึกษาวิจัยผลกระทบและข้อเสนอแนะต่อการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญา UPOV และการแก้ไขพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542**. สืบค้น 8 มกราคม พ.ศ. 2564 จาก https://biothai.net/sites/default/files/2013_upov_surawith_research.pdf.

สำนักวิชาการ. (2560). **ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืชฉบับใหม่: เกษตรกรได้หรือเสียประโยชน์**. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

ปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990

ธโรธร ตูทองคำ¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบท เนื้อหาสาระ และผลกระทบของปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพจากการวิจัยเอกสาร และการสัมภาษณ์

ผลการวิจัยพบว่า (1) บริบท ที่สำคัญ แบ่งเป็น บริบทภายนอกและภายใน ภายนอก ประกอบด้วย การสิ้นสุดของสงครามเย็นนำไปสู่การเพิ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจ และการถือกำเนิดของประชาคมอาเซียนก่อให้เกิดการพัฒนาพื้นที่ที่ห่างไกล บริบทภายใน ประกอบด้วย การขาดเสถียรภาพทางการเมือง การติดกับดักรายได้ปานกลาง และปัญหาการกระจายรายได้ ในประเทศไทย (2) เนื้อหาสาระ แบ่งเป็น ขนาดของรัฐที่ใหญ่ มีที่ตั้งที่ดี พื้นที่ อาณาเขต และพรมแดนของรัฐ ที่เน้นความร่วมมือทางเศรษฐกิจ รูปร่างของรัฐที่เป็นประโยชน์ในปัจจุบัน ลักษณะภูมิประเทศที่มีความหลากหลาย และทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นปัญหาความมั่นคงด้านพลังงาน (3) ผลกระทบทางการเมืองทำให้รัฐบาลต้องนำปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์มากำหนดนโยบายสาธารณะ ด้านเศรษฐกิจ นำมาสู่การพัฒนา การค้า และการลงทุน และด้านสังคม ที่สำคัญ ก่อให้เกิดการเติบโตของเมือง การเคลื่อนย้ายถิ่น และการอพยพของแรงงานต่างด้าว

คำสำคัญ : ภูมิรัฐศาสตร์, ประเทศไทย, เศรษฐกิจ, ทศวรรษที่ 1990

¹ รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

The Geopolitics Factor and Changing in Global Politics that have an impact on the political, economy, and society of Thailand since the 1990s

Thasothorn Tootongkam¹

Abstract

The objective of this research is to study the context, content, and impact of geopolitical factors and changes in the world political arena that have affected the economic, political, and social systems of Thailand since the 1990s. This research was conducted with a qualitative method with documentary research and interviews.

The results of the research revealed that (1) Important context is divided into external and internal contexts. The external contexts consist of the end of the Cold War leading to increased economic cooperation. And the birth of the ASEAN Community, resulting in the development of remote areas. The internal context consists of political instability, being caught in a middle-income trap, and the problem of income distribution in Thailand (2)The contents are consist of size of a large state, have a good location, area, boundary and state border that emphasizes economic cooperation, the shape of the state that is currently useful, diverse terrain, and natural resources that are energy security issues (3) The political impact is causing the government to use geopolitical factors to determine public policies. The economic impact is leading to the development of trade and investment. The social impact is contributing to urban growth, migration, and the migration of foreign workers.

Keywords : geopolitics, Thailand, 1990s

²Associate Professor of Political Science, Sukhothai Thammathirat Open University.

บทนำ

ประเทศไทยเป็นรัฐชาติที่มีความสำคัญต่อความเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับอนุภูมิภาค ภูมิภาค และโลก จากปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ (ชัยพร เที่ยนพานิช และและปาริชาติ โชคเกิด, 2555 : 17-20) จากที่ตั้งบนคาบสมุทรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asia Peninsula) ปลายสุดด้านตะวันออกเฉียงใต้ของเอเชียหรือยูเรเชีย (Eurasia) ที่ขนาบด้วยอนุทวีป อินเดีย ด้านตะวันตก และจีน ด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ประกอบด้วยภาคพื้นสมุทรและภาคพื้นทวีป ภาคพื้นสมุทรติดต่อกับมหาสมุทรอินเดียด้านตะวันตกที่มีทะเลอันดามันเป็นส่วนสำคัญ กับมหาสมุทรแปซิฟิกด้านตะวันออกที่มีทะเลจีนใต้เป็นส่วนสำคัญ ภาคพื้นทวีปประกอบด้วยคาบสมุทรมลายูอีกสองคาบสมุทรคือคาบสมุทรอินโดจีน (Indochina Peninsula) ที่เป็นประเทศไทยส่วนใหญ่ ลาว กัมพูชา และเวียดนาม และคาบสมุทรมาลายู (Malay Peninsula) ที่ประกอบด้วยประเทศไทยบริเวณภาคใต้ มาเลเซีย สิงคโปร์ เป็นส่วนใหญ่ ภูมิศาสตร์ของประเทศไทยมีจุดอ่อนหลายส่วนนับตั้งแต่การมีพรมแดนที่ขาดความชัดเจนเพราะส่วนใหญ่ยังไม่มีกั้นเขตแดน ความไม่เป็นธรรมจากสนธิสัญญาการแบ่งเขตที่แม่น้ำโขง การมีเขตพื้นที่ทางทะเลที่ทับซ้อนกับประเทศเพื่อนบ้าน การที่อ่าวไทยเป็นทะเลภายในและมีความลึกไม่มาก แต่การที่ประเทศไทยเป็นใจกลาง (heartland) เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพราะตั้งอยู่บนคาบสมุทรอินโดจีนและมาลายู ทำให้ภูมิรัฐศาสตร์ (Geopolitics) ของประเทศนับเป็นปัจจัยที่เอื้อประโยชน์ให้กับประเทศอย่างยิ่ง

ความคิดเพื่อปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจมาจากการที่ประเทศไทยตั้งอยู่บนภาคพื้นทวีป บริเวณภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคพื้นสมุทรบริเวณภาคใต้ของประเทศไทยที่มีความได้เปรียบทางภูมิรัฐศาสตร์หากเปรียบเทียบกับเพื่อนบ้านเพราะมีชายแดนประชิดกับเพื่อนบ้านจำนวนมาก ที่สำคัญ คือ มีจังหวัดที่ติดกับเพื่อนบ้านจำนวน 36 จังหวัดหรือคิดเป็นพรมแดนกว่าหนึ่งในสามของทั้งหมด ติดทะเลจำนวน 26 จังหวัด และด้วยสภาพภูมิประเทศทำให้มีพื้นที่เป็นชายฝั่งทะเลและห่างจากทะเลเล็กน้อย เพราะภาคเหนือบริเวณจังหวัดตากห่างจากทะเลด้านมะละแหม่ง พม่า กว่าแปดสิบกิโลเมตร ขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือห่างจากอ่าวตังเกี๋ยและทะเลจีนใต้ เวียดนาม ประมาณหนึ่งร้อยกิโลเมตร การกวาดต้อนผู้คนและความขัดแย้งทางการเมืองของประเทศเพื่อนบ้านนับเป็นสาเหตุที่ทำให้ประชาชนจำนวนมากอพยพมาประเทศไทย ทั้งญวน ลาว เขมร ไทลื้อ ไทจีน ไทพวน ชนกลุ่มน้อยที่เป็นชาวเขา หรืออื่นใด เพราะเดินทางสะดวก ขณะที่ประเทศไทยห่างจากจีนกว่าหนึ่งร้อยกิโลเมตร การปลูกฝังให้ประชาชนมองประเทศไทยเป็นประเทศภาคพื้นทวีปทำให้ละเลยความสำคัญของทะเล ขณะที่ภาคใต้เป็นภาคพื้นสมุทรที่มีความได้เปรียบจากการติดทะเลทั้งสองด้าน คือ อ่าวไทยกับทะเลอันดามัน อ่าวไทย (Gulf of Thailand) หรืออ่าวสยาม (Gulf of Siam) ในอดีต เป็นอ่าวที่มีความลึกไม่เกินสองร้อยเมตร เป็นอ่าวตื้นใน เหมาะแก่การทำประมงและการท่องเที่ยว และไม่อยู่บนเส้นทางหลักของการเดินเรือทางทะเล ขณะที่ทะเลอันดามันซึ่งประเทศไทยละเลย เป็นทะเลน้ำลึก และเหมาะแก่การทำประมงน้ำลึกและการขนส่งทางทะเลเพราะเป็นตำแหน่งเส้นทางเดินเรือทะเล ประเทศไทยนับเป็นประเทศเปิด (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2554)

จากปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์ที่มีทำเลที่ตั้งและชัยภูมิที่เหมาะสมที่อำนวยความสะดวกต่อการคมนาคมทางบกและทางน้ำ ดังนั้น หากพัฒนาระบบโลจิสติกส์ทั้งทางบกและทางทะเลให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ย่อมเป็นประโยชน์กับประเทศเพื่อติดต่อเชื่อมโยงทางการค้าและการลงทุนที่เพิ่มปริมาณอย่างมากกับประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งยูเนียนของจีนตอนใต้ พม่า ลาว เวียดนาม กัมพูชา ตะวันออกไกลทั้งจีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และไต้หวัน ยุโรป ตะวันออกกลาง และแอฟริกา ด้วยการเชื่อมโยงกับท่าเรือภายในประเทศทั้งที่คลองเตย แหหลวงบั้ง และปากบารา และภายนอกประเทศที่ทวาย มะละแหม่ง มะละกา สิงคโปร์ ไชพอง ดานัง และโฮจิมินห์ ที่ทำให้ไทยเป็นประเทศการค้า (Trading Nation) และการพัฒนาเศรษฐกิจด้านอื่น ที่สำคัญ คือ การพัฒนา การลงทุน จากตัวอย่าง เช่นระบบโลจิสติกส์ทางบก เป็นต้น จากปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์ที่มีพรมแดนติดต่อหรืออาณาบริเวณที่ใกล้เคียงกัน นำมาสู่ความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้านทั้งภายในและภายนอกกรอบความร่วมมืออาเซียน เพื่อยกระดับการพัฒนาให้สูงกว่าการเป็นประเทศอุตสาหกรรม (Industry Nation) เพื่อเป็นสิงคโปร์สำหรับภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในอนาคต (ปริดิยาธร เทวกุล, 2555 : 122-123)

ดังนั้น จึงเป็นที่น่าสนใจว่าสภาพพื้นที่ สภาพภูมิศาสตร์ และสภาพแวดล้อม ที่ประกอบด้วย ขนาดของรัฐ ที่ตั้งของรัฐ พื้นที่ อาณาเขต และพรมแดนของรัฐ รูปร่างของรัฐ ลักษณะภูมิประเทศ และทรัพยากรธรรมชาติ ที่เป็นปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์ และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ ทศวรรษที่ 1990 นั้นเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทที่มีต่อปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990
2. เพื่อศึกษาเนื้อหาสาระของปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990
3. เพื่อศึกษาผลกระทบของปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990

นิยามศัพท์เฉพาะ

ภูมิรัฐศาสตร์ คือ ปัจจัย สำคัญ และผลกระทบทางภูมิศาสตร์ซึ่งสัมพันธ์กับลักษณะทางกายภาพ ที่มีต่อการเมืองซึ่งสัมพันธ์กับอำนาจ ความขัดแย้ง และผลประโยชน์ ประกอบด้วย (1) ขนาดของรัฐ (2) ที่ตั้งของรัฐ (3) พื้นที่ อาณาเขต และพรมแดนของรัฐ (4) รูปร่างของรัฐ (5) ลักษณะภูมิประเทศ และ (6) ทรัพยากรธรรมชาติ จากที่เคยเน้น การเมืองและความมั่นคง เป็นเน้นเศรษฐกิจ

ทบทวนวรรณกรรม

ภูมิรัฐศาสตร์

ภูมิรัฐศาสตร์ (Geopolitics) คือ วิชาที่ศึกษาสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อการเมืองทั้งภายในและภายนอก รัฐ ภูมิรัฐศาสตร์เป็นวิชาที่ศึกษาการเมืองจากปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ที่สำคัญ คือ (1) ขนาดของรัฐ เป็นส่วนสำคัญของรัฐได้รับประโยชน์จากพื้นที่ของตนให้เป็นประโยชน์ และเป็นประโยชน์ยิ่งขึ้นหากนำวิทยาการ เทคโนโลยี และนวัตกรรม ที่ทันสมัยและทรัพยากรมาใช้ในการพัฒนาประเทศอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (2) ที่ตั้งของรัฐ เป็นทำเลหรือตำแหน่งแห่งที่ของประเทศ ทำเลที่ตั้งของประเทศทั้งหลายในโลกล้วนแล้วแต่มีความแตกต่าง ที่ตั้งทางภูมิรัฐศาสตร์ล้วนแล้วแต่มีผลกระทบต่อประเทศทุกด้าน (3) พื้นที่ อาณาเขต และพรมแดนของรัฐ เป็นอาณาบริเวณที่ติดต่อทางบกและทางทะเล (4) รูปร่างของรัฐ นับเป็นส่วนสำคัญของภูมิรัฐศาสตร์ ที่เป็นการนำความได้เปรียบเสียเปรียบของรัฐแต่ละรัฐมากำหนดนโยบายต่างประเทศ ที่สำคัญ คือ รัฐที่มีพื้นที่เป็นแผ่นดินผืนเดียวกัน เป็นกลุ่มก้อน ย่อมมีความได้เปรียบกว่ารัฐที่กระจัดกระจายในทะเลและมหาสมุทรจากความมั่นคงที่เป็นการป้องกันภัยจากการรุกรานภายนอกทางทะเล (5) ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ นับเป็นส่วนสำคัญต่อการกำหนดความเป็นมหาอำนาจ ทำให้มีสมมติฐานว่าอากาศร้อนทำให้ประชากรเกียจคร้าน ขาดความกระตือรือร้น ตรงกันข้ามกับอากาศเย็น ที่ทำให้มนุษย์ให้ผลิตผลล้น เพราะต้องต่อสู้กับธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและโหดร้าย และ (6) ทรัพยากรธรรมชาติ รัฐที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์นำมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพย่อมมีผลโดยตรงต่อการเป็นมหาอำนาจ ที่เป็นส่วนสำคัญต่อการเสริมสร้างอำนาจของรัฐในปัจจุบันและอนาคต (สมบัติ จันทรวงศ์, 2541 : 631-644)

โลกาภิวัตน์

โลกาภิวัตน์ (Globalization) (Ohmae, 1990) เป็นกระแสโลกที่ก่อตัวนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 จากการถือกำเนิดของคอมพิวเตอร์ การสิ้นสุดของความขัดแย้งช่วงสงครามเย็นนับตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1980 นำไปสู่การเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ที่เป็นผลจาก (ก) การขยายตัวของทุน การเปลี่ยนแปลงนโยบายของสหภาพโซเวียตใน ค.ศ. 1985 นำไปสู่การล่มสลายระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออกใน ค.ศ. 1989 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เป็นเสรีนิยมประชาธิปไตย และนำมาสู่การล่มสลายของสหภาพโซเวียตใน ค.ศ. 1991 และ (ข) กับเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology : IT) ทำให้ประเทศทั้งหลายต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเพิ่มขึ้น นำไปสู่การขยายตัวของทุนที่แพร่ขยายไปทั่วโลก มีเทคโนโลยีสารสนเทศจากคอมพิวเตอร์ส่งผลให้มีการเคลื่อนย้ายทุนอย่างรวดเร็ว ทำให้โลกาภิวัตน์มีความหมายหลายมิติ ประกอบด้วย (Farazmand 1999 : 511-512) ด้านการเมือง คือ การเป็นอุดมการณ์ประชาธิปไตยของนายทุนตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ คือ การเปิดพรมแดนซึ่งมีความหมายถึงการลดกฎระเบียบ กีดกัน ข้อบังคับทั้งหลาย และการยกเลิกการกีดกันระหว่างรัฐ และ ด้านสังคม คือ การเพิ่มความเป็นนานาชาติจากการติดต่อระหว่างกันของมนุษย์และการคำนึงถึงพรมแดนที่ลดลง

วิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่องปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจการเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่มาจากเทคนิคการวิจัย (Technique Research) ที่สำคัญสองเทคนิค คือ การวิจัยเอกสาร จากการเลือกเอกสารการวิจัย และการสัมภาษณ์ จากการเลือกบุคคลหลักเพื่อสัมภาษณ์

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูลหลักของปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 มาจากการสัมภาษณ์ แบ่งเป็นสองส่วน คือ ประชากร คือ บุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 กลุ่มตัวอย่างหรือกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) คือ นักวิชาการและข้าราชการที่มีงานและผลงานเกี่ยวข้อง จำนวน 12 คน

เครื่องมือการวิจัย ที่สำคัญ คือ แบบสัมภาษณ์ แบ่งคำถามเป็นสองส่วน คือ ข้อมูลทั่วไป (General Data) กับข้อมูลทางเทคนิค (Technical Data) หรือข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์ (Analysis Data)

การตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 มาจากการตรวจสอบแบบสัมภาษณ์ เพื่อความไว้วางใจคุณภาพการออกแบบการวิจัย (Trustworthiness) ที่แบ่งเป็นสองส่วน คือ ความเที่ยง หรือความตรง หรือความเที่ยงตรง (Validity) กับความเชื่อมั่น หรือความน่าเชื่อถือ (Reliability)

การตรวจสอบข้อมูลจากเอกสารของการวิจัยมาจากการตั้งคำถามของผู้วิจัยที่มีต่อในเรื่องหรือหัวข้อที่สำคัญ การตรวจสอบข้อมูลจากการสัมภาษณ์ของการวิจัยมาจากการตรวจสอบจากผู้ให้ข้อมูล การตรวจสอบจากผู้ร่วมวิชาชีพ การตรวจสอบจากภายนอก การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้เชี่ยวชาญ ช่วงเวลาที่ใช้ ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง และการตรวจสอบแบบสามเหลี่ยม

ข้อมูลที่รวบรวมเพื่อการวิเคราะห์แบ่งเป็นสองส่วน คือ ข้อมูลที่มาจากเอกสาร และข้อมูลที่มาจากการสัมภาษณ์ รวบรวมการสัมภาษณ์ เพื่อนำมาจำแนกแยกแยะรูปแบบจากคำพูดและเรื่องราวที่มาจากการสัมภาษณ์

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 มีผลการวิจัยสรุปตามวัตถุประสงค์ ประกอบด้วย

1. บริบทที่มีต่อปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990

1.1 บริบทภายนอกที่มีต่อปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990

บริบทภายนอกที่มีต่อปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 คือ การสิ้นสุดของความขัดแย้งด้านอุดมการณ์ ความเปลี่ยนแปลงของรัฐ การถือกำเนิดของประชาคมอาเซียน ความร่วมมือกับกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจระดับอนุภูมิภาค

1.1.1 การสิ้นสุดของความขัดแย้งด้านอุดมการณ์นำไปสู่กระแสโลก (Global Wave) นับเป็น โลกาภิวัตน์ (Globalization) ร่วมสมัย ที่ก่อตัวนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 จนมีความเปลี่ยนแปลงในปลายทศวรรษที่ 1980 จากการขยายตัวของทุนกับเทคโนโลยีสารสนเทศ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านการเมือง คือ การปกครองระบอบ ประชาธิปไตย นำไปสู่การสถาปนาประชาธิปไตยให้เข้มแข็ง การทำให้เป็นประชาธิปไตย ด้านเศรษฐกิจ คือ การค้าเสรี และ ด้านสังคม คือ การเน้นสิ่งแวดล้อม และสิทธิมนุษยชน นำไปสู่การเปิดพื้นที่ทางการเมืองจากแนวคิดใหม่ ที่สำคัญ คือ การเมืองสีเขียวหรือนิเวศวิทยาการเมือง เพศ คนชายขอบ สิทธิมนุษยชน ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม และการเมืองภาค ประชาชน การนำแนวคิดทางธุรกิจมาใช้ในการบริหารงานภาครัฐ การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ด้านความมั่นคง

บริบทภายนอกส่งผลความเปลี่ยนแปลงประเทศไทยจากความสำคัญทางเศรษฐกิจที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้ภูมิรัฐศาสตร์ทวีความสำคัญอย่างมาก ก่อให้เกิดการปะทะสังสรรค์และปฏิสัมพันธ์ข้ามพรมแดนของรัฐ และความ สัมพันธ์ข้ามชาติที่เป็นการข้ามชาติ การข้ามระหว่างประเทศ ความเหนือชาติ และการระหว่างประเทศ นับเป็นความสัมพันธ์ ข้ามรัฐชาติ จากการกำหนดขอบเขตที่ด้วยเงื่อนไขและปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมและวัฒนธรรม ส่งผลให้ พรมแดนของประเทศไทยสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านและข้างเคียง นับตั้งแต่ภาคเหนือที่สัมพันธ์ติดต่อกับพม่า ลาว และจีน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีอาณาเขตติดต่อกันกับลาว ภาคกลางที่มีอาณาเขตติดต่อกับพม่าและกัมพูชา และภาค ใต้ที่มีอาณาเขตติดต่อกับมาเลเซีย การกำหนดขอบวงสังคมวัฒนธรรมจากความเป็นมาและประวัติศาสตร์นับตั้งแต่อดีต ทำให้พื้นที่ เมือง จังหวัด และภูมิภาค ของประเทศไทย สัมพันธ์กับพื้นที่ เมือง จังหวัด และภูมิภาค ของประเทศเพื่อนบ้าน และข้างเคียง เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี สารสนเทศและการขยายตัวของทุนนับเป็นปัจจัยผลักดันที่ก่อให้เกิดการขยายตัวของภูมิภาคของประเทศไทย การกำหนด นโยบายสาธารณะ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการอำนวยความสะดวกต่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจของประเทศไทย นับเป็นส่วนสำคัญของการใช้ปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์ให้เป็นประโยชน์กับประเทศไทยในอนาคต

1.1.2 ความเปลี่ยนแปลงของรัฐ ความเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองระหว่างประเทศ นับตั้งแต่ ทศวรรษที่ 1990 ที่สำคัญ คือ ระบอบสังคมนิยมในยุโรปตะวันออกล่มสลาย เยอรมนีมีการรวมประเทศ สหรัฐอเมริกาเสนอ แนวคิดการจัดระเบียบโลกใหม่ อิรักถูกรานควอด สหภาพโซเวียตล่มสลาย องค์การวอร์ซอสันต์ลง จีนขยายอำนาจและ อิทธิพลทางการเมืองและมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เปลี่ยนแปลง การโจมตีตึกเวิร์ลเทรดและ เพนตากอน ของอัลเคด้าทำให้สหรัฐอเมริกาประกาศลัทธิบุชและสงครามต่อต้านการก่อการร้าย ความเปลี่ยนแปลงด้าน เหตุการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศหลายเหตุการณ์ภายหลังสงครามเย็นเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลง ด้านภูมิรัฐศาสตร์ การสิ้นสุดของสงครามเย็นจากความขัดแย้งทางด้านอุดมการณ์ที่สิ้นสุดลง ความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่ เพิ่มมากขึ้น และความเปลี่ยนแปลงและความขัดแย้งทางสังคมจากปัญหาสิทธิมนุษยชน เชื้อชาติ ศาสนา พรมแดน ทรัพยากรธรรมชาติ ผู้อพยพ และสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงนำไปสู่การทะยานขึ้นของเอเชีย จากการที่ประเทศ

หลายประเทศในเอเชียเจริญเติบโตอย่างมาก ทำให้มีมหาอำนาจใหม่ ที่สำคัญ คือ จีน และอินเดีย และก่อให้เกิดยุทธศาสตร์การพัฒนาหลากหลายรูปแบบจากการรวมกันของพื้นที่ติดกันหรือใกล้เคียงกัน

1.1.3 การถือกำเนิดของประชาคมอาเซียน นับเป็นการรวมกลุ่มที่สำคัญของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก่อตั้งใน ค.ศ. 1967 จากการลงนามปฏิญญากรุงเทพฯ ประเทศที่ร่วมก่อตั้ง ประกอบด้วย ประเทศไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และสิงคโปร์ เพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและสังคม หลักการสำคัญ คือ การใช้ระบบฉันทามติ และวิถีสหประชาชาติอาเซียน มีการประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียนเป็นกลไกสูงสุด ความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกภายหลังสงครามเย็น ทำให้อาเซียนมีความร่วมมือทั้งแนวลึกและแนวกว้าง นับเป็นพื้นฐานสำคัญของการจัดตั้งประชาคมอาเซียน ที่ประกอบด้วย ประชาคมการเมือง ประชาคมเศรษฐกิจ และประชาคมสังคมและวัฒนธรรม ใน ค.ศ. 2015 และต่อเนื่องถึงปัจจุบัน พัฒนาการที่ต่อเนื่องก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างอาเซียนกับประเทศมหาอำนาจอื่น ที่สำคัญ คือ สหรัฐอเมริกา จีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ อินเดีย ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ จีนนับเป็นมหาอำนาจที่สำคัญและมีบทบาทขยายอำนาจและอิทธิพลสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างกว้างขวาง และมีผลกระทบต่อประเทศไทยจากประเทศที่มีพรมแดนและอาณาบริเวณติดต่อกับจีนภาคพื้นทวีป ที่สำคัญ คือ พม่า ลาว จากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน รถไฟ และแม่น้ำ เป็นต้น ส่งผลต่อประเทศไทย ทั้งทางตรงและทางอ้อม

1.1.4 ความร่วมมือกับกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจระดับอนุภูมิภาค กระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำให้องค์ประกอบของรัฐ คือ ดินแดน ประชากร รัฐบาล และอำนาจอธิปไตย เปลี่ยนแปลง และความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจที่เพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดการจัดตั้งกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจระดับอนุภูมิภาคนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 ปัจจัยที่ผลักดัน มาจาก การที่ประเทศแต่ละประเทศมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบแตกต่างกัน และการประชิดพรมแดนทางภูมิศาสตร์ ทำให้มีสภาพแวดล้อม ปัจจัย และบริบทของพื้นที่ใกล้เคียงกัน ที่สำคัญ พื้นที่จำนวนมากเป็นชายขอบของประเทศ ขาดการพัฒนา ด้อยพัฒนา และล้าหลัง มีมหาอำนาจและองค์การระหว่างประเทศสนับสนุนการพัฒนา ทำให้พรมแดนที่ถือเป็นเส้นแบ่งเขตแดนลดความสำคัญลง นำมาสู่การจัดตั้งกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ที่สำคัญ คือ สามเหลี่ยมเศรษฐกิจ อินโดนีเซีย-มาเลเซีย-ไทย (Indonesia-Malaysia-Thailand Growth Triangle : IMT-GT) สามเหลี่ยมเศรษฐกิจที่ประกอบด้วย มาเลเซีย-อินโดนีเซีย-ฟิลิปปินส์ สามเหลี่ยมเศรษฐกิจ ที่ประกอบด้วย จีน-ฮ่องกง-ไต้หวัน สามเหลี่ยมเศรษฐกิจที่ประกอบด้วย จีน-เกาหลีใต้-ญี่ปุ่น สามเหลี่ยมเศรษฐกิจ ที่ประกอบด้วย จีน-เกาหลีเหนือ-รัสเซีย สามเหลี่ยมเศรษฐกิจที่ประกอบด้วย จีน-รัสเซีย-ญี่ปุ่น สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ ที่ประกอบด้วย ไทย-พม่า-ลาว-จีน หกเหลี่ยมเศรษฐกิจ ที่ประกอบด้วย ประเทศไทย พม่า ลาว จีน เวียดนาม และกัมพูชา ห้าเหลี่ยมเศรษฐกิจ ที่ประกอบด้วย ไทย-พม่า-บังกลาเทศ-อินเดีย-ศรีลังกา

1.2 บริบทภายในที่มีต่อปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990

บริบทภายใน ประกอบด้วย ความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ในประเทศไทย

1.2.1 ด้านการเมือง ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญ ถือกำเนิดนับตั้งแต่การปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใน พ.ศ. 2435 การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 การลุกฮือของนิสิตนักศึกษาประชาชนใน พ.ศ. 2516 และ พ.ศ. 2535 กระแสโลกาภิวัตน์นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 2533 ทำให้ประชาธิปไตยเข้มแข็ง แต่การเปลี่ยนไม่ผ่านสู่ประชาธิปไตย จากการรัฐประหารใน พ.ศ. 2549 และ 2557 กลายเป็นวงจรอุบาทว์สมัยใหม่ ที่กลายเป็นปัญหาจากความพยายามสืบทอดอำนาจทางการเมืองของกองทัพ ที่ทำให้ประเทศไทยมีระบบการเมืองแบบผสม การขาดเสถียรภาพทางการเมืองจากความขัดแย้งทางการเมือง ส่งผลต่อการขาดประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการปกครองระบอบประชาธิปไตยนำมาสู่การรัฐประหารต่อเนื่องหลายครั้ง ทำให้ประเทศไทยนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ไม่เสรี และการ

ปกครองแบบเผด็จการอำนาจนิยมที่เป็นเผด็จการทหาร สลับกันไปมา มีรัฐบาลที่มีความแตกต่างตามระบอบการปกครอง มีรัฐบาลแบบพรรคเดียว รัฐบาลผสมที่มีพรรคการเมืองโดดเด่นเพียงพรรคเดียว รัฐบาลผสมที่มีพรรคการเมืองโดดเด่นหลายพรรค และรัฐบาลที่มาจากพรรคการเมืองหลายพรรค ส่งผลต่อนโยบายสาธารณะที่ขาดความต่อเนื่อง ท่ามกลางการทะยานขึ้นของเอเชีย การเป็นประเทศที่มีความพร้อมมากที่สุดประเทศหนึ่งที่ทะยานไปข้างหน้า นับเป็นการสูญเสียโอกาสที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย การขาดความต่อเนื่องของนโยบายสาธารณะนับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ความร่วมมือกับต่างประเทศขาดความน่าเชื่อถือ และประเทศมหาอำนาจตะวันตกต่างปฏิเสธความร่วมมือกับประเทศไทย การมีรัฐบาลที่มาจากพรรคการเมืองหลายพรรคทำให้การกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยแตกต่างจากอดีตที่แต่เดิมถ่วงดุลระหว่างมหาอำนาจและกลุ่มความร่วมมือ ที่สำคัญ คือ สหรัฐอเมริกา จีน ญี่ปุ่น และอาเซียน เป็นการหันเข้าหาที่จีนเป็นหลัก ทำให้ประเทศไทยสูญเสียรูปแบบนโยบายต่างประเทศแบบสมดุลจากอดีต ที่เน้นการแสวงหาพันธมิตร การถ่วงดุลระหว่างมหาอำนาจ การเป็นพันธมิตรกับมหาอำนาจที่ใหญ่ที่สุด

1.2.2 ด้านเศรษฐกิจ ความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจของประเทศไทยแบ่งเป็นสามส่วน คือ ช่วงก่อนการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ช่วงภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงถึงก่อนการกำเนิดของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่หนึ่ง และช่วงภายหลังการกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่หนึ่งที่กลายเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สองและอีกหลายฉบับที่ต่อเนื่องถึงปัจจุบัน วิฤตการณ์ทางเศรษฐกิจใน พ.ศ. 2540 นำมาสู่การกำหนดนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมและประชานิยม ส่งผลให้เศรษฐกิจไทยฟื้นตัว แต่การขาดการพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมส่งผลให้ประเทศไทยติดกับดักรายได้ปานกลางมาเป็นเวลากว่าทศวรรษ การขาดยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจขนาดใหญ่ (Megaproject) ของประเทศไทยภายหลังจากโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard) ใน พ.ศ. 2528 ประเทศไทยแทบไม่มีโครงการพัฒนาเศรษฐกิจขนาดใหญ่อย่างต่อเนื่องอีกเลย จนมีการตัดสินใจของรัฐบาล นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ใน พ.ศ. 2556 ภายหลังจากรัฐประหารใน พ.ศ. 2557 แม้โครงการทวายยังดำเนินการอย่างต่อเนื่อง แต่กลับได้รับความสนใจน้อยลง การพัฒนาความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านมีข้อจำกัดจากปัญหาการเมืองภายใน การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับเพื่อนบ้านที่ไม่เป็นผลในทางปฏิบัติ การปกครองแบบเผด็จการอำนาจนิยมส่งผลให้การกระจายอำนาจแทบเป็นไปไม่ได้เลย ทำให้ความเปลี่ยนแปลงทางภูมิรัฐศาสตร์แทนที่จะอำนวยความสะดวกให้กับประชาชนในพื้นที่ กลับมีแนวโน้มกลายเป็นการเอื้ออำนวยให้กับกลุ่มทุนทั้งทุนชาติและทุนข้ามชาติแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างกว้างขวางผ่านรัฐบาลที่ปกครองประเทศแบบอำนาจนิยมและประชาธิปไตยที่ไม่เสรี

1.2.3 ด้านสังคม การที่ประเทศไทยมีโครงสร้างสังคมแบบศักดินา ก่อให้เกิดระบบอุปถัมภ์ และความอุดมสมบูรณ์ของประเทศไทยที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมข้าว ส่งผลให้มีความหลากหลายของผู้คน นำไปสู่ความแตกต่างทางด้านเพศ อาชีพ อายุ รายได้ การศึกษา ฐานะ ชนชั้น สถานภาพทางสังคม ก่อให้เกิดแนวโน้มที่สำคัญหลายประการ ทั้งการก้าวสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุ จำนวนเกษตรกรลดลงและจำนวนประชากรที่ทำงานในภาคอุตสาหกรรม พาณิชยกรรมและบริการ เพิ่มขึ้น ความก้าวหน้าและปัญหาทางการศึกษา การแพทย์และการสาธารณสุข การรักษา อนุรักษ์ และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่สำคัญ คือ ดิน น้ำ ป่าไม้ อากาศ และขยะ ความเปลี่ยนแปลงทางด้านภูมิรัฐศาสตร์ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของประชากร และเมือง ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญถึงกานิดนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 ที่เศรษฐกิจของประเทศไทยมีความเจริญเติบโตอย่างกว้างขวาง ส่งผลให้ประชากรที่พำนักในภูมิภาคที่หลากหลายได้รับประโยชน์จากนโยบายของรัฐบาล นโยบายการสร้างความสำเร็จสู่ภูมิภาค ก่อให้เกิดความเจริญเติบโตของเมืองที่หลากหลาย ความเปลี่ยนแปลงทางภูมิรัฐศาสตร์ก่อให้เกิดความเจริญเติบโตของพื้นที่ที่หลากหลาย ที่สำคัญ คือ พื้นที่ชายแดน ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่ทำให้เมืองตามแนวชายแดนอย่างกว้างขวาง มีมูลค่าการค้าระหว่างประเทศที่เป็นการค้าตามแนวชายแดนสูงขึ้นอย่างมากและต่อเนื่องถึงปัจจุบัน มีธุรกิจใหม่จำนวนมาก ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทยที่ขยายตัวอย่างมากตลอดช่วงต้นถึงกลางทศวรรษที่ 2540 และมีระดับการพัฒนาที่สูงกว่าประเทศเพื่อนบ้านอย่างมาก ทำให้มีประชากรจากเพื่อนบ้านอพยพสู่ประเทศไทย เป็นแรงงานข้ามชาติที่ถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย ความเปลี่ยนแปลง

ของแรงงานข้ามชาติจากการพำนักอาศัยก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของเมือง แต่ทั้งหมดมีความซงักกันภายหลังการชะลอตัวทางเศรษฐกิจของประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านมีอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้น

2. เนื้อหาสาระของปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 แบ่งเป็น (1) ขนาดของรัฐ (2) ที่ตั้งของรัฐ (3) พื้นที่ อาณาเขต และพรมแดนของรัฐ (4) รูปร่างของรัฐ (5) ลักษณะภูมิประเทศ และ (6) ทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีรายละเอียด ดังนี้

2.1 ขนาดของรัฐ ประเทศไทยจัดว่าเป็นประเทศที่มีขนาดไม่กระทัดรัดส่งผลให้เกิดปัญหาที่สำคัญหลายประการ ทั้งการรักษาความมั่นคงปลอดภัย การพัฒนาที่ไม่ทั่วถึง การคมนาคมที่เป็นปัญหา การกระจายตัวของประชากร ทำให้มีความแตกต่างและหลากหลายทุกด้าน ขนาดของรัฐจึงสัมพันธ์กับประชากรทั้งทางด้านปริมาณและคุณภาพ ที่มีปัญหา ล้าหลัง และด้อยคุณภาพ ที่สำคัญ คือ พื้นที่หรือบริเวณที่เป็นชายขอบหรือชายแดนของประเทศ ขนาดของประเทศไทยที่เป็นรัฐขนาดใหญ่และไม่กระทัดรัดเนื่องจากอดีตสร้างความได้เปรียบในทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน ระดับการพัฒนาเศรษฐกิจที่สูงในปัจจุบันส่งผลให้ประเทศไทยได้เปรียบทางเศรษฐกิจ ทั้งการพัฒนา การค้า การลงทุน กับประเทศเพื่อนบ้าน ขณะเดียวกัน ประเทศไทยต้องมีการจัดการใช้ประโยชน์จากความได้เปรียบจากปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์ด้านพื้นที่ที่เป็นประโยชน์มากที่สุด เพราะขนาดของพื้นที่แม้เป็นปัญหามาจากอดีตแต่หากวางแผนการพัฒนากระบวนการขนส่งหรือโลจิสติกส์ที่เหมาะสม ย่อมเป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของประเทศ นับเป็นการใช้ประโยชน์จากขนาดของประเทศ ตัวอย่างที่สำคัญ คือ การพัฒนาท่าเรือปากบารา ที่จังหวัดสตูล นับเป็นท่าเรือน้ำลึกที่สำคัญ เพราะห่างจากช่องแคบมะละกา ซึ่งเป็นเส้นทางการเดินเรือที่สำคัญของโลกด้านปากมังกรไม่มากนัก นับเป็นท่าเรือสำหรับการขนส่งสินค้าทางทะเลที่สำคัญที่ขับเคลื่อนความเจริญเติบโตของประเทศในอนาคต

2.2 ที่ตั้งของรัฐ ตำแหน่งที่ตั้งตามพิกัดทางภูมิศาสตร์ทำให้ประเทศไทยมีอากาศร้อนชื้น ส่งผลให้ประชากรขาดความตื่นตัว กระตือรือร้น และความคิดสร้างสรรค์ และมีโรคภัยไข้เจ็บจำนวนมาก ตำแหน่งที่ตั้งสัมพัทธ์ของประเทศไทย ทำให้ติดทะเลทั้งสองด้าน คือ อ่าวไทย และทะเลอันดามัน นับเป็นข้อดีเพื่อเพิ่มความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและการรับความเปลี่ยนแปลงจากการติดต่อกับภายนอก ส่วนตำแหน่งที่ตั้งที่ติดกับประเทศเพื่อนบ้าน มีปัญหาด้านความมั่นคงจากการล่าอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก การเป็นพื้นที่ปฏิบัติการของคอมมิวนิสต์ช่วงสงครามเย็น และกลายเป็นโอกาสสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจภายหลังสงครามเย็น เพราะประเทศไทยเป็นตำแหน่งกลางที่มีความหมายถึงการเป็นศูนย์กลางของภูมิภาค และเป็นตำแหน่งยุทธศาสตร์ที่สำคัญ มีภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นพื้นที่ล่อแหลมสำคัญ ที่ตั้งของไทยเป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างมากภายหลังสงครามเย็น หากดำเนินการเชื่อมโยงต่อระบบอย่างชัดเจน และเป็นรูปธรรม ส่งผลต่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่มากขึ้นตามไปด้วย เป็นการนำปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์ที่เป็นศูนย์กลางของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เชื่อมต่อทั้งทางถนน ทางราง ที่สำคัญ คือ รถไฟ ทางน้ำ และทางอากาศ เพื่อเป็นศูนย์กลางการบินในภูมิภาค ซึ่งส่งผลให้ประเทศไทยยังมีความสามารถในการแข่งขันค่อนข้างสูง ซึ่งความได้เปรียบในด้านทำเลที่ตั้งนี้เอง ทำให้ประเทศไทยสามารถดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศอย่างมาก

2.3 พื้นที่ อาณาเขต และพรมแดนของรัฐ พรมแดนของรัฐเป็นแนวแบ่งแยกพื้นที่ระหว่างประเทศ พรมแดนไทยกับเพื่อนบ้านเป็นระยะทาง 5,326 กิโลเมตร และมีพรมแดนทางทะเล เป็นระยะทาง 2,705 กิโลเมตร นับเป็นพื้นที่ที่มีความอ่อนไหว หากมีปัญหาความแตกต่างทางด้านผลประโยชน์แห่งชาติ ที่สำคัญ คือ ความอยู่รอดปลอดภัย ความมั่นคงแห่งชาติ ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ และเกียรติภูมิแห่งชาติ และความขัดแย้งด้านอุดมการณ์ จนนำไปสู่ปัญหาหากมีความขัดแย้งและทำสงคราม แต่การมีผลประโยชน์ร่วมกันย่อมนำไปสู่การสร้างความร่วมมือระหว่างกัน ดังนั้น พื้นที่ อาณาเขต และพรมแดนของรัฐของประเทศไทยจึงส่งผลอย่างมาก ลักษณะพื้นที่ อาณาเขตและพรมแดนของรัฐไทยจะมีผลอย่างยิ่งต่อความเปลี่ยนแปลงผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจของประเทศ ก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายกิจกรรมทั้งทางเศรษฐกิจและการลงทุนไปบริเวณที่เคยเป็นชายขอบ (periphery) มากกว่าที่จะกระจุกตัวที่ศูนย์กลาง ที่สำคัญ คือ พรมแดนของไทยที่สามารถ

เชื่อมต่อไปยังประเทศเพื่อนบ้านที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งทางทรัพยากรและแรงงานมากกว่าไทย

2.4 รูปร่างของรัฐ ประเทศไทยมีลักษณะรูปร่างคล้ายขวานโบราณ หรือหัวช้าง หรือกระบวยตักน้ำ ทำให้มีรูปร่างที่ไม่กระตัดรัด และภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์เป็นพื้นที่ล่อแหลม เสมือนหนึ่งยื่นเข้าไปในอินโดจีน เพราะเป็นดินแดนฝั่งขวาซึ่งเป็นที่ราบสูงลาดเอียงจากด้านตะวันตกสู่ด้านตะวันออกที่มีแม่น้ำโขงกั้นอยู่กับดินแดนฝั่งซ้ายซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของลาวในปัจจุบัน รูปร่างที่ไม่กระตัดรัดส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะของกองทัพเพื่อความเข้มแข็งทางการทหารและการระดมพลภายหลังเหตุการณ์วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ความเปลี่ยนแปลงต่อบริบทระหว่างประเทศนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางที่มีเศรษฐกิจมีบทบาทนำ ทำให้รัฐเปลี่ยนแปลงเพราะแม้รูปร่างรัฐจะคงเดิม แต่การบริหารจัดการภายในมีความเปลี่ยนแปลงด้วยการพัฒนาที่เข้มข้นมากขึ้น มีการสร้างความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านเป็นเครือข่าย ตัวอย่างเช่น เมืองพี่น้องระหว่างแม่สอดกับเมียวดี แม่สายกับท่าสายลวด ก่อให้เกิดการไหลเวียนของเงินทุน แรงงาน ทรัพยากร สินค้า และบริการ ที่หลากหลาย รูปร่างของรัฐที่เคยเป็นปัญหาและอุปสรรคสำคัญทางการเมืองและความมั่นคงกลับเป็นประโยชน์และเอื้ออำนวยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องเพราะรูปร่างที่ตั้งอยู่ในแต่ละภูมิภาคมีความหลากหลาย และมีลักษณะสัมพันธ์กับพื้นที่ใกล้เคียงของประเทศเพื่อนบ้านมากกว่าภูมิภาคอื่นในประเทศไทย ตัวอย่าง ที่สำคัญ คือ พื้นที่ภาคเหนือมีความแตกต่างจากพื้นที่ภาคใต้ แต่มีลักษณะภูมิประเทศที่ใกล้เคียงกับพื้นที่ชายแดนของพม่าและลาว ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่เป็นเครือข่ายก่อให้เกิดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจร่วมกัน ส่งผลต่อความเจริญของภูมิภาค ทำให้รูปร่างของรัฐที่เป็นเสมือนจินตนาการของรัฐสมัยใหม่ลดทอนความสำคัญลง แต่ความร่วมมือทางเศรษฐกิจกลับมีบทบาทและเพิ่มความสำคัญมากขึ้น ความได้เปรียบที่สำคัญอีกประการหนึ่งของประเทศไทย คือ การที่เป็นพื้นที่ที่ติดต่อกันต่อเนื่องเป็นแผ่นดินเดียวกันของประเทศไทย ส่งผลให้เกิดการพัฒนาอย่างกว้างขวาง

2.5 ลักษณะภูมิประเทศ ประเทศไทยนับเป็นประเทศที่มีภูมิประเทศที่มีความหลากหลาย นับตั้งแต่การเป็นเทือกเขา หุบเขา ที่สูง ที่ราบสูง ที่ราบลุ่ม และที่ราบชายฝั่ง มีสภาพภูมิอากาศแบบเขตร้อน มีอากาศแบบร้อนชื้น เป็นแบบมรสุมเขตร้อน ทำให้เหมาะสมกับการทำการเกษตรกรรม ส่วนใหญ่ของประเทศมีจำนวน 3 ฤดู ยกเว้นภาคใต้ ทำให้แบ่งประเทศไทยเป็นจำนวน 4 ภาค ประกอบด้วย ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ และภาคแต่ละภาคมีสภาพภูมิประเทศที่แตกต่างกัน ความได้เปรียบจากปัจจัยทางภูมิประเทศของไทย ก่อให้เกิดความคิดระบบรางที่ทันสมัย ที่สำคัญ คือ รถไฟความเร็วสูง สอดรับกับความเปลี่ยนแปลงนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 ที่ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมเท่ากับลดปัญหาและอุปสรรคของสภาพภูมิประเทศ และสภาพภูมิประเทศของประเทศไทยที่มีความได้เปรียบเทียบอยู่แล้ว ยิ่งเพิ่มความได้เปรียบมากขึ้น จากการพัฒนาระบบโลจิสติกส์ที่ทันสมัย ที่สำคัญ คือ ระบบราง ขณะเดียวกัน ความเหมือนกันของประเทศไทยกับประเทศอื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป คือ การที่มีภูเขาจำนวนมากมีแนวจากทางทิศเหนือลงสู่ทิศใต้ ที่สำคัญ คือ เทือกเขาถนนธงชัย ตะนาวศรี เพชรบูรณ์ ดงพญาเย็น ทำให้ประเทศไทยมีการตั้งเมืองตามหุบเขา ที่ราบสูง ที่ราบลุ่มริมแม่น้ำ และพื้นที่บางแห่งมีลักษณะพิเศษ ก่อให้เกิดการพัฒนาหลากหลายรูปแบบ

2.6 ทรัพยากรธรรมชาติ ประเทศไทยมีที่ตั้งในเขตมรสุม มีที่ราบลุ่ม และมีดินร่วนทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ ความอุดมสมบูรณ์ของประเทศไทยจากการมีทรัพยากรธรรมชาติเป็นจำนวนมากและหลากหลาย นับเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่สำคัญสี่ประการ คือ การเกษตรกรรม การอุตสาหกรรม ความมั่นคงทางอาหาร และความมั่นคงด้านพลังงาน ที่เป็นทั้งปัจจัยส่งเสริมสนับสนุน และปัจจัยที่เป็นปัญหาและอุปสรรค ทำให้มีผลต่อการพัฒนาประเทศอย่างกว้างขวาง การพัฒนาประเทศนับตั้งแต่อดีต ที่สำคัญ ช่วงภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง มีการแปรเปลี่ยนจากทรัพยากรธรรมชาติเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจเพื่อนำกลับมาใช้ในการพัฒนาอุตสาหกรรม หรือแปรเปลี่ยนจากรายได้สินค้าเกษตรกรรมเป็นสินค้าอุตสาหกรรม เป็นการเพิ่มพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมมากกว่าการเพิ่มประสิทธิภาพด้านการผลิต ก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติเป็นอันมาก การสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติที่ต่อเนื่องมากกว่าหกทศวรรษ ทำให้ประเทศไทยมีปัญหาจากการเริ่มขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ ส่งผลต่อการแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติจากประเทศ

เพื่อนบ้าน ที่สำคัญ คือ ป่าไม้ แร่ธาตุหลากหลายชนิด ผ่านความร่วมมือระหว่างประเทศ ทั้งระดับทวิภาคี และพหุภาคี ทั้งอนุภูมิภาคและภูมิภาค แต่ความร่วมมือที่ถือกำเนิดขึ้นต้องเป็นประโยชน์กับทั้งสองฝ่าย มีการวางระเบียบปฏิบัติที่เข้มงวด เพราะอาจนำไปสู่การกระทบกระทั่งจนกลายเป็นความขัดแย้งหรือการเผชิญหน้าตลอดช่วงสงครามเย็นและช่วงแรกของยุคหลังสงครามเย็น

3. ผลกระทบของปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990

ผลกระทบของปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 ระหว่าง ค.ศ. 1990 หรือ พ.ศ. 2533 ถึงกลางทศวรรษที่สองของคริสต์ศตวรรษที่ 21 ใน ค.ศ. 2015 หรือ พ.ศ. 2558 แบ่งเป็น ผลกระทบทางการเมือง ผลกระทบทางเศรษฐกิจ และผลกระทบทางสังคม

3.1 ผลกระทบทางการเมือง แบ่งเป็นสองส่วน คือ ระดับมหภาค เป็นระบอบการเมือง และโครงสร้างทางการเมือง และระดับจุลภาค ที่สำคัญ เป็นตัวแสดงทางการเมือง ที่สำคัญ คือ ผู้นำ รัฐบาลระบบราชการ และประชาชน ความสำคัญทางภูมิรัฐศาสตร์ทำให้ผู้นำทางการเมืองต่างกำหนดนโยบายสาธารณะด้วยการนำปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์มา กำหนดยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจ ที่สำคัญ สมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่กำหนดนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า สมัยนายอานันท์ ปันยารชุน ที่กำหนดนโยบายการเกี่ยวพันอย่างสร้างสรรค์ สมัยนายชวน หลีกภัย ที่กำหนดนโยบายเกี่ยวกับความร่วมมืออนุภูมิภาค ที่สำคัญ คือ สามเหลี่ยมเศรษฐกิจ และสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ สมัย พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ตามแนวคิดประชานิยมและเสรีนิยมใหม่ ส่งผลต่อนโยบายสาธารณะของรัฐบาลชุดอื่นภายหลัง ท่ามกลางปัญหาและวิกฤตการณ์ทางการเมืองจนนำไปสู่การรัฐประหารใน พ.ศ. 2549 และ 2557 การเสียมดุลการถ่วงดุลอำนาจจากนโยบาย สนลู่ลม (Blending with the wind) ที่เป็นหลักการสำคัญของการต่างประเทศไทยภายหลังการรัฐประหารใน พ.ศ. 2557 ส่งผลต่อความโอนเอียงเข้าหาจีนผ่านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทั้งถนนและระบบราง อาจส่งผลต่อการรักษาผลประโยชน์แห่งชาติของประเทศไทยในปัจจุบันและอนาคต

3.2 ผลกระทบทางเศรษฐกิจ ผลกระทบทางเศรษฐกิจจากความเปลี่ยนแปลงทางภูมิรัฐศาสตร์ ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญภายหลัง มาจากข้อเสนอของนายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์ รองนายกรัฐมนตรี สมัยรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ที่นำไปสู่การพัฒนาประเทศในอนาคต ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ จากการพัฒนา การค้า และการลงทุน ที่สำคัญ คือ การกำหนดเขตเศรษฐกิจพิเศษ การค้าชายแดน การลงทุนตามแนวชายแดนและประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งทางด้านเกษตรกรรม ที่มุ่งเน้นการเป็นเกษตรกรอัจฉริยะ การอุตสาหกรรม ที่เน้นเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร ท่องเที่ยว คอมพิวเตอร์ แพชั่น และยานยนต์ ในสมัยรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร และเป็นอาหาร ยานยนต์ และปิโตรเคมี ในรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ทำให้ด้านการพัฒนา สนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจตามยุทธศาสตร์แห่งชาติ 20 ปี ด้านการค้า เป็นการค้าระหว่างประเทศเน้นการค้าชายแดนของพม่า ลาว และกัมพูชา ด้านการเงิน จากการที่จีนจัดตั้งธนาคารเพื่อการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานแห่งเอเชีย ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศในอนาคต ด้านการลงทุน ที่สำคัญ คือ การลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การคมนาคมขนส่ง เป็นต้น และด้านความช่วยเหลือที่ประเทศไทยต้องเป็นทั้งประเทศผู้ให้และประเทศผู้รับ

3.3 ผลกระทบทางสังคม ผลกระทบทางสังคมจากความเปลี่ยนแปลงทางภูมิรัฐศาสตร์ ที่สำคัญ คือ ความเปลี่ยนแปลงที่เป็นการเติบโตของเมือง การเคลื่อนย้ายถิ่น การอพยพของแรงงานต่างด้าว ล้วนแล้วแต่มาจากความเปลี่ยนแปลงด้านพื้นที่ จากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่างต่อเนื่อง และด้านผู้คน จากความเปลี่ยนแปลง การส่งเสริม สนับสนุนด้านอาชีพจากนโยบายของรัฐบาล จากตัวอย่างของเมืองที่สำคัญ อาทิ เชียงใหม่ แม่สาย แม่สอด สมุทรสาคร ระนอง เป็นต้น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นับเป็นตัวอย่างที่สำคัญของความเปลี่ยนแปลงด้านพื้นที่และด้านผู้คน ส่งผลต่อการประกอบอาชีพที่หลากหลาย ความเป็นเมืองที่กระจายทั่วประเทศ กลายเป็นเมืองขนาดเล็กที่เชื่อมต่อกันด้วยโครงสร้าง

พื้นฐานสมัยใหม่ ส่งผลต่อการเติบโตขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลากหลายรูปแบบ ส่วนหนึ่งต้องการเป็นเมืองอัจฉริยะ ซึ่งสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงด้านพลังงาน และความเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ ภูมิภาค และเมือง ส่งผลต่อการอพยพของผู้คนจากเพื่อนบ้านจำนวนมาก สู่ประเทศไทย

สรุปผลการวิจัย

1. บริบทที่มีต่อปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990

1.1 บริบทภายนอกที่มีต่อปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990

บริบทภายนอกที่มีต่อปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 คือ การสิ้นสุดของความขัดแย้งด้านอุดมการณ์ ความเปลี่ยนแปลงของรัฐ การถือกำเนิดของประชาคมอาเซียน ความร่วมมือกับกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจระดับอนุภูมิภาค

1.1.1 การสิ้นสุดของความขัดแย้งด้านอุดมการณ์ นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์จากการขยายตัวของทุนและเทคโนโลยีสารสนเทศ ก่อให้เกิดผลกระทบด้านการเมืองที่เน้นประชาธิปไตย ด้านเศรษฐกิจที่เน้นการค้าเสรี และด้านสังคมที่เน้นสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม ทำให้โลกาภิวัตน์มีหลากหลายมิติ และก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเป็นวงกว้าง ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงของประเทศไทย และทำให้ภูมิรัฐศาสตร์เพิ่มความสำคัญมากขึ้นจากการเป็นปัจจัยสำคัญที่ขับเคลื่อนความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

1.1.2 ความเปลี่ยนแปลงของรัฐ ที่สำคัญ มาจากการขยายตัวของรัฐ เพราะภายหลังสงครามเย็น รัฐที่เปรียบเสมือนสิ่งมีชีวิตขยายอำนาจและอิทธิพลอย่างต่อเนื่อง และพยายามเพิ่มขีดความสามารถและการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ จีนนับเป็นตัวอย่างที่สำคัญที่กลายเป็นมหาอำนาจที่ท้าทายสหรัฐอเมริกา ทำให้ประเทศไทยเน้นผลประโยชน์แห่งชาติด้านเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น ที่สำคัญ จากการมีพรมแดนประชิดกับประเทศเพื่อนบ้าน

1.1.3 การถือกำเนิดของประชาคมอาเซียน การถือกำเนิดของประชาคมอาเซียนแสดงถึงการที่ประเทศทั้งหลายต่างต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันตามลัทธิเสรีนิยมใหม่ก่อให้เกิดการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ ที่สำคัญ คือ การเปิดเสรีด้านการค้าระหว่างประเทศ และการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ ก่อให้เกิดการจัดตั้งประชาคมอาเซียนจากเสาหลักสามเสา คือ ประชาคมทางการเมืองและความมั่นคง ประชาคมเศรษฐกิจ และประชาคมทางสังคมและวัฒนธรรม และทำให้อุตสาหกรรมที่เป็นสมาชิกประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนของประเทศไทยนั้นต้องเชื่อมโยงเข้ากับจีนและอินเดียเป็นพิเศษ เพราะประเทศทั้งสองติดต่อกับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนและโลก

1.1.4 ความร่วมมือกับกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจระดับอนุภูมิภาค ความสำคัญทางเศรษฐกิจทำให้ประเทศทั้งหลายต่างแสวงหาความร่วมมือระดับอนุภูมิภาค ดังเช่นประเทศไทยที่มีความร่วมมือทั้งสามเหลี่ยมเศรษฐกิจ สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ ห้าเหลี่ยมเศรษฐกิจ หกเหลี่ยมเศรษฐกิจ นับเป็นความร่วมมือที่สำคัญที่นำไปสู่ความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน และการก้าวเป็นมหาอำนาจทำให้จีนมีบทบาทที่สำคัญต่อความร่วมมืออนุภูมิภาค ที่สำคัญ คือ กลุ่มความร่วมมืออนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง

1.2 บริบทภายในที่มีต่อปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990

บริบทภายใน ประกอบด้วย ความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ในประเทศไทย

1.2.1 ด้านการเมือง ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญนับตั้งแต่ พ.ศ. 2533 พยายามทำให้ประชาธิปไตยเข้มแข็งภายหลังการรัฐประหารใน พ.ศ. 2535 แต่การเปลี่ยนไม่ผ่านสู่ประชาธิปไตยจากการรัฐประหารใน

พ.ศ. 2549 และ 2557 กลายเป็นวงจรรูปาทวิสมัยใหม่ของประเทศไทย ทำให้มีระบบการเมืองแบบผสม และประเทศไทยสูญเสียการถ่วงดุลอำนาจระหว่างมหาอำนาจจากการเข้ามามีอำนาจและอิทธิพลและโน้มเอียงเข้าหาจีนที่สนับสนุนรัฐบาลที่ไม่เป็นประชาธิปไตยหรือเป็นประชาธิปไตยที่ไม่เสรี

1.2.2 ด้านเศรษฐกิจ ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของไทยจากความเปลี่ยนแปลงโลกาภิวัตน์ที่มีรากฐานมาจากการแพร่ขยายของลัทธิเสรีนิยมใหม่ทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านการพัฒนา การค้า การลงทุน และความช่วยเหลือ ที่สำคัญ คือ ด้านการค้าระหว่างประเทศตามแนวชายแดนที่ประเทศไทยพัฒนาความร่วมมือระดับอนุภูมิภาคและภูมิภาคที่เป็นคุณต่อทุกฝ่าย แสดงถึงความสำคัญของภูมิรัฐศาสตร์ที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศ

1.2.3 ด้านสังคม ความเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดการอำนวยความสะดวกด้านการติดต่อสื่อสาร การแพร่ขยายของแนวคิดวัตถุนิยมและบริโภคนิยม การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ความเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์ที่มีต่อประเทศไทยจากการติดต่อข้ามพรมแดนของประชาชน อพยพข้ามพรมแดน จากการติดต่อซึ่งกันและกันของมนุษย์และการคำนึงถึงพรมแดนที่ลดลง แสดงถึงความสำคัญของภูมิรัฐศาสตร์ที่เพิ่มมากขึ้น นำไปสู่การกระทำ ปฏิสัมพันธ์ ที่ข้ามพรมแดนของมนุษย์เพิ่มมากขึ้น

2. เนื้อหาสาระของความเปลี่ยนแปลงทางภูมิรัฐศาสตร์ที่เป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในคริสต์ศตวรรษที่ 21

เนื้อหาสาระของความเปลี่ยนแปลงทางภูมิรัฐศาสตร์ที่เอื้ออำนวยประโยชน์ทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในคริสต์ศตวรรษที่ 21 แบ่งเป็น ของ (1) ขนาดของรัฐ (2) ที่ตั้งของรัฐ (3) พื้นที่ อาณาเขต และพรมแดนของรัฐ (4) รูปร่างของรัฐ (5) ลักษณะภูมิประเทศ และ (6) ทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีรายละเอียด ดังนี้

2.1 ขนาดของรัฐ ประเทศไทยจัดว่าเป็นประเทศที่มีขนาดไม่กระทัดรัดส่งผลให้เกิดปัญหาที่สำคัญหลายประการในอดีต แต่กลับสร้างความได้เปรียบในทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน ระดับการพัฒนาเศรษฐกิจที่สูงในปัจจุบันส่งผลให้ประเทศไทยได้เปรียบทางเศรษฐกิจ ทั้งการพัฒนา การค้า การลงทุน กับประเทศเพื่อนบ้าน ประเทศไทยต้องมีการจัดวางการใช้ประโยชน์จากความได้เปรียบจากปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์ด้านพื้นที่ที่เป็นประโยชน์มากที่สุด จากวางแผนการพัฒนาระบบการขนส่งหรือโลจิสติกส์ที่เหมาะสม ย่อมเป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของประเทศ

2.2 ที่ตั้งของรัฐ ตำแหน่งที่ตั้งตามพิกัดทางภูมิศาสตร์ทำให้ประเทศไทยมีอากาศร้อนชื้น ส่งผลให้ประชากรขาดความตื่นตัว กระจตัวร้อน และความคิดสร้างสรรค์ และมีโรคภัยไข้เจ็บจำนวนมาก ตำแหน่งที่ตั้งสัมพัทธ์ของประเทศไทยทำให้ติดทะเลทั้งสองด้าน คือ อ่าวไทย และทะเลอันดามัน นับเป็นข้อดีเพื่อเพิ่มความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและการรับความเปลี่ยนแปลงจากการติดต่อกับภายนอก ส่วนตำแหน่งที่ตั้งที่ติดกับประเทศเพื่อนบ้าน มีปัญหาด้านความมั่นคงจากการล่าอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก การเป็นพื้นที่ปฏิบัติการของคอมมิวนิสต์ช่วงสงครามเย็น และกลายเป็นโอกาสสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจภายหลังสงครามเย็น เพราะประเทศไทยเป็นตำแหน่งกลางที่มีความหมายถึงการเป็นศูนย์กลางของภูมิภาค และเป็นตำแหน่งยุทธศาสตร์ที่สำคัญ มีภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นพื้นที่ล่อแหลมสำคัญ

2.3 พื้นที่ อาณาเขต และพรมแดนของรัฐ พรมแดนของรัฐเป็นแนวแบ่งแยกพื้นที่ระหว่างประเทศ พรมแดนไทยกับเพื่อนบ้านเป็นระยะทาง 5,326 กิโลเมตร และมีพรมแดนทางทะเล เป็นระยะทาง 2,705 กิโลเมตร นับเป็นพื้นที่ที่มีความอ่อนไหวนับตั้งแต่อดีต แต่กลับเป็นประโยชน์ร่วมกันทางเศรษฐกิจหากสร้างความร่วมมือระหว่างกัน

2.4 รูปร่างของรัฐ ประเทศไทยมีลักษณะรูปร่างคล้ายขวานโบราณ หรือหัวข้าง หรือกระบวยตักน้ำ ทำให้มีรูปร่างที่ไม่กระทัดรัด และภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์เป็นพื้นที่ล่อแหลม เสมือนหนึ่งยื่นเข้าไปในอินโดจีน รูปร่างที่ไม่กระทัดรัดในปัจจุบันกลับเป็นผลดีกับการติดต่อและแสวงหาผลประโยชน์จากประเทศเพื่อนบ้าน ตัวอย่างที่สำคัญ คือ การแสวงหาแหล่งพลังงานน้ำจากลาวสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ความร่วมมือเพื่อแสวงหาแหล่งพลังงานทางทะเลกลับมาเลเซีย

2.5 ลักษณะภูมิประเทศ ประเทศไทยนับเป็นประเทศที่มีภูมิประเทศที่มีความหลากหลาย นับตั้งแต่การเป็นเทือกเขา หุบเขา ที่สูง ที่ราบสูง ที่ราบลุ่ม และที่ราบชายฝั่ง มีสภาพภูมิอากาศแบบเขตร้อน มีอากาศแบบร้อนชื้น เป็นแบบมรสุมเขตร้อน ทำให้เหมาะสมกับการทำการเกษตรกรรม ส่วนใหญ่ของประเทศมีจำนวน 3 ฤดู ยกเว้นภาคใต้ ทำให้แบ่งประเทศไทยเป็นภาคที่ภาคแต่ละภาคมีสภาพภูมิประเทศที่แตกต่างกัน ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศที่หลากหลายส่งผลกระทบต่อพัฒนาเศรษฐกิจที่มีความหลากหลายสอดคล้องกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ใกล้เคียงกัน

2.6 ทรัพยากรธรรมชาติ ประเทศไทยมีที่ตั้งในเขตมรสุม มีที่ราบลุ่ม และมีดินร่วนทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ ความอุดมสมบูรณ์ของประเทศไทยจากการมีทรัพยากรธรรมชาติเป็นจำนวนมากและหลากหลาย นับเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่สำคัญสี่ประการ คือ การเกษตรกรรม การอุตสาหกรรม ความมั่นคงทางอาหาร และความมั่นคงด้านพลังงาน ที่เป็นทั้งปัจจัยส่งเสริมสนับสนุน และปัจจัยที่เป็นปัญหาและอุปสรรค ทำให้มีผลกระทบต่อพัฒนาประเทศอย่างกว้างขวาง

3. ผลกระทบของปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจการเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990

ผลกระทบของปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจการเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 แบ่งเป็น ผลกระทบทางการเมือง ผลกระทบทางเศรษฐกิจ และผลกระทบทางสังคม

3.1 ผลกระทบทางการเมือง ความสำคัญทางภูมิรัฐศาสตร์ทำให้ผู้นำทางการเมืองต่างกำหนดนโยบายสาธารณะด้วยการนำปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์มากำหนดยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจ แต่ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของประเทศไทยที่ไม่เป็นประชาธิปไตยส่งผลให้การกระจายอำนาจที่มีความจำเป็นเพื่อสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงจากความสำคัญทางภูมิรัฐศาสตร์ถูกละเลย เพิกเฉย คัดค้าน ปฏิเสธ ไม่ยอมรับ ถูกตั้งคำถาม ตั้งข้อสังเกต จากส่วนกลาง และการกำหนดและดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยโน้มเอียงเข้าหาจีน

3.2 ผลกระทบทางเศรษฐกิจ ความสำคัญของภูมิรัฐศาสตร์ส่งผลให้เกิดกลุ่มความร่วมมือที่สำคัญรอบประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่การถือกำเนิดของความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ความริเริ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง ความร่วมมือล้านช้าง-แม่โขง และกรอบยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศอิรวดี- เจ้าพระยา- แม่น้ำโขง หรือแอกเมค นับเป็นกลุ่มความร่วมมือระหว่างประเทศที่รายล้อมประเทศไทยก่อให้เกิดประโยชน์กับประเทศไทยทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง

3.3 ผลกระทบทางสังคม ความสำคัญของภูมิรัฐศาสตร์ก่อให้เกิดการอพยพของแรงงานที่เพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับประเทศไทยเป็นอันมาก แต่กลับก่อให้เกิดผลเสียทางสังคมจำนวนมาก จากการเข้ามาทำงานโดยผิดกฎหมาย การเข้าสู่วงจรการค้ามนุษย์ การเป็นเจ้าของกิจการในประเทศไทย การประกอบอาชีพต้องห้ามตามกฎหมายในประเทศไทย การพำนักอาศัยในสุขอนามัยที่ไม่เหมาะสม การรับบริการสวัสดิการจากรัฐทั้งทางด้านการแพทย์และการสาธารณสุข และการศึกษา

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ (1) ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ ที่สำคัญ คือ การนำปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์มากำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ แผน แผนงาน และโครงการ ของประเทศไทย ตามสภาพแวดล้อม บริบท และปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์ เพื่อให้เป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจตามแนวคิดผลประโยชน์แห่งชาติกับประเทศไทยให้มากที่สุด (2) ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ที่สำคัญ คือ ความสำคัญของภูมิรัฐศาสตร์ที่เป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในคริสต์ศตวรรษที่ 21

เอกสารอ้างอิง

- โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (2527). **ภูมิรัฐศาสตร์มิติใหม่**. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
- _____. (2545). **ภูมิรัฐศาสตร์ (Geopolitics)**. นครปฐม: โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ.
- ขจิต จิตตเสวี. (2557). “**อาณาบริเวณชายแดนไทย (Perspectives on Thai-Border Area)**” **สู่การสลายพรมแดน : ความร่วมมือระหว่างรัฐ เหนือรัฐ และตะเข็บชายแดน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- _____. (2557). “**อาณาบริเวณชายแดนไทยในคริสต์ศตวรรษที่ 21 : ปัญหาและบริบทใหม่ของนโยบายต่างประเทศไทยต่อเพื่อนบ้าน**” **สู่การสลายพรมแดน : ความร่วมมือระหว่างรัฐ เหนือรัฐ และตะเข็บชายแดน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัยพร เขียนพาณิชย์ และปาริชาติ โชคเกิด. (2555). **Transform Thailand**. กรุงเทพฯ: บริษัท งานดี จำกัด.
- ทวี ทองสว่าง, ประยูร เกิดนวล และทัศนีย์ ทองสว่าง. (2523). **ภูมิศาสตร์การเมือง**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ปรีดียารช เทวกุล, ชัยพร เขียนพาณิชย์ และปาริชาติ โชคเกิด. (2555). **Transform Thailand**. กรุงเทพฯ: บริษัท งานดี จำกัด.
- ยศ สันตสมบัติ และคณะ. (2556). **อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงได้ชะเง้องสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ**. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ยศ สันตสมบัติ. (2557). **มังกรหลากสี : การขยายอิทธิพลเหนือดินแดนและพันธกิจเผยแพร่อารยธรรมในอุษาคเนย์**. เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์.
- รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. (2548). **ฉันทมติวอชิงตัน**. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- รัชนีกร บุญหลง. (2535). **ภูมิศาสตร์การเมืองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรวิทย์ เจริญเลิศ (2543). “**IMF และ WB กักับการแปรรูปสังคมไทย**” **แปรรูปแปรเพื่อใคร เศรษฐศาสตร์การเมือง (เพื่อชุมชน)**. กรุงเทพฯ: บริษัทเอ็ดมันเพรส โปรดักส์ จำกัด.
- อภิชาติ ธีรธำรง. (2531). **ประเทศไทย จุดยุทธศาสตร์และการป้องกัน**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และศิวพล ละอองสกุล. (2556). **จีนมุ่งลงใต้ อินเดียมุ่งตะวันออก อาเซียนตอนบนในยุคบูรพาภิวัตน์**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.).
- วราภรณ์ เรืองศรี. (2557). **คาราวานและพ่อค้าทางไกล : การก่อเกิดรัฐสมัยใหม่ในภาคเหนือของไทยและดินแดนตอนในของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้**. เชียงใหม่: ศูนย์อาเซียน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Farazmand, A. (1999). “Globalization and public administration”. **Public Administration Review**. 12(6). pp. 511-512.
- Friedman, Milton. (1967). **Capitalism and Freedom**. 7th ed. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Hornby, A. S.. et. al. (1966). **The Advanced Learner ‘s Dictionary of Current English**. London: Oxford University Press.
- Lioudakis, George. (2002). “**After Neoliberalism, What**” Paper Presented at the **Alternatives Neoliberalism Conference**. Sponsored by the New Rule for Global Finance Coalition May 23-24.
- Ohmae, Kenichi. (1990). **The Borderless World: Power and Strategy in the interlinked Economy**. New York: Free Press.
- Williamson, John (ed.). (1990). **Latin American Adjustment : How Much Has Happened?**. Washington D.C.: Institute for International Economics.

ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปรีชา ธรรมวินทร	อธิการบดี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา วงษ์สวัสดิ์	รองอธิการบดี
อาจารย์ ดร.มาลี ศรีพรหม	รองอธิการบดี
อาจารย์ประสิทธิ์ คณะรัมย์	ที่ปรึกษา
นายอาคม จงอริยตระกูล	ผู้อำนวยการศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ สกลนคร
นายวัชรพงษ์ แก้วหอม	ผู้อำนวยการสำนักงานหม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ เขต 2 จังหวัดอุดรธานี
นายเศกสรร ชนาวิโชติ	กรรมการอาวุโสหอการค้าจังหวัดสกลนคร

คณะดำเนินงาน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เปรม สวนสมุทร	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปกกสิณ ชาทิพอด	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
ดร.สีบพงศ์ ช่างบุญชู	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
นายปัญญา เลิศสุขประเสริฐ	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อาจารย์ชฎาพร แนบขิด	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
อาจารย์พรรณวดี ศรีขาว	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
อาจารย์ญาณิกา แสนสุริวงศ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
อาจารย์นิโลบล ภูระย้า	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
อาจารย์ศิริลักษณ์ จิระวัฒน์สมกุล	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
อาจารย์สุภาวดี ทำนไกร	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
อาจารย์อภิญา สีสมยา	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
อาจารย์ศิริวัฒน์ วงศ์อุดมศิลป์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
อาจารย์วรรณพร หันไชยยุงวา	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
อาจารย์เชาวณา ไข่แก้ว	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
อาจารย์พงศธร ภาวะบุตร	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
อาจารย์สายฝน ปุณหางค์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
อาจารย์ทิพาพร แคล้วคล่อง	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
อาจารย์จุฑามาศ ตั้งควานิช	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
อาจารย์ปานิภรณ์ ธีระวงศนันท์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
อาจารย์ธิดาวรรณ วิชนี่	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
อาจารย์นภาไล ตาสาโรจน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
อาจารย์วิภาวี บัวผัน	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
นางวิชาญา ตรีศกประพถติ	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
นางสาววิไลวรรณ อุดหนุน	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
นางสาวกมลทิพย์ นาโควงค์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
นางสาวจุฬาลักษณ์ สีโพธิ์ลี	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

นายคำหล้า ไข่คำ

นายนพรัตน์ จุ่มศรี

นางสาวภุคณญา ศรีบุญธรรม

นางสาวไอลดา ทิพย์เสนา

นางสาวณัฐภาณุ หมอนแพ

นายยุทธพิชัย วรรณสังข์

นางสาวณภัทร อนันติ

นักศึกษาสาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ชั้นปีที่ 1

นักศึกษาสาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ชั้นปีที่ 2

นักศึกษาสาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ชั้นปีที่ 3

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

คราม

ทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน
กับการพัฒนาที่ยั่งยืน

